

***De Vlaamse drinkwatervoorziening, private of
publieke instantie. Met een gevalstudie over
privatisering***

Axel VAN HAUTE

promotor :
Prof. dr. Eric LEFEBVRE

WOORD VOORAF :

Deze eindverhandeling vormt het sluitstuk van mijn opleiding tot de graad van *Licentiaat in Toegepaste Economische Wetenschappen*. Het onderwerp van mijn verhandeling, *privatisering van Vlaamse watervoorziening*, ligt in het verlengde van mijn afstudeeroptie *Beleidsmanagement*. Ik hoop dat dit werkstuk het onderwerp *drinkwater* enigszins waardig is. Immers, “als de mens leeft, dan is water het leven” (Joan Manuel Serrat).

Bij deze wil ik ook graag iedereen van harte bedanken die de totstandkoming van dit werkstuk mee mogelijk gemaakt heeft. Op de eerste plaats denk ik hierbij aan mijn moeder, mijn broer en mijn vader. Zonder hun steun zou ik zeker nooit zover geraakt zijn. Daarnaast dank ik in het bijzonder mijn promotor en mentor Prof. dr. Eric Lefebvre en mijn co-promotor drs. Wouter Faes. Zij waren zonder meer bereid in mij te geloven en hebben mij uitstekend begeleid. Verder dank ik de mensen die zo vriendelijk zijn geweest mij gegevens te verschaffen en diegenen die mij op eender welke andere wijze gesteund hebben.

Axel Van Haute, Hasselt, zaterdag 6-1-2007

SAMENVATTING:

De drinkwatervoorziening is een moderne verworvenheid. De realisatie van de drinkwatervoorziening is in Vlaanderen pas begin jaren 1980 gerealiseerd. Het betreft een evolutie die zich niet overal in Vlaanderen aan het zelfde ritme voltrokken heeft en enkel door toedoen van de overheid gestaag bereikt kon worden. Het is een misvatting dat de watervoorziening een gemeentelijk monopolie zou zijn. De zorg voor drinkwater gebeurt minstens evenzeer door de Gewesten. De Gewesten zijn ingevolge de staatshervormingen van 1980 en 2001 ten andere formeel bevoegd voor het waterbeleid en het toezicht over intercommunales. De federalisering van de watervoorziening blijft evenwel onvolledig. Tariefverhogingen vereisen de goedkeuring van de federale overheid en publieke instanties overlappen elkaar op verschillende niveaus. De eerste waterbeleidsnota van de Vlaamse regering (2005), die vijftientig jaar op zich heeft laten wachten, kan hieraan niet verhelpen. Integendeel, door de creatie van allerlei nieuwe tussenniveaus, lijkt de structuur van de Vlaamse watervoorziening complexer dan ooit. De productie en distributie van drinkwater verloopt steeds meer geconcentreerd. De sector wordt gedomineerd door een viertal bedrijven. Voor publieke organisaties doen zij het lang niet slecht. In financiële termen zijn hun prestaties de laatste tien jaar danig verbeterd. Niettemin is het zeer de vraag of de sector de belangrijke uitdagingen waar zij voor staat, op zichzelf zal aankunnen.

De Vlaamse drinkwatertarieven worden in vergelijking met de rest van Europa almaar duurder. Het Vlaamse drinkwater is ongeveer dubbel zo duur als vijftien jaar geleden. Bovendien bestaat er in Vlaanderen al jaren een behoorlijke tariefverscheidenheid. Een knelpunt dat maar niet opgelost lijkt te raken. De hoogte van de Vlaamse drinkwatertarieven kan deels verklaard worden door het relatieve gebrek inzake zoetwatervoorraden. Ook de ongunstige Vlaamse Ruimtelijke Ordening, de gebrekkige structurele organisatie van de drinkwatervoorziening en het gestaag afnemen van de Vlaamse subsidiëring inzake watervoorziening, doen de tarieven evenwel onnodig de hoogte ingaan. Wanneer enige politieke wil in deze uitblijft, valt te verwachten dat de tarieven onverminderd zullen blijven stijgen. De uitdagingen inzake drinkwatervoorziening zullen namelijk handen vol geld gaan kosten. Nog meer verontrustend zijn de gaten in het sociale beleid van de Vlaamse regering

inzake drinkwater. Het gratis-beleid van de Vlaamse overheid is geenszins waterdicht en verkwist enorme sommen aan sociale middelen. Bovendien zou het op termijn wel eens om een louter boekhoudkundige operatie kunnen gaan. Ook het zogeheten *principe van de vervuiler betaalt*, lijkt zijn doel, met name het terugdringen van de watervervuiling, volledig voorbij te schieten. De maatregel richt zich vooral op makkelijke doelwitten, zoals gezinnen en KMO's. Grote jongens, die meer dan wie ook verantwoordelijk zijn voor de immense vervuiling van de Vlaamse waterlopen, blijven gewoon vrijuit gaan. Zelfs de promotie van regenwateropvang, wat vanuit ecologisch opzicht broodnodig is, lijkt ondoordacht te worden doorgevoerd. Men houdt in deze nauwelijks rekening met de individuele mogelijkheden en de sociale dualiteit die de promotie van regenwateropvang zou kunnen veroorzaken.

In tegenstelling tot wat de Belgische beroepsfederatie voor de watersector blijft beweren is het Vlaamse drinkwater allesbehalve van onberispelijke kwaliteit. Vooral de vervuiling van het water door nitraten en pesticiden blijft als gevolg van een lakse aanpak van de landbouw een ernstig probleem. Ondanks het feit dat de fysisch-chemische toestand van het Vlaamse water de laatste vijftien jaar wat verbeterd is, zouden onze waterlopen een zogeheten toestand van *eutrofiëring* bereikt hebben. De Vlaamse wateren veranderen hierdoor stilaan in een soort erwtensoep die op termijn alle leven onmogelijk zal maken. Volgens studies is de algemene toestand van het milieu in Vlaanderen ronduit abominabel. Niettegenstaande onze hoge welvaartspositie, slagen wij er in om op vlak van milieu slechter te presteren dan tal van ontwikkelingslanden. Om de doelstellingen inzake de Europese Kaderrichtlijn Water (2000) te realiseren, zal Vlaanderen tegen 2015 grondig heringericht moeten worden. Intussen neemt het consumentenvertrouwen in leidingwater almaar meer af. Haast nergens ter wereld wordt meer flessenwater geconsumeerd dan in Vlaanderen.

Een beter beheer van de waterketen, of het fysieke systeem rond water, zou het gros van de problemen inzake waterkwaliteit op termijn kunnen oplossen. Anderzijds kan het slecht functioneren van één van de deelsectoren van de waterketen, de werking van de gehele waterketen hypothekeren. De recente waterbeleidsnota riep tal van instrumenten in het leven, die een beter beheer van de waterketen mogelijk moeten kunnen maken. De herwaardering van regenwater staat hierin centraal. Het lijkt er evenwel op dat deze instrumenten nog niet

naar behoren werken. Door een slechte communicatie van het beleid en onvoldoende gerichte prikkels, blijft een mentaliteitsverandering voorlopig ver af. De tijd dringt echter. Op enkele Zuid-Europese lidstaten na, is de waterstress in Europa nergens groter dan in Vlaanderen. Terwijl Wallonië van water vervuld lijkt, is Vlaanderen langzaam maar zeker aan het verdrogen. Aan de andere kant van de keten blijft ook de afwaterzuivering een hekeldossier. De toestand van de afvalwaterzuivering is zo ondermaats, dat België niet eens in de cijfers van het Europese Milieu Agentschap werd opgenomen. De investeringen die de saneringsinfrastructuur de komende jaren zullen vereisen, worden vele malen hoger geschat dan de sommen die hier totnogtoe voor werden vrijgemaakt. Daarenboven is anno 2006 niet eens de helft van de Belgische bevolking aangesloten op het rioleringsnetwerk. Eenvoudige, goedkope en duurzame oplossingen blijven ondertussen in de schuif liggen.

Water is als hoeksteen van het leven van fundamenteel belang voor mens en samenleving. Het Comité voor Economische, Sociale en Culturele rechten van de Verenigde Naties stelt dat de toegang tot drinkwater vereist is om eender welk ander recht te kunnen realiseren. Het mensenrecht inzake de toegang tot drinkwater en sanitaire voorzieningen werd evenwel pas in 1977 vastgelegd (Mar del Plata). De rechtszekerheid inzake de toegang tot drinkwater, is ook vandaag, dertig jaar na Mar del Plata, nog steeds niet gerealiseerd. Volgens het laatste *World Water Development Report* van de Verenigde Naties (2006), heeft een vijfde van de wereldbevolking thans geen toegang tot veilig drinkwater. Veertig procent van de wereldbevolking kan niet over voldoende sanitaire voorzieningen beschikken. Dit terwijl er in principe zoetwater genoeg is voor twintig miljard mensen. Een en ander neemt niet weg dat er zich de laatste jaren binnen internationale context een merkwaardige kentering aan het afspelen is. Niettegenstaande de dramatische toestand, lijkt men drinkwater te willen onderwerpen aan de wetten van de hedendaagse pseudo-economie. In plaats van de wereldwijd beschikbare zoetwatervoorraden op solidaire wijze te verdelen, begint het er steeds meer op te lijken dat water het *blauwe goud* van morgen zal worden. Watervoorzieningen moeten volgen de Europese Unie op termijn minstens kostendekkend worden. Investeren in de gemeenschap is niet langer nodig.

Het Britse geval van de privatisering van de spoorwegen toont onverbloemd aan hoe moeilijk

het is om private en publieke belangen met elkaar te laten rijmen. Niettegenstaande het feit dat British Rail vóór de privatisering ook niet fantastisch draaide, heeft de privatisering van British Rail zeker niet gebracht wat verhoopt werd. Integendeel, de privatisering van British Rail kan, evenzeer als alle andere Britse privatiseringsoperaties, een fiasco genoemd worden. Groot-Brittannië kende in de periode na de privatiseringen, volgens het OESO, een recessie die vergelijkbaar was met die van de periode rond de Tweede Wereldoorlog. Voorstanders van liberalisering blijven de Britse privatisering van British Rail tegen beter weten in verdedigen. Het lijkt er echter op dat de Britse spoorwegen eenvoudigweg *over-gecommercialiseerd* werden, zonder ook maar in het minst rekening te houden met de mogelijke gevolgen. Het Britse privatiseringsgeval van de spoorwegen bewijst dat universele voorzieningen niet zonder toedoen van de overheid beheerd kunnen worden. Puur financieel-economisch getinte prikkels zullen eerder de ondergang dan de redding van universele voorzieningen betekenen. Zorg voor universele voorzieningen als mobiliteit en drinkwater zijn een taak van, voor en door de gemeenschap. Enkel wanneer wij met zijn allen bereid zijn om in de gemeenschap te investeren en te bouwen aan een gezonde samenleving, zal de verzorgingsstaat kunnen overleven.

INHOUDSTAFEL:

SAMENVATTING

HOOFDSTUK I: INLEIDING 9

§ 1. PROBLEEMSTELLING 9

§ 2. METHODOLOGIE 10

**HOOFDSTUK II: ANALYSE VAN KWANTITATIEVE ASPECTEN VAN VLAAMSE
WATERVOORZIENING 15**

§ 1. ORGANISATIE 15

A) Historiek 15

B) Huidige situatie 20

C) Watermaatschappijen 26

§ 2. FINANCIERING 37

A) Drinkwatertarieven 37

a) Hoogte van drinkwatertarieven 37

b) Oorzaken voor hoge watertarieven 40

B) Overheidssubsidiëring 42

C) Gat in sociaal beleid 45

a) Gratis drinkwater 45

b) Principe van vervuiler betaalt 47

c) Promotie van regenwateropvang 49

**HOOFDSTUK III: ANALYSE VAN KWALITATIEVE ASPECTEN VAN VLAAMSE
WATERVOORZIENING 53**

§ 1. WATERKWALITEIT 53

A) Positie van drinkwaterproducenten 53

B) Nitraat als grote boosdoener 54

a) Europese Richtlijn 54

b) Vlaamse toestand 57

c) Nuancering?	61
C) Globale Vlaamse waterkwaliteit	62
D) Consumentenvertrouwen	67
§ 2. WATERKETEN	70
A) Waterstress	70
B) Werking van waterketen	72
C) Belangrijkste knelpunten	75
a) Watertekort en wateroverlast	75
1) Watertoets	75
2) Watergebruik	77
3) Evaluatie van beleid	80
b) Afvalwaterzuivering	82
D) Alternatieven	86
a) Alternatief met betrekking tot watertekort	86
b) Alternatieven met betrekking tot kwaliteit van water	87
§ 3. AARD VAN GOED WATER	90
A) Kostbaar water	90
B) Ontbrekende waterdichte rechtmatige basis	92
C) Toenemende privatiseringsdruk	96
D) Drinkwater als gemeenschapsgoed	100
<u>HFDST. IV: GEVALSTUDIE VAN EEN PRIVATISERING: BRITISH RAIL.....</u>	105
§ 1. MOTIVERING	105
§ 2. BESCHRIJVING	106
§ 3. EVALUATIE	110
§ 4. RELEVANTIE	116
<u>HOOFDSTUK V: CONCLUSIES</u>	120

BIBLIOGRAFIE

LIJST FIGUREN

HOOFDSTUK I: INLEIDING

§ 1. PROBLEEMSTELLING

Ooit leefde de gedachte aan een verenigd Europa alleen onder filosofen en zieners. Het idee van vredesgezinde *Verenigde Staten van Europa* sloot aan bij een humanistisch ideaal (cf Victor Hugo). Thans wordt ons leven reeds stevig beheerst door Europa. Economisch gezien zou de ontwikkeling van de Europese Unie een succes genoemd kunnen worden. In een wereld die almaar mondialer lijkt te worden, zouden wij onze welvaart als blok namelijk veel beter kunnen vrijwaren [Fontaine 2000]. Welvaart garandeert evenwel nog geen *welzijn*, laat staan algeheel welzijn.

Op 7 februari 1992 ondertekenden de Europese staatshoofden en regeringsleiders het *Verdrag van Maastricht*. De interne markt en het Europese burgerschap waren geboren. Het Verdrag moest de weg openen naar meer politieke integratie, en het subsidiariteitsbeginsel veralgemenen. Daarnaast bereidde men de invoering van een eenheidsmunt voor. Maastricht betekende echter ook het begin van een strikt budgettair klimaat. Nationale overheden zouden vanaf nu beter hun begroting in de gaten moeten houden en tevens genoopt worden om de overheidsschulden af te bouwen [Degryse 2002].

Om de begroting te laten kloppen kan de overheid twee dingen doen: meer inkomsten vergaren en/of minder kosten maken. De privatisering van een openbaar (nuts)bedrijf (overgang van publiek naar privaat domein) kan vaak beide realiseren. Overheidsbedrijven staan immers niet meteen bekend voor hun enorme winstgevendheid [De Ruyter 1994]. Bovendien neemt de Europese en internationale druk om publieke sectoren te liberaliseren (vrijmaken van de markt) almaar toe (cf Bolkenstein Richtlijn) [de Selys 1996]. De vraag is echter hoe ver een overheid hierin kan gaan, zonder de verzorgingsstaat op de helling te zetten.

Water is als levensbron één van de belangrijkste fundamenteën van de samenleving. De kwestie inzake de privatisering van de watervoorziening speelt daarom een sleutelrol binnen het

privatiseringdebat. Privatisering van de watervoorziening staat bijna gelijk met het privatiseren van de overheid zelf. Het privatiseren van de watervoorziening zou de weg vrijmaken om ook andere sociaalgevoelige sectoren als gezondheidszorg, onderwijs en pensioenverzekering op termijn te liberaliseren [Petrella 1999]. Hoewel dit de centrale onderzoeksvraag betreft, kan deze verhandeling onmogelijk beperkt blijven tot de loutere vraagstelling *wat socio-economisch gezien de beste oplossing zou zijn voor de Vlaamse watervoorziening*. Het gaat er ook om te onderzoeken op welk punt financieel-commerciële belangen ophouden te primeren en het belang van de gemeenschap naar de voorgrond moet treden. In feite gaat deze verhandeling over de kern van de samenleving. De eigenlijke vraagstelling richt zich naar het toekomstige samenlevingsmodel. Blijven wij investeren in een overheid die het gemeenschapsbelang beheert of staan wij toe dat de samenleving meer nadrukkelijk gestuurd zal worden door het winstmotief.

De internationale drinkwatersector is in volle beweging. In verschillende Europese lidstaten woedt de discussie over de introductie van marktwerking versus regulering. In sommige landen is de privatisering van de drinkwatervoorziening een feit. In andere landen worden initiatieven genomen om de private sector meer bij de drinkwatervoorziening te betrekken. Ook kan de drinkwatersector niet ontsnappen aan de tendens tot internationalisering. Multinationale nutsbedrijven als Suez en Vivendi wisten hun positie op de markt van drinkwater de laatste jaren gevoelig te versterken [Steurs et al 2001: 1-5]. De meeste Vlaamse belangenorganisaties en adviesorganen houden hun hart vast. Velen onder hen menen dat de toegenomen aandacht voor water niet toevallig is [Koepel van de Vlaamse Noord-Zuid Beweging et al 2002]. Drinkwater zou wel eens het blauwe goud van morgen kunnen worden [Barlow en Clarke 2003].

§ 2. METHODOLOGIE

Dit onderzoek vereist de combinatie van verschillende onderzoeksmethodologieën. In eerste instantie zal het nodig zijn de verschillende facetten van de Vlaamse watervoorziening te exploreren. In dat opzicht zullen verschillende secties van de verhandeling eerder beschrijvend

van aard zijn. Dit neemt niet weg dat het uiteindelijk de bedoeling is te pogen te verklaren waarom dingen scheeflopen en wat kan gedaan worden om hieraan te verhelpen. Uiteindelijk wil dit onderzoek indicaties geven wat socio-economisch gezien de beste oplossing zou zijn voor de drinkwatervoorziening [Saunders, Lewis en Thornhill 1997: 70-93].

Om dit te bereiken had ik kunnen opteren om bepaalde specialisten terzake te raadplegen. Ik heb er evenwel voor geopteerd om dit niet te doen. De wijze waarop de watervoorziening wordt georganiseerd raakt aan politieke en ideologische keuzes. Teneinde een zo breed mogelijk perspectief te behouden, leek het mij beter om zelf een analyse op te bouwen. Om deze analyse te kunnen maken zal ik mij richten tot alle mogelijke gegevens die met de watervoorziening verband houden. Niettegenstaande het feit dat ik besef in deze niet over specialistische kennis te beschikken, ga ik uit van mijn economische vorming om deze gegevens te lezen en te plaatsen.

Het onderzoek wordt aangevuld met een *gevalstudie* over privatisering. Deze gevalstudie heeft tot doel te bekijken of een privatisering als alternatief voor de bestaande organisatiewijze maatschappelijke meerwaarde zou kunnen betekenen. In plaats van meerdere gevallen eerder oppervlakkig tegenover elkaar te plaatsen, heb ik ervoor gekozen één geval van privatisering dieper uit te spitten. Ik zal mij in deze niet richten tot de bekende gevallen inzake privatisering van watervoorziening. Het leek analytisch lonend een klassiek geval van privatisering te gebruiken, van een sector die in perspectief vergelijkbaar is met watervoorziening. Daarom heb ik geopteerd voor de roemruchte privatisering van de Britse spoorwegen.

Naar analogie met de stellingen van Geoff Easton, zal steeds de nodige kritische en onderzoekende zin bewaard worden, teneinde zoveel mogelijk de *realiteit* van de Vlaamse watervoorziening te kunnen achterhalen. Gegevens spreken vaak. Hierbij niet zomaar voor zich en de eigenlijke en waarachtige realiteit kan enkel achterhaald worden door deze gegevens te scheiden van mogelijke interpretaties en invloeden van socio-economische processen [Easton 1998]. Om deze visie waar te maken zal met een *eidetische schrijfmethode* gewerkt worden. Deze techniek beschouwt onderzoek als een puzzel of een mozaïek. Het is doorslaggevend niet te verstarren en met een open geest zoveel mogelijk verschillende ideeën,

invalshoeken en alternatieven te exploreren, die rechtstreeks of onrechtstreeks met watervoorziening verband houden. Op deze manier kan uiteindelijk een beter inzicht bekomen worden op de totale problematiek van de Vlaamse watervoorziening [cf Lefebvre 1997: 43-51].

Dit werkstuk omvat drie grote delen (zie Figuur 1 hierna). De analyse van de Vlaamse watervoorziening zal voor de overzichtelijkheid, in twee delen besproken worden. Hiertoe is getracht de verschillende aspecten van de watervoorziening in te delen in eerder *kwantitatieve* en eerder *kwalitatieve* aspecten. Door niet eenzijdig te richten op kwalitatieve of kwantitatieve gegevens, moet het onderzoek tevens beter onderbouwd kunnen worden. Wat bekend staat als het *triangulatieprincipe*. Het onderzoek zal hierdoor minder vatbaar zijn voor meetfouten en bevindingen zullen bijgevolg meer betrouwbaar zijn [cf BRYMAN 2004]. De *gevalstudie* vormt het derde deel van de verhandeling. De analyse van de Vlaamse watervoorziening zal bestuderen hoe de sector van het drinkwater momenteel werkt en hoe hij de voorbije jaren geëvolueerd is. De analyse richt zich tot het blootleggen van de belangrijkste knelpunten binnen de sector. Het doel van de gevalstudie bestaat er in na te gaan of een privatiseringsoperatie aan deze knelpunten zou kunnen verhelpen.

Onder eerder kwantitatieve aspecten zullen organisatie en financiering van de Vlaamse watervoorziening behandeld worden. Binnen de sectie *organisatie* zullen de organisaties besproken worden die instaan voor de productie en de distributie van leidingwater. Ook zal hier onder meer bekeken worden welke overheid in Vlaanderen precies bevoegd is voor de voorziening van drinkwater. Binnen de sectie *financiering* zal nagegaan worden waar de middelen vandaan komen om de watervoorziening te bekostigen. Verder zal hier geanalyseerd worden hoe het tariefsysteem voor drinkwater thans in elkaar steekt en welke principes hier achter schuilen. Onder eerder kwalitatieve aspecten, zullen achtereenvolgens de kwaliteit van water, de waterketen en de aard van het goed water behandeld worden. Binnen de sectie *kwaliteit* zal onderzocht worden hoe het met de kwaliteit van het Vlaamse water gesteld is. De sectie *waterketen* beschrijft de werking van het natuurlijk proces van water in Vlaanderen. Verder zal deze sectie bestuderen of Vlaanderen over voldoende zoetwatervoorraden beschikt en in welke mate in deze een duurzaam beleid gevoerd wordt. In de sectie *aard van goed water* zal tenslotte bekeken worden hoe het staat met het recht inzake de toegang tot

PRAKTIJKANALYSE

KNELPUNTEN EN UITDAGINGEN

GENVAL PRIVATISERING

Figuur 1 : Werkschema

drinkwater. Binnen deze laatste sectie zal ook nagegaan worden in hoeverre water thans beschouwd wordt als een gemeenschapsgoed.

Doorheen dit werkstuk is één definitie bepalend. Het betreft de definitie van *(drink)water*. Water zal beschouwd worden als een *goed*. Het begrip goed dient hier geïnterpreteerd te worden als zijnde van *goede kwaliteit*. Dit in tegenstelling tot producten, waarvoor dit gegeven niet noodzakelijk vereist is. Water is hier bovendien gedefinieerd als een goed dat van *drinkbare* kwaliteit dient te zijn. Uiteindelijk gaat deze verhandeling over het water dat via het leidingnetwerk voor consumptie gedistribueerd wordt. Niettegenstaande het feit dat dit water ook gebruikt wordt voor laagwaardige toepassingen, is het omwille van de volksgezondheid vereist dat de kwaliteit van dit water voldoende hoog is om ervan te kunnen drinken, ermee te kunnen koken en om erin te kunnen baden. De termen water, drinkwater, leidingwater en zoet water zullen onvermijdelijk door elkaar gebruikt worden. De hierboven beschreven definitie is evenwel zonder onderscheid op elk van deze termen van toepassing.

HOOFDSTUK II: ANALYSE VAN KWANTITATIEVE ASPECTEN VAN VLAAMSE WATERVOORZIENING

§ 1. ORGANISATIE

A) Historiek

In de Middeleeuwen was de watervoorziening in de Lage Landen hoofdzakelijk gebaseerd op waterputten. Talrijke private woningen beschikten over een eigen put. De steden voorzagen hiernaast in wijkputten. De wijkputten moesten door de omwonenden zelf onderhouden worden en stonden onder het toezicht van een putmeester. Vanaf de vijftiende eeuw kwamen de wijkputten onder het gezag van de stadsmagistraat. Deze bekommerde zich vooral om de veiligheid van de stad en had minder oog voor de gezondheid van de bevolking. In die tijd, was brand, naast oorlog, immers het ergste dat een stad, met huizen van houten muren en strooien daken, kon overkomen [Van Craenenbroeck et al 1991: 17-39].

In het midden van de negentiende eeuw versterkte de verstedelijking de behoefte aan een publieke gezondheidszorg. De industrialisatie had de putwaters overbelast, waardoor deze almaar sterker vervuild raakten. West-Europese steden werden met de regelmaat van de klok geteisterd door cholera- en tyfusepidemieën. De idee om, naar Parijs' model, over te schakelen naar een centrale waterbevoorrading door middel van leidingnetten, in combinatie met een afzonderlijk rioleringsstelsel voor de waterafvoer, kreeg in de periode van 1860 tot 1870 eindelijk vaste vorm [Van Craenenbroeck et al 1991: 17-39].

De belasting inzake de uitbouw van de watervoorziening werd van meet af aan bij de gemeenten gelegd [Deleek et al 2001: 3]. De verantwoording hiervoor was de gemeentelijke bevoegdheid voor openbare reinheid en hygiëne. Een bevoegdheid die de gemeenten bekomen hadden van de Fransen (1795-1815). Dit neemt niet weg dat er in de periode van 1870 tot 1910 tal van initiatieven waren om de watervoorziening in België meteen vrij gecentraliseerd te laten verlopen. De toenmalige Rijksoverheid zag het echter niet zitten om een gedurfd en vooruitziend waterbeleid te voeren [Van Craenenbroeck et al 1991: 17-39].

Het gevolg was dat de realisatie van de moderne Belgische watervoorziening met twee snelheden geschiedde. In Hoog-België, waar de waterwinning geen probleem vormde, ontstond een wildgroei aan waterleidingbedrijven. In Vlaanderen stopte de sanering, in de beginfase, aan de poorten van de grote steden. In 1910 hadden in de provincie Antwerpen, op een totaal van honderdtweënvijftig gemeenten, enkel de stad Antwerpen en de gemeente Turnhout een waterleidingbedrijf. De provincie Luxemburg, waar de sanering het snelst verlopen is, telde toen reeds 219 waterleidingbedrijven [Van Craenenbroeck et al 1991: 17-39].

De eerste stad die over een modern watervoorzieningsstelsel kon beschikken, was Brussel (1858). Nadien volgden Theux (1859), Luik (1863), Bergen (1871), Ieper (1877), Verviers (1877), Gent (1879), Antwerpen (1881), Leuven (1889), Charleroi en Tienen (1894) [Van Craenenbroeck et al 1991: 17-39]. Landelijke gemeenten beschikten niet over de mogelijkheden technische moeilijkheden inzake de uitbouw van een waterleidingnet te overbruggen. De kost van een leidingnet met zeer verspreide aansluitingen kon ten andere enkel gedragen worden door een grotere gemeenschap [Van Craenenbroeck et al 1991: 17-39].

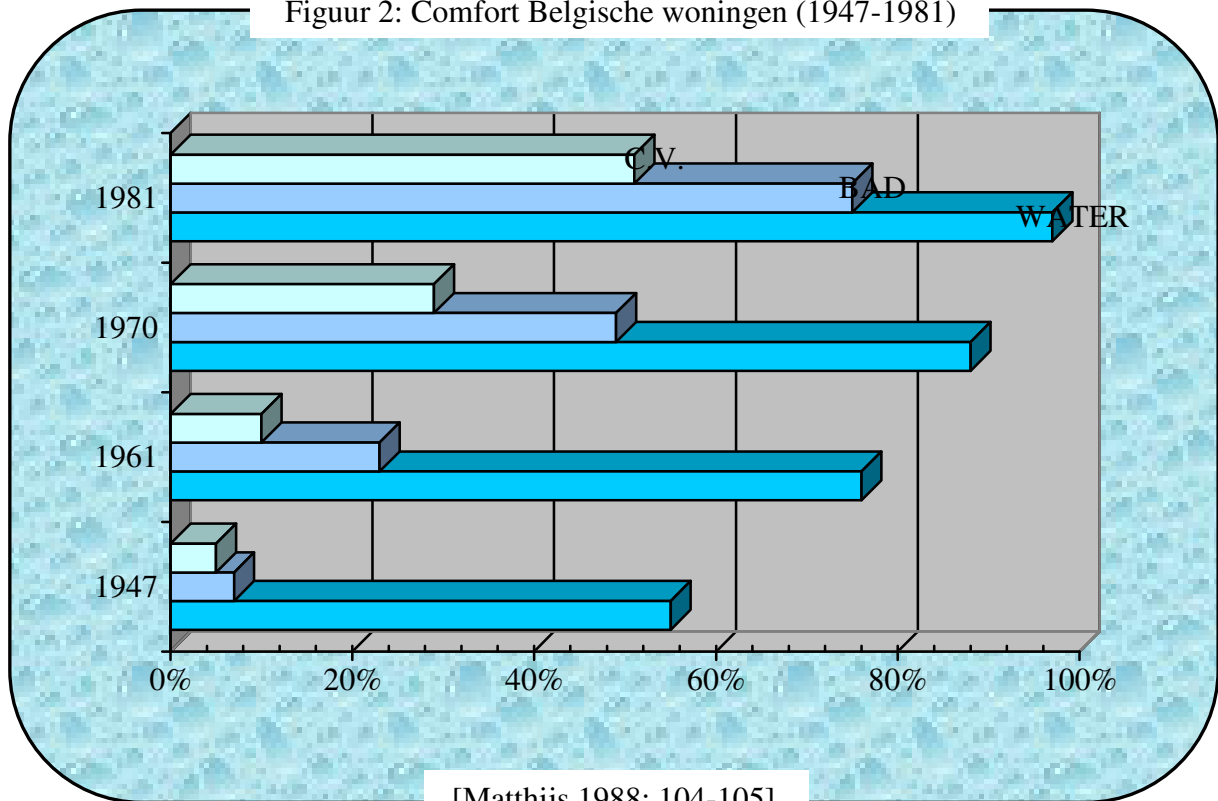
Om een en ander te stimuleren, konden de gemeenten vanaf augustus 1907 [Belgisch Staatsblad 5 september 1907] onderlinge samenwerkingsverbanden oprichten. De gunstige fiscale regeling voor intercommunales kon evenwel maar weinig gemeentes over de streep trekken [Van Craenenbroeck et al 1991: 17-39]. Een paar jaar later, nam de wetgever zelf het heft in handen. Via de wet van 26 augustus 1913 [Belgisch Staatsblad 11 september 1913] werd de regering gemachtigd om over te gaan tot de oprichting van de Nationale Maatschappij der Waterleidingen (NMDW). Hetgeen geschiedde op 15 mei 1914 [Deleecq et al 2001: 3].

De Nationale Maatschappij moest de gemeenten bijstaan in de ontwikkeling en de exploitatie van diensten voor waterdistributie [Van Craenenbroeck et al 1991: 17-39] en tevens een antwoord bieden op de versnippering aan leidingnetwerken [Deleecq et al 2001: 3]. In 1922 besteedde de Maatschappij haar eerste werken aan in de mijnregio's van Limburg en de Borinage. In 1942 telde de NMDW negenenvijftig watervoorzieningsdiensten, die samen instonden voor 180 gemeentes. De kloof met Wallonië was echter nog lang gedicht. Nog

steeds slechts elf procent van de Vlaamse gemeenten beschikten toen over een waterleidingnet. In Wallonië was men intussen reeds halfweg. Toch was de NMDW er in geslaagd om het gros van de grotere bevolkingscentra van leidingwater te voorzien [Van Craenenbroeck et al 1991: 17-39].

Pas na afloop van de Tweede Wereldoorlog (1940-1945) zou men van start kunnen gaan met de uitbouw van de landelijke netten [Van Craenenbroeck et al 1991: 17-39]. Tegen 1950 was het aantal aangesloten gemeenten gestegen tot 293. Van 1950 tot 1970 nam het aantal klantenverbruikers toe van 1.200.000 tot 3.800.000. Een toename die haast uitsluitend te wijten zou zijn geweest aan activiteiten in kleinere steden en plattelandsgemeenten [Vlaamse Maatschappij voor Watervoorziening 2006]. Het zou uiteindelijk nog tot de jaren 1980 duren eer Vlaanderen gewag kon maken van een quasi volledig uitgebouwd modern watervoorzieningsnetwerk. Bij de volkstelling van 1981 waren zevenennegentig procent van de Vlaamse woningen uitgerust met stromend water (zie Figuur 2 hierna) [Matthijs 1988, gebaseerd op Nationaal Instituut voor Statistiek (NIS): 104-105].

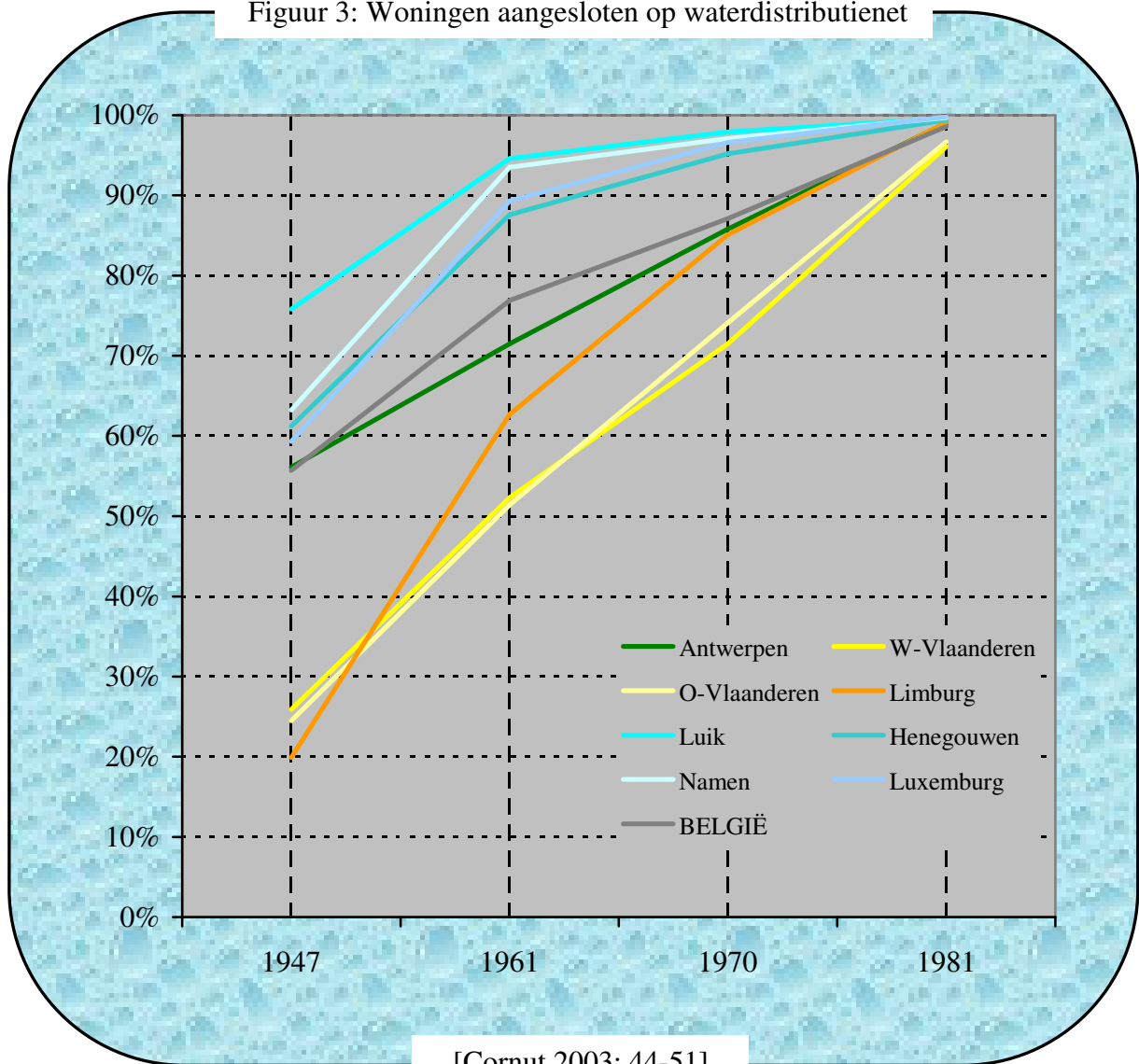
Figuur 2: Comfort Belgische woningen (1947-1981)

[Matthijs 1988: 104-105]

Deze evolutie voltrok zich echter niet aan hetzelfde ritme in heel Vlaanderen. Naast de verschillen tussen Wallonië en Vlaanderen en tussen steden en rurale gebieden, valt het op dat de uitbouw van het waterleidingnet ook in de provincies niet overal gelijktijdig gerealiseerd werd. Vooral in de provincie Antwerpen verliep alles beduidend sneller dan in de andere Vlaamse provincies. In 1947 waren daar reeds dubbel zoveel private woningen aangesloten op een net voor waterdistributie, als in de rest van Vlaanderen. In de jaren 1960 en 1970 maakten de provincies Limburg en Oost- en West-Vlaanderen evenwel een aanzienlijke inhaalbeweging. Tegen begin jaren 1980 zouden zij hun achterstand zo goed als volledig weggewerkt hebben (zie Figuur 3 hierna) [Cornut 2003, gebaseerd op NIS: 44-51].

Figuur 3: Woningen aangesloten op waterdistributienet

[Cornut 2003: 44-51]

Voor Limburg verdubbelde het aantal aansluitingen tussen 1957 en 1968. In 1957 had de Nationale Maatschappij der Waterleidingen (NMDW) – die vooral actief was in de gebieden buiten de grote steden – in Limburg 49.121 aansluitingen voor een bevolking van 516.410 personen. Hetgeen overeen kwam met één aansluiting per 10,51 inwoners [NMDW 1958: 579-582]. In 1968 telde de maatschappij 105.600 aansluitingen binnen de Limburgse provincie. Het bevolkingsaantal was intussen wel gestegen tot een 628.000 inwoners [Studiecel Limburg 2005]. Men had nu één aansluiting per 5,95 inwoners (één per 4,86 inwoners). Datzelfde jaar werden vier nieuwe netten in dienst genomen, waaronder Helchteren en Meldert. De netten van Genk, Houthalen, Overpelt, Hamont, Stevoort en Kuringen werden uitgebreid. Alles samen waren er 5.521 nieuwe aansluitingen bijgekomen [NMDW 1969: 13-14].

In de periode van 1969 tot 1981 werd het netwerk gestaag verder uitgebreid. Eind 1971 telde de NMDW in het totaal 120.606 aansluitingen in het Limburgse (een per 5,44), waarvan er 114.850 (95,23%) in dienst waren. 4.070 (3,37%) van deze aansluitingen waren in de loop van datzelfde jaar aangebracht [NMDW 1971: 25-33]. Van begin 1972 tot eind 1976 werden er 22.726 nieuwe aansluitingen geïnstalleerd, wat het totaal op 143.332 eenheden bracht [NMDW 1976: 61-66]. De Limburgse bevolking vergrootte in diezelfde periode van 656.591 tot 685.615 inwoners [Studiecel Limburg 2005]. De ratio van aansluitingen per inwonertal was gestegen van 5,44 naar 4,78 [NMDW 1976: 61-66]. In de periode van begin 1977 tot eind 1981, kwamen er nog eens 26.946 nieuwe aansluitingen bij (gemiddeld 5.389 aansluitingen per jaar). In het totaal had de NMDW nu 170.278 aansluitingen in de Limburgse provincie. 165.190 (97,02%) van deze aansluitingen waren in dienst [NMDW 1982: 71-74]. Limburg telde intussen meer dan zevenhonderdduizend inwoners [Studiecel Limburg 2005].

In 1981 - het jaar waarin de uitbouw van het waterleidingnetwerk als quasi voltooid beschouwd wordt (cf Matthijs en Cornut) – voorzag de NMDW in één aansluiting per 4,11 Limburgse inwoners [NMDW 1982: 71-74]. Een beperkt aantal Limburgse gemeenten had hiernaast zijn eigen waterdistributiedienst. De stad Hasselt zou reeds op het einde van de negentiende eeuw over een vrij modern watervoorzieningsstelsel beschikken [Bussels et al 1982: 162]. Verder bestonden, zeker tot 1992, gemeentelijke diensten in Tongeren, Heusden-

Zolder, Sint-Truiden en Leopoldsburg [Vlaamse Milieuadministratie 1992]. Bovenvermelde ratio's moeten in werkelijkheid dus wat hoger gelegen hebben.

Het feit dat de Limburgse provincie tot vrijwel het midden van de jaren 1970 een vrij agrarische regio gebleven is, heeft hier zeker meegespeeld. Van 1950 tot 1973 nam de Limburgse bevolkingsdichtheid toe van 199 naar 277 inwoners per vierkante kilometer. In vergelijking met een provincie als Antwerpen, die in 1973 een bevolkingsdichtheid van 542 inwoners per vierkante kilometer had, bleef dit evenwel een behoorlijk laag cijfer. In 1950 telden ten andere slechts drie Limburgse gemeenten meer dan vijftienduizend inwoners, met name Genk (38.190), Hasselt (30.190) en St.-Truiden (19.089). Ook in 1973 bleef het aantal grotere gemeentes beperkt. Limburg had toen zeven gemeenten met meer dan vijftienduizend inwoners. De inwonersaantallen van Hasselt en St.-Truiden bedroegen toen 39.915 respectievelijk 22.197 inwoners. Tongeren telde in 1973 iets meer dan twintigduizend inwoners [Neesen et al 1975: Deel I].

De zogeheten *Verzorgingsstaat* speelde een sleutelrol in de realisatie van de moderne Vlaamse watervoorziening. Na de Tweede Wereldoorlog (1940-1945) begon de overheid te voorzien in diverse structuren en reglementen om de materiële levenskwaliteit van de burgers te verbeteren, zoals een systeem van sociale zekerheid [Cornut 2003: 37-60]. De veralgemening van de toegang tot een modern watervoorzieningsnet hangt in belangrijke mate samen met de uitbouw van de Nationale Maatschappij der Waterleidingen (zoals hoger besproken). De grote steden, die bij aanvang van de werken aan de watervoorziening een beroep hadden gedaan op private firma's, kwamen hier later meestal op terug. In Gent nam de stad in 1885 de waterdienst in regie over, nadat een zes jaar eerder gecontracteerde Frans-Belgische private maatschappij failliet gegaan was [Van Craenenbroeck et al 1991: 17-39].

B) Huidige situatie

De gemeentewet [Belgisch staatsblad 2 juni 2006] bevestigt nergens letterlijk dat de watervoorziening een gemeentelijke bevoegdheid betreft. Dit doet vermoeden dat de

gemeenten hun bevoegdheden inzake watervoorziening baseren op een louter gewoonterecht. Hoofdstuk IV van de nieuwe gemeentewet - waarin de algemene bevoegdheden van de gemeente beschreven worden – vermeldt wel dat de gemeente dient in te staan voor het beheer van de inrichtingen die aan de gemeente toebehoren, die op haar kosten onderhouden worden of die in het bijzonder bestemd zijn voor het gebruik van haar inwoners (Art. 35 § 1). Verder moeten de gemeenten waken over de gezondheid van hun inwoners (Art. 35 § 2). Zij moeten passende maatregelen nemen om rampen en plagen, zoals branden, epidemieën en epizoötieën (epidemieën die ook onder dieren voorkomen) te voorkomen en indien nodig hulp verstrekken om deze te doen ophouden (Art. 35 §2, ten vijfde). Het organiseren van de watervoorziening is dus zeker geen gemeentelijk monopolie [Deleeck et al 2001: 3].

Overeenkomstig de bijzondere wet van augustus 1980 [Belgisch Staatsblad 15 augustus 1980] zijn de Gewesten bevoegd voor alle plaatsgebonden aangelegenheden. Het leefmilieu en het waterbeleid maken hier deel van uit (Art. 6 § 1, II). Het waterbeleid omvat de productie en de distributie van water, met inbegrip van de technische reglementering inzake de kwaliteit van het drinkwater, de zuivering van het afvalwater en de riolering (Art. 6 § 1, II ten vierde). Het leefmilieu omvat onder meer de bescherming van het water (Art. 6 § 1, II ten eerste) [Ballon et al 2002: 169-206]. Ingevolge de goedkeuring van de *Lambermontakkoorden* zijn de Gewesten ten andere bevoegd voor de samenstelling, de organisatie, de bevoegdheden en de werking van de gemeentelijke instellingen [Kamer van volksvertegenwoordigers 2006]. Ook intercommunales zijn bijgevolg onderworpen aan het toezicht van de gewestelijke overheid [Vlaamse overheid 2006]. De overheid is bij machte om beslissingen in voorkomende gevallen post factum te blokkeren [Steurs 2002: 2]. Ook na de vijfde en laatste aanpassing van de federale staatsinrichting, in 2000 en 2001, blijft de federalisering van het water evenwel onvolledig.

Krachtens het eerste Artikel van de Wet van 5 augustus 1991 betreffende de economische reglementering en de prijzen, zijn bepaalde sectoren, waaronder ook de watersector, onderworpen aan een prijzenreglementering [Belgisch staatsblad 11 oktober 1991]. Het betreft een regeling die terug gaat op een Wet van 1945 en die als doel heeft de consument te beschermen tegen willekeurig hoge prijzen [Federale Overheidsdienst Economie, KMO,

Middenstand en Energie 2006]. De drinkwatermaatschappijen vallen onder het stelsel van de prijsverhogingsaangifte. Wanneer de maatschappijen hun tarieven wensen te verhogen, dienen zij deze tariefverhoging eerst te motiveren tegenover de *Prijzencommissie van het Ministerie van Economische Zaken*, dat deel uitmaakt van de federale overheid [Steurs 2002: 31].

In de praktijk wordt het drinkwaterbeleid ondersteund door de *Coördinatiecommissie Integraal Waterbeleid (CIW)*, die in 2004 de fakkel heeft overgenomen van het *Vlaams Integraal Wateroverleg Comité (VIWC)*. De CIW staat in voor de voorbereiding, planning, controle en opvolging van het Integraal Waterbeleid, op het hoogste ambtelijke niveau (zie sectie III.2 *Waterketen*). Zij waakt over de uniforme aanpak van de bekkenwerking en is belast met de uitvoering van de beslissingen van de Vlaamse regering. Het comité doet tevens dienst als overlegplatform en wordt in zijn taken bijgestaan door meerder werkgroepen [CIW 2006].

De officiële koepelorganisatie van de Vlaamse drink- en afvalwaterbedrijven is de *Samenwerking Vlaams Water (SVW)*. De wortels van het SVW liggen bij het in 1974 opgerichte *Studiesyndicaat voor Waterontzijing*. Thans is de SVW in de eerste plaats gericht op de belangenvertegenwoordiging van zijn leden. De overlegtak van de SVW organiseert de professionele vertegenwoordiging van de watersector en structureert het overleg met de Vlaamse overheid. Vanuit de onderzoekstak van de SVW worden onderzoeksprojecten in verband met water geïnitieerd en gecoördineerd [SVW 2006]. Inzake haar onderzoeksactiviteiten werkt de SVW nauw samen met de *Vlaamse Instelling voor Technisch Onderzoek (VITO)*. Binnen internationale onderzoeksprogramma's wordt samengewerkt met tal van buitenlandse onderzoekscentra en laboratoria, waaronder het Nederlandse *KIWA Water Research*, een toonaangevend kennisinstituut voor water en aanverwante milieu- en natuuraspecten [Steurs et al 2002: 35-36].

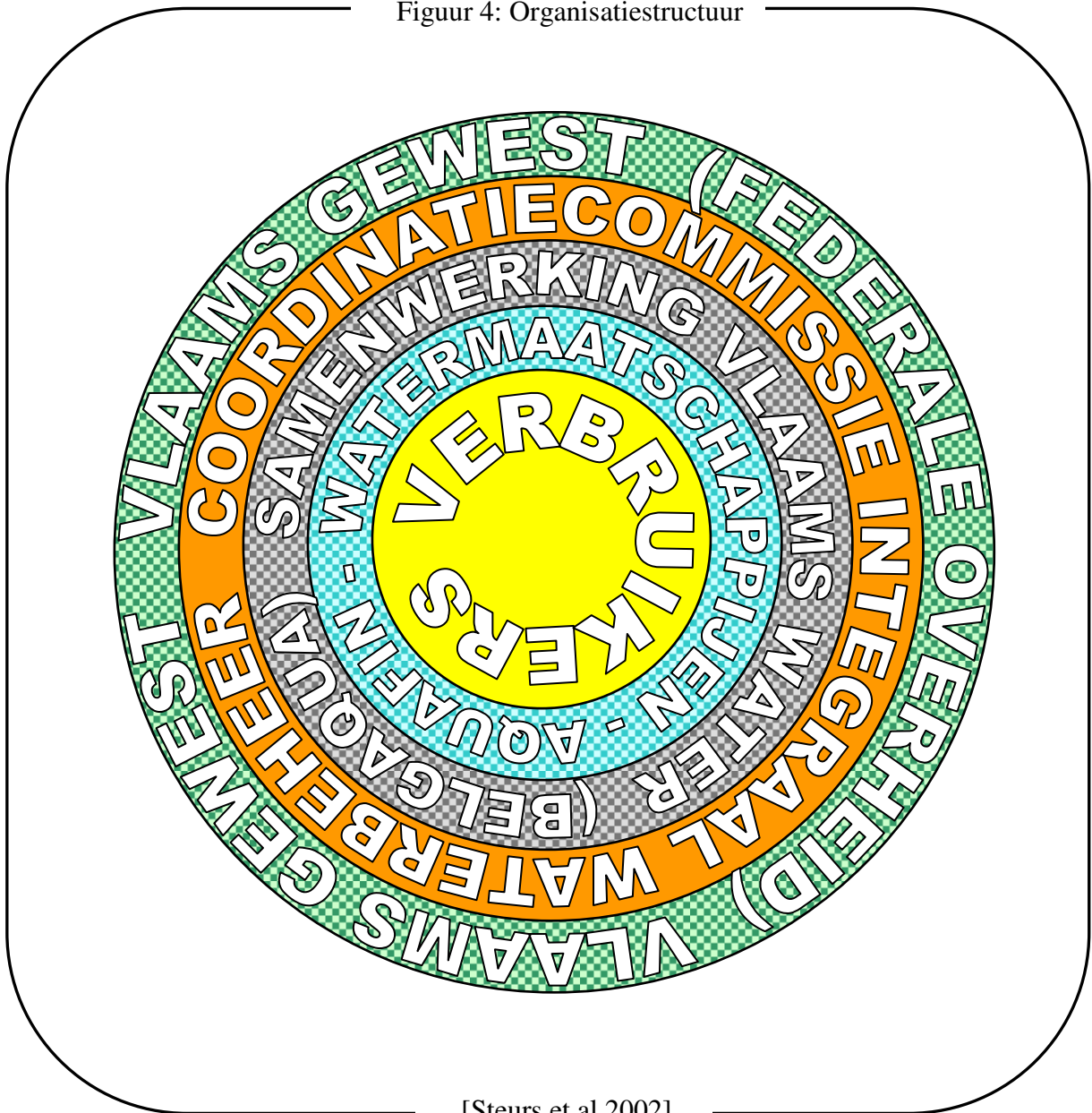
De nationale tegenhanger van de SVW is de *Belgische Federatie voor de Watersector (Belgaqua)*. Als beroepsvereniging groepeerde Belgaqua de drie Gewestelijke Verenigingen voor de Belgische watersector, zijnde: AQUABRU voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, AQUAWAL voor het Waalse Gewest en de hiervoor besproken SVW voor het Vlaamse Gewest. Deze drie verenigingen groeperen op hun beurt achtendertig waterproductie-,

distributie- en zuiveringsbedrijven, hetgeen quasi overeenkomt met de gehele Belgische watersector. Belgaqua verdedigt de gemeenschappelijke belangen van haar leden en dit zowel op federaal als op internationaal niveau. Belgaqua is actief lid van internationale watergerelateerde organisaties als de *International Water Association (IWA)* en de *European Union of Water Services Associations (Eureau)* [Belgaqua 2006].

De federatie stimuleert ook de verwezenlijking van allerhande studies en zij informeert beroepslui en verbruikers over het gebruik van drinkwater en over de bescherming van de waterkwaliteit. De bescherming van het patrimonium van het water is thans een van haar hoofdbekommernissen [Belgaqua 2006]. Ingevolge de opeenvolgende staats hervormingen zijn vele belangrijke bevoegdheden inzake drink- en afvalwater immers verschoven naar het gewestelijke niveau [Steurs et al 2002: 34-35]. Figuur 4 hierna vat de huidige organisatiestructuur van de Vlaamse Watervoorziening schematisch samen. De volle kleuren staan voor éénduidige bevoegdheidsverdeling. Dambordpatronen wijzen op een versnipperde toestand. Niet opgenomen in de figuur zijn de Vlaamse belangenorganisaties die zich, deels of volledig, rond drinkwater concentreren. Zoals onder meer *Bond Beter Leefmilieu (BBL)*, *de Koepel van de Vlaamse Noord-Zuid Beweging (11.11.11)*, *Global Rivers Environmental Education Network (GREEN Belgium)*, *Vlaams Overleg Duurzame Ontwikkeling (VODO)* en *PROTOS*.

Op 8 april 2005 kwam de Vlaamse regering naar buiten met de ‘allereerste’ Vlaamse waterbeleidsnota. De nota moet gedurende de komende zes jaren de doelstellingen van het *Decreet Integraal Waterbeleid* verwezenlijken, of hier op zijn minst een ernstige aanzet toe zijn. Het beleid omvat vijf krachtlijnen die samen een evenwicht moeten realiseren tussen de ecologische, de sociale en de economische functies van de watersystemen in Vlaanderen. Het feit dat de nota uitgaat van de Vlaamse regering, en niet eenzijdig werd opgelegd door een van de bevoegde Ministers, geeft aan dat men er van uitgaat dat het waterbeleid de verantwoordelijk is van de voltallige regering. Als tegengewicht voor de versnippering heeft men gekozen voor een geïntegreerde benadering die moet gekenmerkt worden door integratie, samenwerking en organisatie. Het waterbeleid vertoont een duidelijke samenhang met aanpalende beleidsdomeinen zoals: de Milieubeleids- en Mobiliteitsplannen en het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen [Coördinatiecommissie Integraal Waterbeleid 2005].

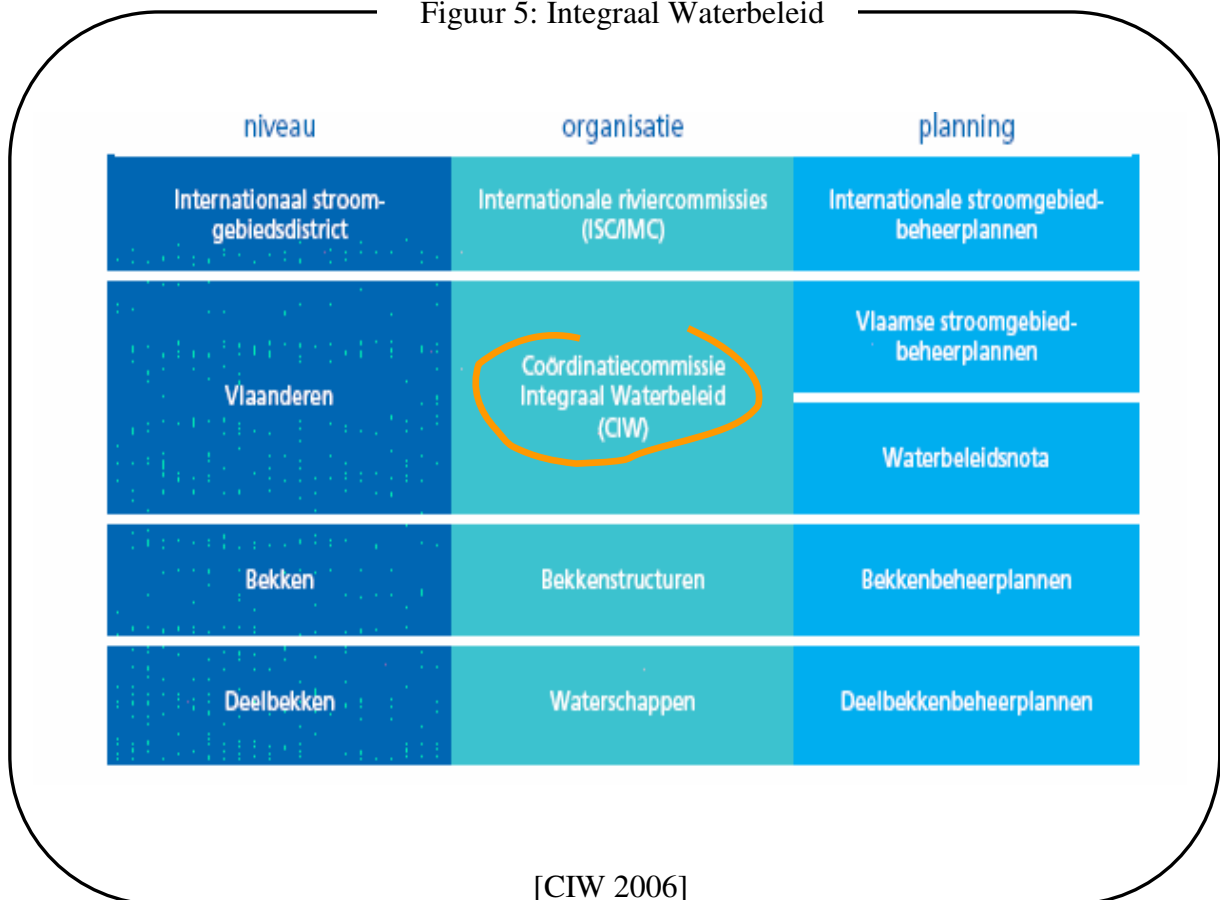
Figuur 4: Organisatiestructuur

Wil men tot een efficiënte drinkwatervoorziening komen dan zal men het gehele watersysteem goed moeten beheren. Het drinkwater maakt deel uit van een omvangrijke keten, waardoor het onlogisch zou zijn de drinkwatervoorziening als een op zichzelf staande eenheid te beschouwen. Elke schakel binnen het systeem moet zijn werk doen opdat het geheel naar behoren zou kunnen functioneren. De vijf krachtlijnen van het beleid – die verder doorheen deze verhandeling aan bod komen - zijn elk op hun manier belangrijk om deze totale doelstelling te verwezenlijken [CIW 2005].

Om een en ander praktisch uitvoerbaar te houden, zal men allerlei operationele overleg- en coördinatiestructuren opzetten, teneinde de samenwerking tussen de verschillende bestuurlijke niveaus en beleidsdomeinen te bevorderen. Figuur 5 hierna geeft de organisatie en de planning van het *Integraal Waterbeleid* weer, zoals die voorzien is in het gelijknamige *decreet*. Het watersysteem vormt de centrale as waarrond heel het beleid zal worden opgebouwd. In overeenstemming met de Europese Kaderrichtlijn Water zal het watersysteem geografisch ingedeeld worden in *stroomgebieden* en *stroomgebiedsdistricten*. De vier Vlaamse stroomgebieden zijn: de Schelde, de Maas, de IJzer en de Brugse Polders. Het district waartoe zij behoren heeft een grensoverschrijdend karakter en wordt beheerd door internationale rivierencommissies. Op het niveau van het Vlaamse Gewest voorziet men een verdere opsplitsing in *bekken* en *deelbekken*. In het totaal zijn er in Vlaanderen elf bekkens, waaronder de Zenne, de Demer en de Nete. Deze gebiedsgerichte benadering zou zelfs de problemen van de kleinste waterlopen onder de aandacht moeten kunnen brengen [CIW 2005].

Figuur 5: Integraal Waterbeleid

In het bekkenbestuur zetelen vertegenwoordigers van het Vlaamse Gewest en mandatarissen van de provincies en de deelbekkens. De voorzitter van het bekkenbestuur is de provinciegouverneur van één van de provincies die deel uitmaken van het bekken. Om de verschillende waterbeheerders op het niveau van de deelbekkens – met name het Vlaamse Gewest, de provincies, de gemeenten, de polders en de wateringen – aan te zetten tot meer overleg en te verplichten tot samenwerking, werden *waterschappen* opgericht. Een waterschap is een samenwerkingsverband tussen de verschillende waterbeheerders in één of meer deelbekkens. Het initiatief tot oprichting van een waterschap dient uit te gaan van de provincies. De waterschappen zijn onder meer bevoegd voor het opmaken van deelbekken-beheerplannen en het verlenen van advies over het bekkenbeheerplan [CIW 2005].

De waterbeleidsnota van de Vlaamse regering heeft vijftientig jaar op zich laten wachten. De toekomst zal moeten uitwijzen of een en ander de watervoorziening organisatorisch gezien zal kunnen verbeteren. De nieuwe structuren die het Decreet Integraal Beleid in het leven geroepen heeft, zijn op zich logisch. De indeling van de diverse waterlopen in verschillende niveaus zouden een meer gestructureerde beheersaanpak in de hand moeten werken. De indruk wordt evenwel gewekt dat een en ander de organisatie van de watervoorziening, nog meer dan al het geval was, dreigt te compliceren. In plaats van bestaande overlappingsen tussen de verschillende bestuursniveaus weg te werken – waarover in de nota overigens nergens sprake is – heeft men (onder druk van Europa) geopteerd om de werking van de watervoorziening te verbeteren via de creatie van allerlei nieuwe tussenniveaus, zoals de bekkens en de waterschappen. Een meer doordrongen federalisering, in combinatie met een meer duidelijke afbakening van de bevoegdheden tussen Gewest, provincies en gemeenten, was meer op zijn plaats.

C) Watermaatschappijen

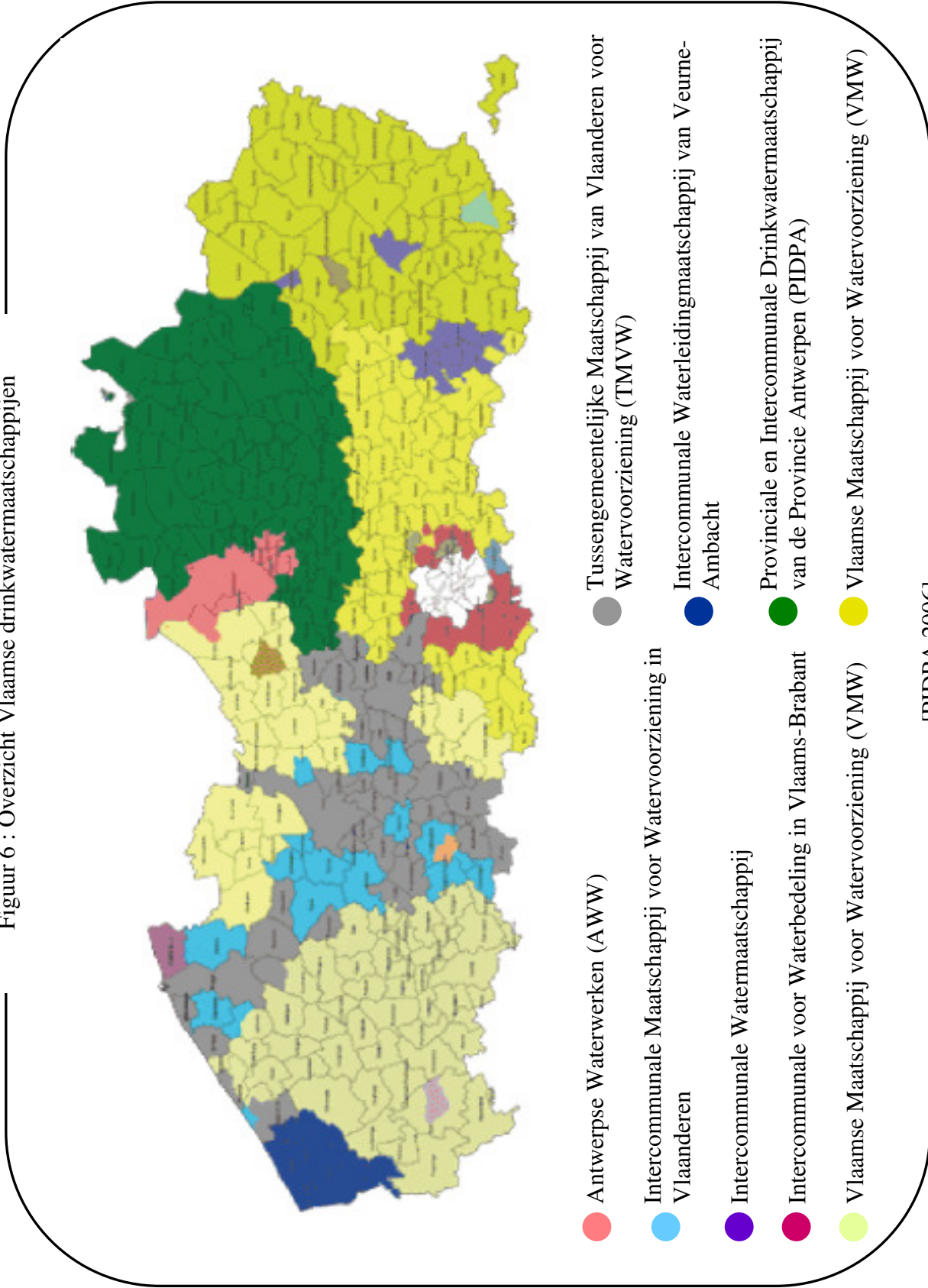
Zoals te zien in Figuur 6 hierna wordt de productie en de distributie van drinkwater in Vlaanderen thans verzorgd door zestien verschillende organisaties. Sommige van deze organisaties werken over de provinciegrenzen heen, andere slechts binnen een enkele

gemeente [Provinciale en Intercommunale Drinkwatermaatschappij van de Provincie Antwerpen 2006]. De *Vlaamse Maatschappij voor Watervoorziening (VMW)* is als enige organisatie werkzaam binnen vier van de vijf Vlaamse provincies. Enkel in de provincie Antwerpen werkt zij niet. De VMW is ontstaan ingevolge de staatshervorming van 1980 en staat rechtstreeks onder de controlebevoegdheid van de Vlaamse overheid. De Waalse tegenhanger van de VMW is de *Société Wallonne des Eaux (SWDE)* [Deleecq et al 2001: 4-6].

In Vlaanderen zijn acht intercommunales bedrijvig met watervoorziening. Het betreft zes zuivere en twee gemengde intercommunales. De twee gemengde intercommunales zijn de *Intercommunale voor Waterbedeling in Vlaams-Brabant (IWVB)* en de *Intercommunale Maatschappij voor Watervoorziening in Vlaanderen (IMWV)*. De private partner van zowel IWVB als IMWV is Aquinter, een dochter van de Franse waterreus Lyonnaise des Eaux (Suez) [Deleecq et al 2001: 4-6]. Eén intercommunale, met name *Vivaqua* (tot voor kort Brusselse Intercommunale Watermaatschappij), is ook actief buiten het grondgebied van de Vlaamse Gemeenschap. Vivaqua levert water in drie Vlaamse gemeenten, met name in Kraainem, Lindebeek en Steenokkerzeel [Vivaqua 2006]. Zes Vlaamse gemeenten hebben thans nog hun eigen waterdistributiedienst. Het gaat om Tongeren, Oudenaarde, Knokke-Heist, Ieper, Hoeilaart en Sint-Niklaas. Sinds 1997 werken zij samen binnen *het Intergemeentelijk Samenwerkingscomité van Waterbedrijven (ISWa)* [Steurs et al 2002: 22-32].

Op 1 januari 2004 heeft Aquinter anticiperend op de recente wijzingen in het Decreet Intergemeentelijke Samenwerkingen haar rol van vennoot, financiële partner en exploitant symbolisch overgedragen aan de Tussengemeentelijke Maatschappij van Vlaanderen voor Watervoorziening (TMVW) [Electrabel 2003]. Het betreffende Decreet van 6 juli 2001 (Belgisch Staatsblad 31 oktober 2001) verplicht privé-organisaties en provincies om hun aandeel in gemeentelijke samenwerkingsverbanden op termijn af te bouwen. Dit met de bedoeling om de impact van gemeentebesturen binnen zulke samenwerkingsverbanden opnieuw te vergroten. Op 1 januari 2007 mag het aandeel van provincies binnen intercommunale samenwerkingsverbanden nog maximaal twintig procent bedragen. Mits uitdrukkelijke motivering kunnen de provincies uitstel bekomen tot het jaar 2013.

Figuur 6 : Overzicht Vlaamse drinkwatermaatschappijen

Privaat aandeelhouderschap binnen intercommunales, zoals hierboven beschreven werd, zou naar analogie met het nieuwe Decreet in 2019 tot het verleden moeten behoren [Geografische Informatie Vlaanderen 2006].

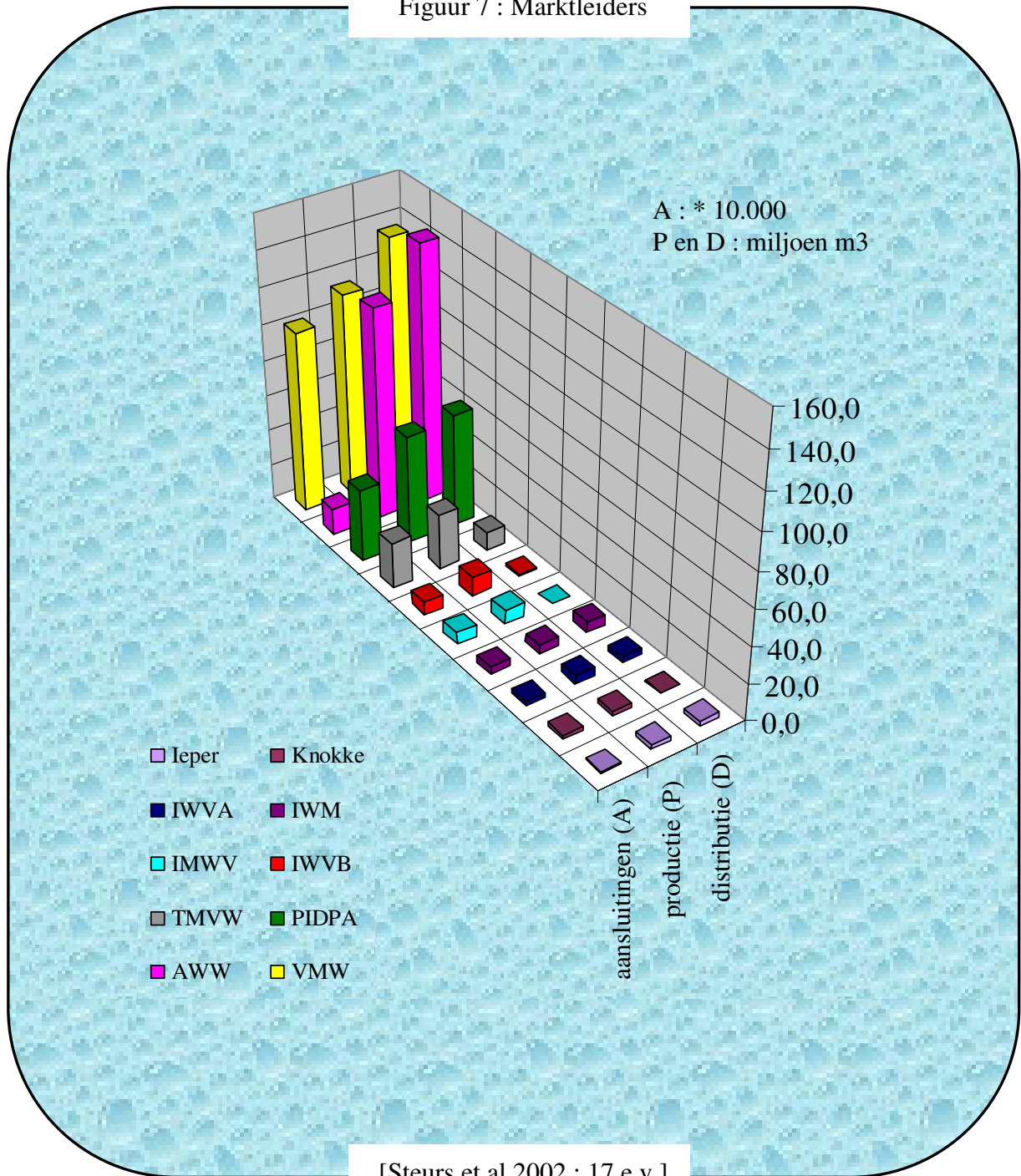
Vanaf 1990 is er zich binnen de sector van het water een serieuze concentratiebeweging aan het voltrekken. Het aantal waterdistributeurs is hierdoor fors gedaald. Veelal gaat het om gemeentelijke regies die overgaan in meer grootschalige maatschappijen. Van 1990 tot 2000 daalde het aantal gemeentelijke regies van vijftientig tot zes eenheden [Steurs et al: 22-32]. Het laatste gemeentelijk waterbedrijf dat overgegeven werd is het in 1954 opgerichte waterleidingbedrijf van de regio Heusden-Zolder. Begin 2004 ging deze dienst over in de Vlaamse Maatschappij voor Watervoorziening [Het Belang van Limburg 2003].

De sector wordt gedomineerd door een viertal bedrijven, zijnde: de Vlaamse Maatschappij voor Watervoorziening (VMW), de Antwerpse Waterwerken (AWW), de Provinciale en Intercommunale Drinkwatermaatschappij van de Provincie Antwerpen (PIDPA) en de Tussengemeentelijke Maatschappij van Vlaanderen voor Watervoorziening (TMVW) [PIDPA 2006]. De VMW is met ruim een miljoen aansluitingen veruit de grootste van de vier. Qua productie en distributie van water moet zij haar dominante positie in de sector delen met de AWW. PIDPA volgt met om en bij vierhonderdduizend aansluitingen op de derde plaats. Haar productie- en distributieniveau is ongeveer half zo hoog als die van de VMW en de AWW. De TMVW is duidelijk het zwakke broertje in dit gezelschap. In vergelijking met de overige Vlaamse waterproducenten en –distributeurs blijft zij echter een belangrijke actor. Figuur 7 hierna geeft een overzicht van de verhoudingen in de sector [Steurs et al 2002: 17 e.v.].

Binnen de sector bestaan, eigen aan de complexe Belgische situatie, uiteenlopende juridische structuren, organisatievormen, financieringsvormen en tariefstructuren. Zo zijn sommige waterbedrijven onderworpen aan de wet op de boekhouding - wat onder meer kan impliceren dat zij verplicht zijn een jaarrekening op te stellen – terwijl andere waterbedrijven hier minder gebonden zijn [Steurs et al 2002: 17 e.v.]. De VMW staat, zoals eerder vermeld, als enige onder de rechtstreekse controlebevoegdheid van het Gewestelijke overheid. De helft van de leden van haar Raad van Bestuur, alsook de Voorzitter, de leidende ambtenaar (directeur-

generaal) en zijn adjuncten worden benoemd door het Vlaamse Gewest. De maatschappij heeft de rechtsvorm van een samenwerkende vennootschap en haar statuten werden vastgelegd door de Gewestexecutieven. Elke wijziging van de statuten vereist de goedkeuring van de executieven [Deleek et al 2001: 3-7].

Figuur 7 : Marktleiders

Intercommunales zijn publiekrechtelijke instellingen. Zij vallen binnen de respectieve Wet inzake intercommunales die exclusief voor hen ontworpen is. Zij kunnen klassieke rechtsvormen aannemen zoals die van een naamloze of een coöperatieve vennootschap, maar zij hebben evenzeer de mogelijkheid om als een vereniging zonder winstoogmerk te werken. In dit laatste geval is het hen niet toegestaan om enige nijverheids- of handelszaken te voeren die gedreven worden door materiële voordelen, zoals het verschaffen van winstvoordelen aan leden. Intercommunales staan in tegenstelling tot de regionale maatschappij enkel onder administratief toezicht van de Gewestelijke overheid. Dit is een systeem dat vergelijkbaar is met hetgeen van toepassing is op gemeenten. Het impliceert dat alle gestelde handelingen in principe geschorst of vernietigd kunnen worden en dat sommige welbepaalde handelingen eerst moeten worden goedgekeurd [Deleeck et al 2001: 3-7].

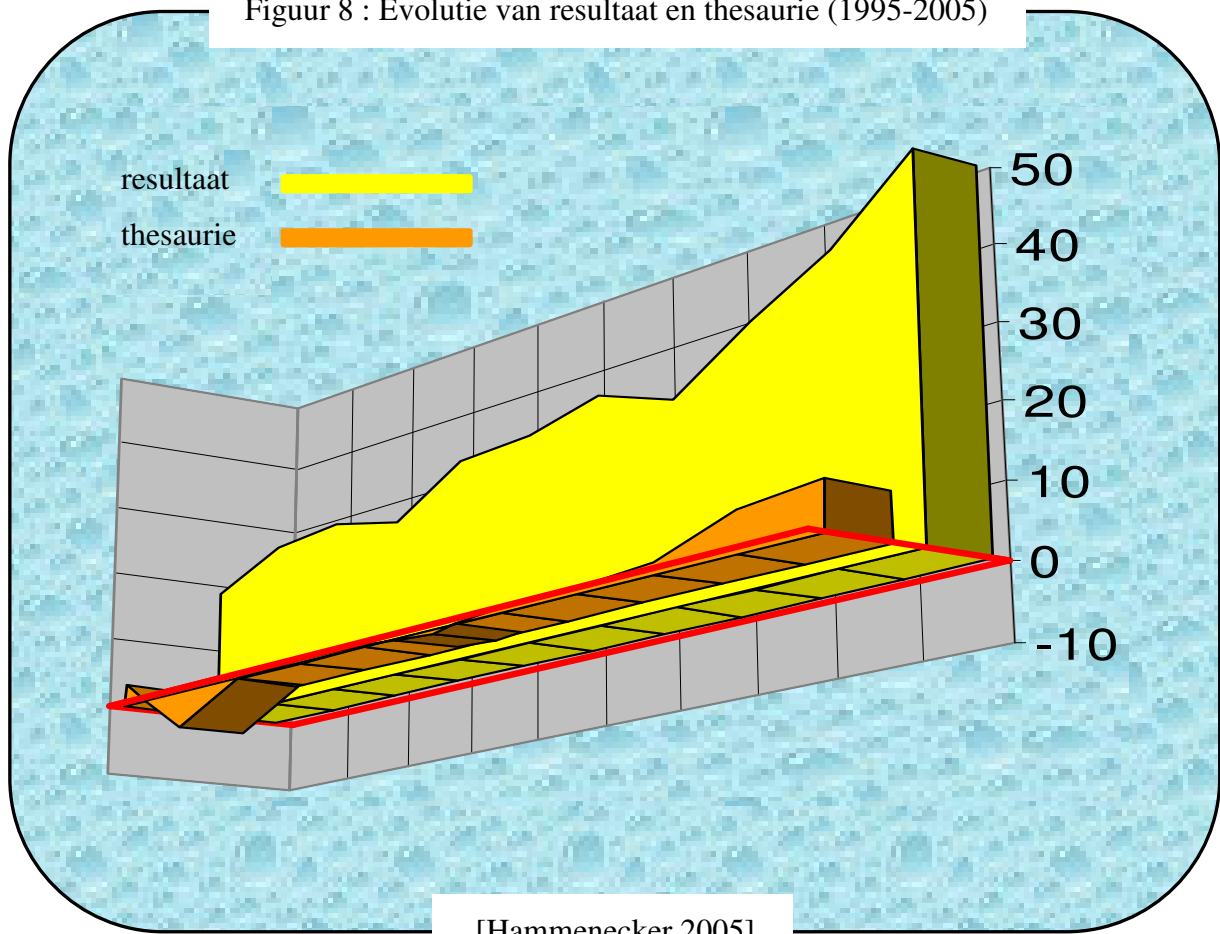
De institutionele structuren binnen de Vlaamse watervoorziening zijn tot heden sterk gepolitiseerd. Zowel op gemeentelijk, als op provinciaal en regionaal niveau kunnen de respectieve mandatarissen een behoorlijk grote beslissingsmacht hebben. Een voordeel van deze politisering is dat zij een zekere vorm van democratische controle waarborgt op de bedrijven die instaan voor de watervoorziening. Via haar vertegenwoordigers heeft elke Vlaming 'in theorie' immers de mogelijkheid om controle uit te oefenen op de organisatie en het beheer van deze voorziening [Cornut 2003: 57 en 58].

Dat de drinkwatersector haast uitsluitend uit publieke instellingen bestaat, kan men almaar minder afleiden uit haar financiële resultaten. Van 1993 tot 1999 slaagde de drinkwatersector er in haar omzet per werknemer te verdubbelen. Deze steeg van 120.000 euro naar om en bij de 240.000 euro. Dit is zelfs beter dan het Vlaamse gemiddelde, dat in diezelfde periode slechts met 55.000 euro toenam (van 160.000 naar 215.000 euro). Bovendien besloeg de totale omzet van de Vlaamse drinkwaterbedrijven in 1999 punt achttien procent van de totale omzet van de ganse Vlaamse economie. Dit is hoger dan haar aandeel in de totale werkgelegenheid [Steurs et al 2002: 19 e.v.].

De VMW boekte in 2004 een resultaat van 5,48 miljoen euro (oranje), hetgeen 3,91 miljoen beter was dan in 2003. Afgezien van uitzonderlijke opbrengsten, lag het resultaat in 2005 nog

iets hoger. Gezien over de laatste tien jaar doet de VMW het duidelijk steeds beter (zie Figuur 8 hierna). Dit is ook af te lezen uit de stijging van het thesaurie-resultaat of het verschil tussen de ter beschikking gestelde middelen en de gedane uitgaven (geel). In 1995 bedroeg dit verschil iets minder dan negentien miljoen euro. In 2005 was het thesaurie-resultaat opgelopen tot om en bij vijftig miljoen euro [Hammenecker 2005].

Figuur 8 : Evolutie van resultaat en thesaurie (1995-2005)

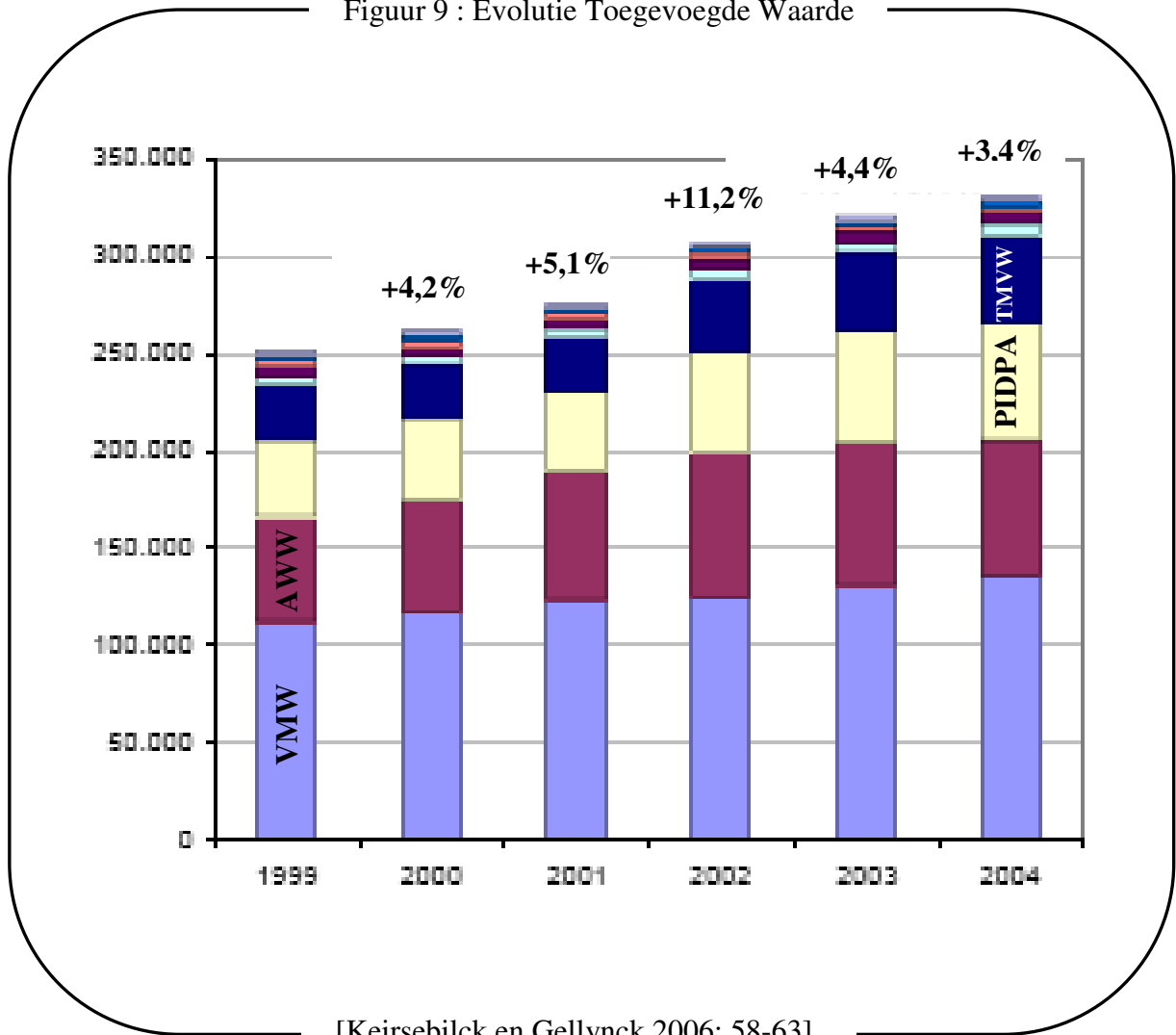

[Hammenecker 2005]

Ook qua investeringsintensiteit hebben de drinkwaterbedrijven een serieuze inhaalbeweging gerealiseerd. Tussen 1993 en 2000 steeg de investeringsratio à rato van de omzet van dertig procent naar negenenvijftig procent. Dit terwijl het gemiddelde stijgingsritme voor de Vlaamse bedrijven in diezelfde periode slechts vier à vijf procent bedroeg [Steurs et al 2002: 19 e.v.]. Het is een vooruitgang, die gezien de enorm hoge vaste kosten die de productie en distributie van drinkwater met zich meebrengen, niet onbelangrijk is [Cornut 2003: 124].

De door de sector gecreëerde toegevoegde waarde volgt dezelfde stijgende tendens (zie Figuur 9 hierna). In het jaar 2004 werd een toegevoegde waarde gerealiseerd van 331 miljoen euro. Dit was 3,4 procent hoger dan in 2003 en eenendertig procent hoger dan in 1999. De arbeidsproductiviteit, de toegevoegde waarde per werknemer, nam quasi in dezelfde mate toe. In de periode 1999 tot 2004 is de tewerkstelling binnen de sector namelijk vrijwel onveranderd gebleven. De vier grootste watermaatschappijen – met name de VMW, de AWW, PIDPA en de TMVW – namen in 2004 meer dan negentig procent van de totale toegevoegde waarde voor hun rekening. De Vlaamse Maatschappij voor watervoorziening (lichtblauw) en de Antwerpse Waterwerken (bordeaux) waren samen goed voor zestig procent [Keirsebilck en Gellynck 2006: 58-63].

Figuur 9 : Evolutie Toegevoegde Waarde

[Keirsebilck en Gellynck 2006: 58-63]

Hoe zeer de watersector er op vooruitgegaan is ten opzichtig van de jaren 1970 en 1980, is moeilijk te achterhalen. In de studies die binnen deze sectie besproken zijn, wordt over die periode niets vermeld. Oudere studies inzake de Vlaamse drinkwatervoorziening gaan vooral in op kwalitatieve parameters. Jaarverslagen van de *Gewestelijke Directie Hasselt* van de (oude) *Nationale Maatschappij der Waterleidingen*, die ik heb kunnen bemachtigen, lijken er evenwel op te wijzen dat de financiële resultaten in een verder verleden een stuk minder rooskleurig waren. In het dienstjaar 1976 had de Gewestelijke Directie een deficit van 14.528.104 Belgische franken. In de dienstjaren 1979 en 1981 beliep het deficit 2.888.846 BEF. respectievelijk 43.099.343 BEF. De ontvangsten bedroegen in het dienstjaar 1981 417.476.401 BEF. Het deficit was dat jaar dus een tiende zo hoog als de omzet [NMDW 1976, 1979 en 1981].

Dat de watersector ondanks een dalend algeheel verbruik, een verminderde subsidiëring (zie secties *III.2 Waterketen* en *II.2 Financiering*) en toenemende kosten (zie hierna) er in slaagt haar resultaten te verbeteren, lijkt er op te wijzen dat de sector steeds beter beheerd wordt. Al dient het opgemerkt dat deze verbetering door een recente Leuvense studie van Kristof De Witte gecontesteerd wordt. Volgens de studie van De Witte zou de Belgische watersector in vergelijking met landen als Nederland en Engeland gevoelig minder efficiënt zijn. Gunstige cijfers zouden bijgevolg voornamelijk het resultaat zijn van te hoge drinkwater-tarieven [H.S. 2006]. In zijn verhandeling uit 2005 – die hetzelfde onderwerp aankaart – vergelijkt De Witte het aantal werknemers, de lengte van het distributienet, het aantal aansluitingen en het volume geleverd water. Uitgaande van deze parameters zouden Belgische waterbedrijven onder hun vermogen presteren. Deze slechte prestatie zou te wijten zijn aan een dalende productiviteit, die op haar beurt veroorzaakt zou worden door een achteruitgang op technologisch vlak. Dit terwijl er in feite een toenemende efficiëntie waar te nemen is. Volgens de Leuvense studie zouden wij beter een voorbeeld nemen aan Nederland waar waterbedrijven sedert 1997 hun resultaten onderling vergelijken.. De *productieve efficiëntie* van de Nederlandse watersector is volgens De Witte merkbaar beter dan bij ons. De Nederlandse benchmark zou de waterbedrijven prikkelen om hun prestaties te verbeteren. Bovendien slaagt men er in Nederland in om niet alleen de efficiëntie te verhogen, maar tevens technologisch vooruitgang te boeken [De Witte 2005].

Los van de huidige stand van zaken inzake efficiëntie, staat het buiten kijf dat nog veel werk verzet zal moeten worden alvorens gewag kan gemaakt worden van een *gezonde watervoorziening* (zie onder meer sectie *III.1 Waterkwaliteit*). Of dit wil zeggen dat de watervoorziening naar economische termen per se een *rendabele* sector moet worden is een vraagstuk dat behandeld zal worden in de sectie *III.3 Aard van goed water*. Voorlopig is het nog onduidelijk hoe de Vlaamse watervoorziening er in de toekomst precies zal uitzien. Wel is duidelijk dat men met een grondige herbronning bezig is. Naast de productie en de distributie van drinkwater ziet men voor zichzelf een belangrijke rol weggelegd in gerelateerde activiteiten als het beheer van de afvalwaterzuivering en de productie en distributie van andersoortige waters. Deze diversificatie zou de sector binnen afzienbare tijd in staat moeten kunnen stellen om als het ware de gehele waterketen te beheersen, hetgeen ongetwijfeld extra schaalvoordelen zal opleveren. Niettegenstaande het gegeven dat de grote spelers in de markt volop voor een meer marktgerichte instelling willen gaan, leeft echter nog steeds de overtuiging dat de drinkwatervoorziening publiek moet blijven [De Standaard 2002].

Anderzijds staat de sector voor een aantal belangrijke uitdagingen. De debietafname van de grondwaterlagen zal waterbedrijven verplichten hun waterwinning in dieper gelegen grondwaterlagen te realiseren. Tevens zal men omwille van het risico op uitputting van diezelfde grondwaterlagen hoe langer hoe meer moeten overstappen naar oppervlaktewaterwinning. Twee factoren die de werkingskosten van waterbedrijven beduidend zullen doen toenemen. Oppervlaktewater vereist immers heel wat meer zuivering alvorens het kan voldoen aan de strenge kwaliteitsnormen [PIPDA 2006]. Een gegeven dat nog versterkt wordt door het algemene probleem inzake de vervuiling van zowel grond- als oppervlaktewaterlagen [Peeters et al 2002].

Daarnaast zal een gedeelte van het distributienetwerk binnenkort onvermijdelijk vervangen moeten worden. Naar Europese richtlijn zullen loden waterleidingen in de toekomst niet langer aanvaardbaar zijn. Loden leidingen vormen namelijk een bedreiging voor de volksgezondheid omdat zij metaaldeeltjes afzetten in het leidingwater. De norm voor zware metalen zou hierdoor tot vijfmaal overschreden worden [P.E. 2004]. Bovendien zou de beschadiging van het loden netwerk in belangrijke mate verantwoordelijk zijn voor het verlies

van drinkwater bij distributie [Cornut 2003]. In 1990 bedroeg dit verlies 12,86 procent op de totale hoeveelheid van water die geproduceerd en ingevoerd wordt. In 2000 en 2003 ging het om verliezen van respectievelijk 11,15 en 10,87 procenten [Federale Overheidsdienst Economie 2006]. Volgens een enquête van Test-Aankoop uit 2004 zouden in België nog een miljoen woningen loden binnenleidingen bevatten of bevoorraad worden door middel van loden distributieleidingen. De totale kostprijs voor de vervanging wordt geschat op 475 miljard euro. Twee miljard euro hiervan zijn voor rekening van Vlaanderen [P.E. 2004].

§ 2. FINANCIERING

A) Drinkwatertarieven

a) Hoogte van drinkwatertarifiering

Sinds begin jaren 1990 is de Vlaamse watervoorziening niet langer onvoorwaardelijk. Begrippen als *afvalwaterzuivering* en *rationeel watergebruik* zijn pas vanaf dan stilaan ingang beginnen te vinden [De Boeck 1998]. Thans bestaat de tarifiering van het water uit vier componenten. De eerste component is de *vaste jaarlijkse vergoeding*. Volgens de laatste gegevens van de Vlaamse Maatschappij voor Watervoorziening bedraagt deze thans eenenveertig euro. De tweede component van de watertarifiering is het *verbruikstarief per kubieke meter*. De jaarlijkse vaste vergoeding en het verbruikstarief per kubieke meter vormen samen de vergoeding voor de productie en de levering van drinkwater. Vervolgens wordt een bijdrage aangerekend voor het transport en de zuivering van afvalwater. Deze zogeheten *saneringsbijdrage* wordt berekend op het totale verbruik en bedraagt 0,6605 euro per kubieke meter water verbruik. Door het bedrag van de vaste vergoeding, de verbruikskost en de saneringsbijdrage samen te rekenen, bekomt men het totale factuurbedrag voor watervoorziening. Tenslotte wordt op dit totale factuurbedrag nog een BTW-aanslag geheven. De betreffende aanslag is onlangs verlaagd van eenentwintig naar zes procent [Vlaamse Maatschappij voor Watervoorziening 2006].

Volgens consumentenorganisatie Test Aankoop stegen de tarieven voor drinkwater in de periode 1990 tot 2000 met vijfenveertig procent [Robberechts 2000]. Van 2000 tot 2006 heeft deze stijging zich in grote lijnen verdergezet. Een kubieke meter water kost vandaag gemiddeld genomen anderhalve euro (zuiver verbruikstarief) [Vlaamse Maatschappij voor Watervoorziening 2006]. Dit is haast dubbel zoveel als vijftien jaar geleden. Dit terwijl de index der consumptieprijsen ten opzichte sinds 1988 slechts met zesenvieftig procent omhoog is gegaan [Federale Overheidsdienst Economie 2006]. Europees gezien is het Belgische drinkwater behoorlijk duur. Het Nederlandse studie bureau AnnaLise SVP berekende in 2003 dat de Belgische en de Nederlandse (gemiddeld € 1,36 / m³) drinkwatertarieven tot de hoogste

van heel Europa horen. Enkel in Duitsland en Denemarken liggen de tarieven nog wat hoger. Daar betaalt men respectievelijk 1,8 en 1,7 euro voor een kubieke meter water. Dit terwijl het Europese drinkwater in vergelijking met de Verenigde Staten of Canada algemeen genomen zo al een pak duurder is. In de Verenigde Staten en Canada kost een kubieke meter water amper een halve euro [AnnaLise SVP 2004].

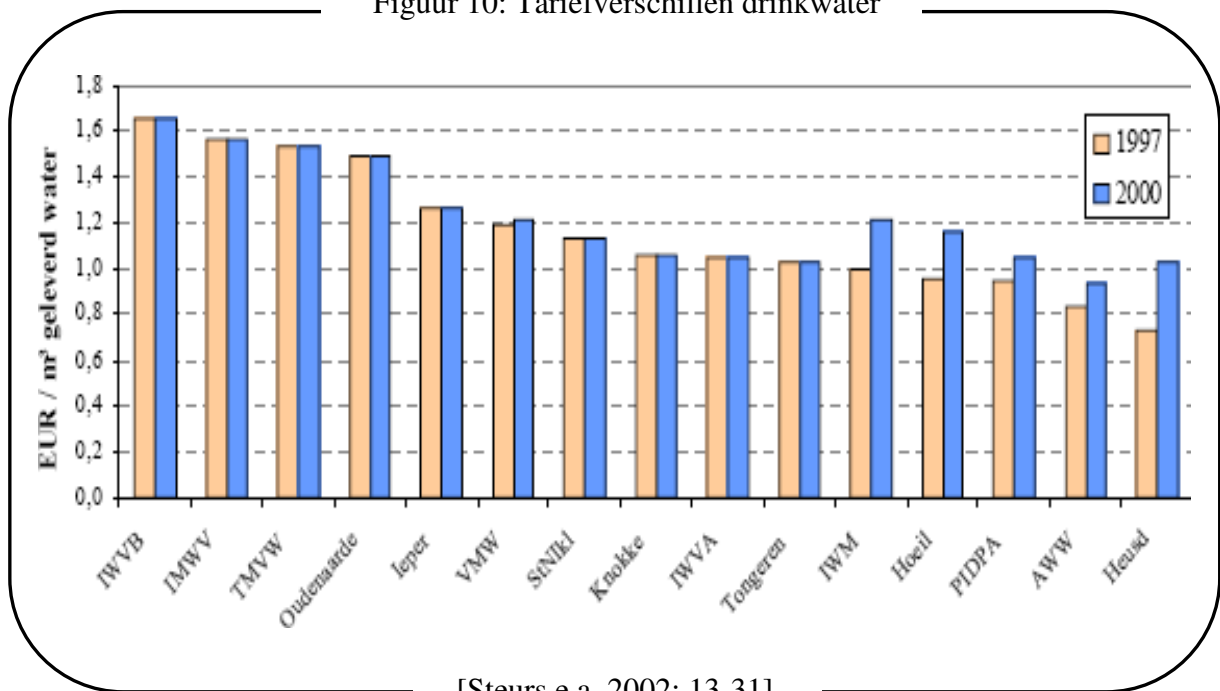
Daarnaast is er in Vlaanderen een probleem inzake regionale tariefverscheidenheid. In mei van dit jaar (2006) rekende de Vlaamse Maatschappij voor Watervoorziening voor elke geleverde kubieke meter water een kwart euro meer aan in de provincie West-Vlaanderen dan in de provincie Limburg. De respectieve tarieven kwamen neer op 1,65 euro per kubieke meter in West-Vlaanderen en 1,38 euro per kubieke meter in Limburg. In de provincies Oost-Vlaanderen en Vlaams-Brabant bedroeg de tarifiering respectievelijk 1,55 en 1,5 euro per kubieke meter water [Vlaamse Maatschappij voor Watervoorziening 2006]. De Provinciale en Intercommunale Drinkwatermaatschappij van de Provincie Antwerpen (PIDPA), de belangrijkste actor in de provincie Antwerpen, rekent momenteel zelfs aan een tarief van 1,9 euro per kubieke meter. In vergelijking met de Limburgse inwoners betaalt de Antwerpenaar dus bijna achtendertig procent meer voor zijn leidingwater [PIDPA 2006].

Het betreft hier een oud zeer. Voormalig Minister van Leefmilieu Theo Kelchtermans pleitte reeds in 1996 voor een uniform Vlaams drinkwatertarief [De Tijd 1996]. Volgens een studie uitgevoerd in opdracht van de Vlaamse Gemeenschap kon de jaarlijkse kost voor drinkwater voor een modaal gezin in 1997 afhankelijk van de plaats van domiciliëring schommelen van zevenentachtig tot honderd achtennegentig euro. Een klant van de Intercommunale voor Waterbedeling in Vlaams-Brabant moest toen gemiddeld honderd achtentwintig procent meer betalen voor zijn leidingwater dan een klant van de gemeentelijke regie van Heusden-Zolder. Tegen 2000 hadden de maatschappijen met de laagste tarifiering hun tarieven wat verhoogd. De totale jaarlijkse drinkwaterkost voor een modaal gezin schommelde in 2000 tussen 112 en 198 euro (zie Figuur 10 hierna) [Steurs et al 2002: 13-31]. In 2006 lijkt de toestand, afgaande op de gegevens in de vorige alinea, verbeterd.

Een uitgebreide studie van Test Aankoop van 2000 heeft aangetoond dat de tariefverschillen

veelal het resultaat zijn van allerlei verborgen gemeentetaksen. In sommige gevallen zouden de verschillen zelfs in verband kunnen worden gebracht met wanbeheer [Robberechts 2000]. Anderzijds lijkt het logisch dat niet alle watermaatschappijen dezelfde werkingskosten hebben. Zo is het niet ondenkbaar dat grote waterbedrijven schaalvoordelen hebben ten opzichte van meer lokale waterbedrijven. Daarenboven kan het gegeven dat de Vlaamse Maatschappij voor Watervoorziening verschillende tarieven hanteert per werkingsgebied er op wijzen dat de werkingskosten voor elk werkingsgebied anders zijn [Steurs et al 2002: 13-31].

Figuur 10: Tariefverschillen drinkwater

[Steurs e.a. 2002: 13-31]

b) Oorzaken voor hoge watertarieven

Dat het drinkwater in Noord-Amerika en Canada pakken goedkoper is dan in Europa is op zich niet verbazingwekkend. Beide landen beschikken in vergelijking met Europa immers over veel grotere zoetwatervoorraden. Een Noord-Amerikaan kan jaarlijks over 16.860 kubieke meter water beschikken. Dit is vier maal zoveel als een Europeaan, die het met 4.070 kubieke meter moet stellen [De Cock 2002]. Canada is een van de waterrijkste gebieden van

de wereld [Barlow en Clarke 2002: 41-64]. Bovendien staan zowel Noord-Amerikanen als Canadezen ervoor bekend bijzonder kwistig met water om te springen [Petrella 1999].

De verschillen op Europees vlak zijn moeilijker te verklaren. Hier spelen niet alleen de verschillen in relatief beschikbare zoetwatervoorraden. De Europese watervoorzieningen kunnen zowel van publieke als van private aard zijn. Daarenboven bestaat in Europa een behoorlijke verscheidenheid aan andere factoren die wellicht bepalend zijn voor de hoogte van de drinkwatertarifiering zoals: verschillen in wetgeving, beleid en mentaliteit. Neem Duitsland, het leidingwater is er duurder dan in België, maar de kwaliteit van het geleverde water is beter. Gebruikers zijn meer tevreden en zij hebben meer vertrouwen in de watervoorziening [Berliner Wasserbetriebe 2006].

Het verschil tussen de Nederlandse en de Belgische watertarifiering zou volgens een recente Leuvense studie te wijten zijn aan een inefficiëntie bedrijfsvoering van de Belgische waterbedrijven [De Witte 2005]. Andere studies spreken dit evenwel tegen (zie sectie *II.1 Organisatie*). Dit wil niet zeggen dat een soort van *benchmarking* naar Nederlands model, de werking van de Vlaamse watervoorziening niet zou kunnen verbeteren. Volgens het Rekenhof is binnen de Vlaamse watervoorziening nood aan vergelijkbare gegevens. Hierdoor is het niet langer duidelijk welke actoren al dan niet goed werken. Een databank inzake watervoorziening zou ten andere ook nuttig kunnen zijn ter ondersteuning van het beleid [D.M. 1999].

Dat de tarieven in België hoger liggen dan in Nederland heeft ongetwijfeld ook te maken met het gebrek aan een degelijke ruimtelijke ordening en een duidelijke afbakening van de bevoegdheden in België: twee factoren die de watermaatschappijen niet in de hand hebben en die de kosten van elke Belgische gemeenschapsvoorziening de hoogte injagen. In een voorstel voor resolutie met betrekking tot de watervoorziening stelt men dat de bevoegdheden inzake watervoorziening nog te zeer verankerd zijn binnen de gemeentelijke autonomie. Dit werkt versnippering in de hand [Weyts et al 2001]. Anderzijds is duidelijk geworden dat nog altijd danige versnippering bestaat op gewestniveau. Gewestelijke instellingen worden vaak overlapt door oude federale instellingen. Dit komt de structurele organisatie van de watervoorziening niet ten goede.

Belgaqua, de Belgische beroepsfederatie voor de watersector, wijt de tariefstijgingen van het drinkwater voornamelijk aan de afbouw van de subsidiëring door de overheid. De overheid zou haar subsidies voor de vernieuwing en het onderhoud van productie-installaties en distributieleidingen de laatste jaren drastisch aan het terugschroeven zijn. Drinkwatermaatschappijen worden hierdoor verplicht belangrijke investeringskosten in de tarieven te verrekenen. Hiernaast reflecteren de tariefverhogingen volgens Belgaqua ook de nieuwe grond- en oppervlaktewaterheffingen die de afgelopen jaren werden ingevoerd. De almaar strengere wordende kwaliteitsnormen voor drinkwater brengen over het algemeen trouwens heel wat extra kosten met zich mee. Strengere kwaliteitsnormen doen niet alleen de kosten voor kwaliteitscontrole toenemen, maar zij maken ook het onderhoud en de vernieuwing van het netwerk en de installaties duurder [Depamelaere 2002].

Niettemin valt te verwachten dat de drinkwatertarieven zullen blijven stijgen. In de sectie *II.1*, inzake *Organisatie*, werden hiervoor reeds twee belangrijke factoren aangehaald. Ten eerste zal een gedeelte van het waterleidingnetwerk vervangen moeten worden. Oude loden leidingen kunnen niet meer volgens Europese Richtlijn. Ten tweede zullen watermaatschappijen door overbelasting van de waterketen steeds meer verplicht worden zich te wenden tot oppervlaktewateren en dieper gelegen grondwaterreserves. Verwacht wordt dat de kosten voor waterzuivering hierdoor aanzienlijk zullen toenemen.

Ook de huidige tekortkomingen inzake afvalwaterzuivering zullen eerstdaags namelijk een stijging van de kosten voor de watervoorziening in de hand werken. De werking van Aquafin moet absoluut verbeterd worden. Om de Europese doelstellingen in dit verband te halen, zou een investering van zeven miljard euro vereist zijn. Dit terwijl het totale bedrag dat de laatste vijftien jaar in Aquafin geïnvesteerd werd op 1,835 miljard euro wordt geraamd. Vlaams minister van Leefmilieu Kris Peeters lijkt de verantwoordelijkheid in deze vooral te willen afschuiven naar de gemeenten en de intercommunales. Daar veel gemeenten niet kapitaalkrchtig genoeg zijn om deze investeringen te dekken, zullen de betreffende kosten zeer waarschijnlijk deels doorgerekend worden. Volgens Vlario, een overlegplatform van specialisten inzake afvalwaterzuivering, zal elke Vlaming binnenkort een extra rioolbijdrage van ongeveer 117 euro per jaar moeten betalen. Op die manier zou de Vlaamse

afvalwaterzuivering tegen het jaar 2015 *eindelijk* op niveau kunnen worden gebracht [Pompen 2005].

B) Overheidssubsidiëring

Bijna dertig jaar geleden werd drinkwater te Mar del Plata gedefinieerd als een goed dat omwille van zijn fundamenteel belang voor het leven voor iedereen toegankelijk moet zijn in de hoeveelheden en de kwaliteit die vereist zijn om een menswaardig bestaan te leiden. Het *Comité voor Economische, Sociale en Culturele Rechten* van de Verenigde Naties voegde hier in 2002 aan toe dat de toegang tot drinkwater als levensbron een noodzakelijke voorwaarde is om de overige mensenrechten te kunnen realiseren [United Nations 2002]. Geen enkele voorziening is van meer fundamenteel belang voor de samenleving, het gezin en het individu als de voorziening van drinkwater. Het zou onlogisch zijn drinkwater niet als een goed van en voor de gemeenschap te beschouwen. De voorziening van de toegang tot drinkwater is per definitie een dienst die binnen het verantwoordelijkheidsdomein van de overheid valt. Evenzeer als bij andere fundamentele van de samenleving zoals: gezondheidszorg, onderwijs en zorg voor het milieu, is het haar taak om via de herverdeling van de algemene middelen te zorgen dat de voorziening van water voor alle burgers gewaarborgd blijft.

Sinds een paar decennia lijken binnen de watervoorziening niettemin heel andere principes de bovenhand te nemen. Onder druk van privatisering staat het tegenwoordig mooi dat men schitterende winsten haalt. Winstgevendheid lijkt de voornaamste parameter te zijn geworden om de prestaties van overheidsvoorzieningen te beoordelen. Andere parameters: zoals de kwaliteit van de voorziening of de mate waarin de toegang tot een voorziening verzekerd is, komen hierdoor in de verdrukking. Een treffend vergelijkbaar geval is de vervanging van postkantoren van kleinere gemeentes door *postpunten*. De doeleinden van een gemeenschapsvoorziening zoals het water kunnen nooit gelijkaardig zijn aan die van een private onderneming. Private ondernemingen voelen niet de plicht er voor te zorgen dat hun diensten en goederen voor iedereen toegankelijk zijn. Evenmin zijn zij gebonden een of andere code te respecteren inzake de kwaliteit van geleverde diensten en goederen.

Multinationale ondernemingen, via een complexe en kostelijke regulering opleggen om tegen hun natuur in te gaan, kan qua efficiëntie in het beste geval een surrogaat zijn voor overheidsvoorzieningen. De enige manier om de watervoorziening doelgericht efficiënter te maken, is door de subsidiëring van deze voorziening afhankelijk te maken van incentives die geen afbreuk doen aan de kwaliteit van de dienstverlening.

Een fundamentele gemeenschapsvoorziening zoals de drinkwatervoorziening dient in de eerste plaats gefinancierd te worden door de gemeenschap. Dit is ten andere de grondslag waarop de overheid middelen kan opeisen. Recente verdragen, zoals dat van Den Haag of de Richtlijn ten aanzien van water van de Europese Unie, beide daterende uit het jaar 2000, hebben dit basisprincipe van de na 1945 ontstane verzorgingsstaat trachten uit te hollen (zie sectie *III.3 Aard van goed water*). Door te stellen dat de watervoorziening autofinancierend moet zijn, geeft men impliciet aan dat overheden niet langer verplicht zijn watervoorzieningen van middelen te voorzien. Drinkwatertarieven moeten volgens de Unie op termijn een reflectie worden van de kosten die de watervoorziening teweegbrengen. Al maakt men hierbij voorzichtig de kanttekening dat sociale, milieugebonden en economische effecten, evenals geografische en klimatologische omstandigheden, gebied per gebied mee in overweging *kunnen* genomen worden.

Indien zou kunnen aangetoond worden dat efficiëntievoordelen in bepaalde publieke dienstensectoren zoals de post, de telefonie en het openbaar vervoer, kunnen opwegen tegen het algemeen belang, zou men kunnen overwegen om die sectoren te liberaliseren. Hier moet evenwel tegenover staan dat men andere diensten - met name de diensten die van kapitaal belang zijn voor de samenleving - ter dege afschermt van de druk van het kapitaal. De voorziening van drinkwater is bij uitstek een voorbeeld van een sector die bescherming verdient. Te meer daar de toekomst van het drinkwater, gezien de dalende voorraden en de wijzigende klimatologische omstandigheden bijzonder onvoorspelbaar geworden is. Wil Vlaanderen de toekomst van haar watervoorziening verzekeren, moet zij de publieke watervoorziening verankeren. De Vlaamse beleidsmakers zijn verplicht hun hele financiële en politieke spankracht in te zetten teneinde er voor te zorgen dat wij de watervoorziening, waarover wij beschikken, in eigen handen kunnen houden. Sterker nog, Vlaanderen heeft er

alle belang bij een meer solidair beleid ten aanzien van de wereldwijde watervoorraden te bepleiten. Het is immers niet ondenkbaar dat Vlaanderen in de toekomst deels van externe toevoer van water afhankelijk zal worden (zie sectie *III.2 Waterketen*).

Het *verankeringsdebat* is niet nieuw. Toen in 1988 na het fiasco van de overname van de Generale Maatschappij door het Franse ‘Suez’ bleek dat de Belgische overheid een van haar belangrijkste economische beslissingscentra uit handen gegeven had, werd een eerste poging ondernomen om structurele verbeteringen door te voeren [De Ruyter et al 1994]. De Leuvense professor Devroe, die het Belgische privatiseringsdossier grondig bestudeerd heeft, wijst er op dat er men er tot op heden nog altijd niet in geslaagd is om het kerntakenpakket van de overheid ten gronde vast te leggen. Indien men evenveel energie zou steken in de versterking van de publieke sector als in de promotie van de private sector, zouden wij volgens sommigen al veel verder gestaan hebben [Vandaele 2003]. Een onderzoek van de Verenigde Naties heeft ten andere aangetoond dat waterkwesaties in het verleden geen hoge prioriteit toebedeeld gekregen hebben. Een gegeven dat zowel voor geïndustrialiseerde als voor niet-geïndustrialiseerde landen zou opgaan [Barlow en Clarke 2003].

De recente beleidsnota van de Vlaamse regering (2005) is hoopgevend. De regering erkent de voorziening van water als een taak van de gemeenschap te beschouwen en zij benadrukt geenszins bereid te zijn de watervoorziening te privatiseren [De Roeck en Puype 2005]. De nota heeft evenwel vijftientig jaar op zich laten wachten. De toestand van de watervoorziening is de laatste decennia danig uit de hand gelopen. Om deze toestand te keren, zullen mooie beloftes niet volstaan. De bestaande knelpunten binnen de watervoorziening vragen een krachtadig beleid. Men zal moeten zoeken naar efficiënte en billijke prikkels om de watervoorziening weer op het goede spoor te krijgen. Tevens zal men hiervoor voldoende middelen moeten vrijmaken. De watervoorziening moet ook binnen de budgetplanning een prioriteit worden. Niettegenstaande de beloftes die gemaakt zijn, lijkt het er op dat de regering niet wil of kan doen wat nodig is. De verkoop van de participatie van het Vlaamse Gewest in de Vlaamse Maatschappij voor Watervoorziening illustreert dit. De Vlaamse Maatschappij voor Watervoorziening nam de aandelen in kwestie in 2004 over voor een symbolische som van honderd twintig miljoen euro of 4,8 miljard (oude) Belgische franken. De verkoop zou

kaderen binnen een politiek om de Maatschappij voor Watervoorziening beter bestuurbaar te maken [Vlaamse Maatschappij voor Watervoorziening 2006].

C) Gaten in sociaal beleid

a) Gratis drinkwater

Vraag is in hoeverre de sociale maatregelen van de regering met betrekking tot watervoorziening hun doelstelling kunnen realiseren. Het waterbeleid in België is reeds geruime tijd een regionale materie. Een en ander heeft gemaakt dat de drie Gewesten, de totnogtoe enige noemenswaardige wettelijke waarborg ten aanzien van drinkwater, met name het bewuste Artikel 23, op een verscheiden wijze hebben ingevuld [Cornut 2003].

In het Franstalige landsgedeelte - zijnde het Waalse Gewest en het franstalig gedeelte van Brussels Hoofdstedelijk Gewest - is men hiervoor in 2004 overgegaan tot de oprichting van een sociaal fonds. Het betreffende fonds wordt gespijst via een lichte verhoging van de gemiddelde verbruiksprijs per kubieke meter. Eventuele gerechtigden kunnen rekenen op een schamele contributie van 0.0125 euro per kubieke meter water die zij benuttigen. De vaste drinkwaterkosten en de belasting op de toegevoegde waarde worden zonder onderscheid onverminderd doorgerekend [Société Wallone des Eaux 2006]. De gezamenlijke actie van het Franstalige landsgedeelte valt op zich zeker toe te juichen, al was het maar omdat heel wat gezinnen er ongetwijfeld iets beter van worden. Niettemin lijkt deze maatregel ook ontoereikend en kan zij nooit geheel waterdicht zijn. De mogelijkheden van het fonds hangen te zeer af van de watermaatschappijen zelf. Zij moeten het fonds namelijk volledig zelf zien te spijzen. In plaats van genoeg te nemen met wat voor deze maatschappijen budgettair haalbaar is, zouden de betreffende overheden beter zelf mee een duit in het zakje doen. Sociale tegemoetkomingen hebben pas zin wanneer zij een goed gestructureerde en gecontroleerde vaste regeling beslaan, die onafhankelijk is van wisselende conjuncturen, variabele bedrijfsresultaten en begrotingsoefeningen. Te meer daar socio-economische bewegingen vaak onderling samenhangen, waardoor behoeftige gezinnen door de mazen van het net vallen

[Cornut 2003].

Binnen het Vlaamse Gewest krijgt iedere gedomicilieerde burger sinds het Decreet van 20 december 1996 inzake minimumlevering van gas, elektriciteit en water (Belgisch Staatsblad 8 februari 1997) jaarlijks een hoeveelheid van 15.000 liter of 15 kubieke meter drinkwater volledig gratis ter beschikking. Dit komt ongeveer overeen met een derde van het gemiddelde individuele verbruik [WVDV 1996]. In tegenstelling tot de Franstalige regering is de Vlaamse regering er in geslaagd zo een zekere behoefte te ledigen op het vlak van drinkwatervoorziening [Cornut 2003]. Al dient er op gewezen dat voor dit *gratis* verbruik nog steeds een saneringsbijdrage verschuldigd is [Bond Beter Leefmilieu 2004]. Strikt genomen kan men ook hier evenwel niet spreken van een reële toepassing van een sluitend recht op drinkwater. De betreffende gratis levering kan namelijk niet worden opgelegd aan de drinkwatermaatschappijen. Wanneer een gezin niet langer in staat is om zijn vaste abonnementsbijdrage te bekostigen, vervalt het recht. Deze bijdrage mag tot heden beperkt zijn. Vanuit sociaal oogpunt is dit geen excuus. Te meer daar er gegronde redenen zijn om aan te nemen dat de betreffende bijdrage in de toekomst aanzienlijk zou kunnen toenemen (zie deelsectie *c) Promotie van regenwateropvang*) [Cornut 2003].

Daarenboven kwijt ook de Vlaamse overheid zich in deze van enige financiële verantwoordelijkheid. Evenals het geval is voor het Franstalige landgedeelte, worden ook Vlaamse waterdistributeurs met geen euro gesubsidieerd voor de gratis leveringen die zij dienen te verstrekken. Waterbedrijven worden bijgevolg impliciet gedwongen om over te gaan tot een verhoging van de vaste bijdrage en het reguliere verbruikstarief (voor het verbruik dat de gratis levering overtreft) teneinde het geheel betaalbaar te houden. Men kan zich terecht afvragen of de sociale maatregel in kwestie wel haalbaar zou blijven indien een van de parameters binnen de sector van het drinkwater zich plots zou wijzigen. Een scenario dat, gezien de uitdagingen waar de sector voorstaat, en de toenemende privatiseringsdruk, almaar meer realistisch dreigt te worden [Cornut 2003].

Tenslotte lijkt het onnodig voor ieder lid van de samenleving gratis water ter beschikking te stellen. De veralgemening van deze regeling is niet efficiënt en doet de globale kosten van de

watervoorziening onnodig oplopen. Verbruikers die financieel in staat zijn om drinkwater zelf te bekostigen, hoeven helemaal geen derde van hun verbruikskost voor water terugbetaald te krijgen. Steun moet daar verleend worden waar het écht nodig is. Een argument dat, gezien de huidige druk op de overheidsbegroting, des te meer van belang is. Daarenboven staat het algemeen gratis ter beschikking stellen van een dergelijke hoeveelheid water, haaks op een beleid dat er op gericht is het algehele verbruik van water te temperen. Integendeel, door water zomaar gratis weg te geven aan gezinnen die de waterfactuur in feite relatief makkelijk zelf zouden kunnen dragen, zou je het verbruik van water wel eens kunnen stimuleren. De gratis-regeling onderbouwt namelijk de perceptie inzake de waarde van water. Gezinnen die meer water verbruiken dan strikt genomen nodig is, worden via deze nieuwe regeling beloond. Dit terwijl zij eigenlijk zouden moeten worden afgestraft.

Anderzijds zou heel wat administratieve rompslomp vermeden kunnen worden door eenvoudigweg te zorgen voor een degelijk *algemeen sociaal beleid*. In plaats van voor elke sociaal gevoelige sector een afzonderlijk sociaal beleid te ontwikkelen, volstaat het eenvoudigweg behoeftige gezinnen een voldoende inkomenssubsidie te verschaffen. Zulk een beleid zou ten andere veel minder kosten en vermijden dat sociale middelen terechtkomen waar zij niet van doen zijn [Lipsey en Courant 1996]. De effectieve instelling van het recht op een basisinkomen, kan in één bewerking de toegang tot alle basisbehoeften verzekeren. Allerlei complexe berekeningen zijn in deze totaal overbodig. Een enkele centrale administratie kan volstaan om de bedeling van zulk een recht te verzorgen. Daarenboven kan het *administratief apparaat* ongetwijfeld veel nuttiger ingezet worden in de bestrijding van allerlei fraudes en andere misbruiken.

b) Principe van vervuiler betaalt

Het principe van de *vervuiler betaalt* is thans een van de basisprincipes van de Europese drinkwatertarifiering. Het principe is een middel om de kosten van de Europese watervoorzieningen kostendragend te maken. Ook binnen de Vlaamse drinkwatertarifiering is dit zo. Het principe van de vervuiler betaalt lijkt op zich een eerbaar principe. Het zorgt er

voor dat de gebruiker financiële verantwoording dient af te leggen voor de externe milieu – en zuiveringskosten die zijn gebruik veroorzaken. Anderzijds kan men zich terecht afvragen of gezinnen, industrie en landbouw in gelijke mate voor die overlast moeten opdraaien. Industrie en landbouw veroorzaken namelijk beduidend meer overlast dan de gezinnen. Daarenboven zijn zij veel meer dan de gezinnen te wijten voor de historische vervuiling van onze wateren [Cornut 2003].

In 1997 heeft de *Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen (SERV)* bestudeerd hoe de verdeling van de kosten van de watervoorziening veranderd is door de nieuwe wijze van tarifiering (1998), zijnde de combinatie van gratis waterlevering en het heffen van een afvalwatersaneringsbijdrage. De studie van de SERV toont aan dat gezinnen, via de nieuwe berekening van de waterfactuur, gemiddeld gezien meer betalen voor drinkwater. Verder blijkt uit de resultaten van de studie dat grotere gezinnen er in vergelijking met kleinere gezinnen minder op achteruit gaan. Een gegeven dat gezien het feit dat gezinnen almaar kleiner worden en het feit dat kleine gezinnen relatief kostelijker zijn dan grote gezinnen, maatschappelijk onverantwoord lijkt.

De meest bizarre conclusie van de studie is evenwel dat de uitgaven voor drinkwater in hun geheel genomen relatief het meest zijn toegenomen voor de laagste inkomensklassen. Terwijl men zou verwachten dat de levering van gratis water armoede zal doen afnemen, is de regressiviteit binnen de samenleving door de nieuwe regeling integendeel toegenomen. De regeling die sociaal achtergestelde personen onder bepaalde voorwaarden van de saneringsbijdrage vrijstelt, kan deze situatie onvoldoende omkeren [Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen 1997]. Bovendien geldt ook hier dat vrijstelling enkel mogelijk is voor abonnees. Daarenboven staat het gemeenten in principe vrij te bepalen welke vrijstelling zij in deze al dan niet wensen toe te kennen [Vlaamse Maatschappij voor Watervoorziening 2006].

Ook volgens de Bond Beter Leefmilieu blijven in Vlaanderen vooral de huishoudens en de KMO's opdraaien voor het grootste gedeelte van de kosten inzake waterzuivering, onderhoud van waterwegen en andere waterdiensten. Andere gebruikers van water blijven volgens de Bond buiten schot. Bovendien zou de Vlaamse overheid tot heden niet eens een beeld hebben

van de externe kosten die grootverbruikers van water veroorzaken. De Bond betwijfelt dan ook ten zeerste dat Vlaanderen de doelstellingen inzake de Europese Kaderrichtlijn Water zal kunnen realiseren. Zij diende hierover in juli van 2006 een klacht in bij de Europese Commissie [Van Der Spiegel 2006].

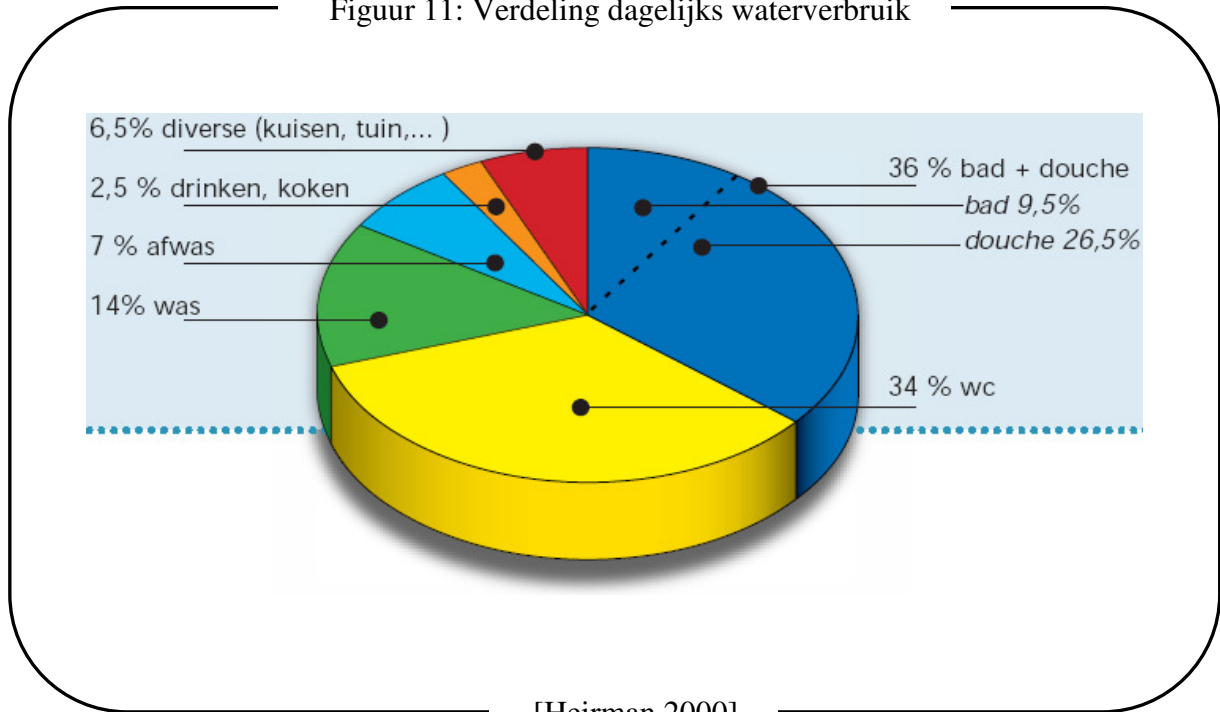
Het *principe van de vervuiler betaalt* draagt, zoals het vandaag wordt toegepast, wellicht even weinig bij aan het beleid dan de gratis levering van water. Evenzeer als bij de gratis levering van water, dreigen de tariefmaatregelen van de overheid inzake sanering hun doelstelling voorbij te gaan. Een reële toepassing van dit principe dient iedere partij afzonderlijk voor zijn eigen vervuiling te laten opdraaien. Emissierechten zouden voor landbouw- en andere bedrijven wellicht veel meer op hun plaats zijn. Via emissierechten kan men overlast namelijk rechtstreeks verhalen. De huidige regeling speelt vooral in het nadeel van makkelijke prooien. Bovendien dreigen vooral maatschappelijk kwetsbare gezinnen hier het meest getroffen te worden. Dit terwijl gezinnen, gezien hun kleiner aandeel in de huidige en historische vervuiling van wateren, aanspraak zouden moeten kunnen maken op een afzonderlijke en meer gunstige regeling. Een regeling die ten andere rekening houdt met gezinnen die maatschappelijk zwakker staan en die overmatige verbruikers van water ter dege afstraft.

c) Promotie van regenwateropvang

Slechts een beperkt deel van de huishoudelijke toepassingen behoeft leidingwater van een drinkbare kwaliteit. Kwalitatief hoogwaardig leidingwater is volgens de *afdeling Water* van de *Vlaamse Milieuadministratie* in principe enkel aangewezen bij: het drinken van water, de voedselbereiding, de afwas en de persoonlijke hygiëne. Gezien al het geleverde water van eenzelfde kwaliteitniveau is, wordt bijgevolg enorm veel kwalitatief hoogwaardig water verspild aan laagwaardige toepassingen, zoals het doorspoelen van het toilet of het besproeien van de tuin. Gemiddeld genomen wordt slechts twee en een halve procent van het totaal verbruikte water, aangewend voor werkelijke consumptie of voedselbereiding. Liefst vierendertig procent van het totaal geleverde water wordt evenwel verbruikt om het toilet door te spoelen. Het betreft een hoeveelheid die bijna veertien maal groter is dan het verbruik voor

consumptie of voedselbereiding (zie Figuur 11 hierna) [Heirman 2000].

Figuur 11: Verdeling dagelijks waterverbruik

[Heirman 2000]

Men moet eindelijk paal en perk proberen te stellen aan deze immense verkwisting. De aanleg van een tweede waterleidingnet voor laagwaardig water is, zoals eerder vermeld, financieel en technisch niet haalbaar. In principe bestaan voor klassiek leidingwater bijgevolg drie alternatieve bronnen met name: natuurlijke waterbronnen, particuliere waterputten en opslagtanken voor regenwater [Cornut 2003: 118-128]. Sinds september 1999 is de aanleg van een regenwaterput verplicht bij het bouwen of verbouwen van een eengezinswoning met een dakoppervlakte van meer dan vijftig vierkant meter. Voor bestaande woningen bestaat thans geen verplichting. De opgelegde capaciteit van de put of tank loopt op, naargelang de grootte van het gebouwde dakoppervlak. Voor een dakoppervlak van vijftig tot zestig vierkant meter verplicht men een volume van drieduizend liter. Voor een dakoppervlak dat groter is dan tweehonderd vierkante meter moet men een volume hebben van vijfduizend liter per honderd vierkante meter [Lefever et al 2002]. Gemeenten die de installatie van een put of tank subsidiëren, kunnen bijkomende premies bekomen van het Vlaamse Gewest. De maatregel van de overheid lijkt daarom volop ingang te vinden [Heirman 2000].

De inzet van regenwater kan het huishoudelijk verbruik van leidingwater tot de helft verminderen. Studies tonen aan dat de kwaliteit van *gefilterd* regenwater volstaat voor het wassen van kleding en de schoonmaak. De totale kostprijs van een regenwaterinstallatie varieert tussen 1.000 en 2.500 euro. Door de besparingen die men kan realiseren op het waterverbruik, gaat het om een investering die op tien tot vijftien jaar terugverdiend kan worden [Heirman 2000]. In tegenstelling tot leidingwater bevat regenwater ook geen kalk, waardoor het veel zachter is. Regenwater is daarom beter voor de duurzaamheid van verwarmingsinstallaties en wasmachines. De eerste begunstigde is echter het leefmilieu. Indien de vraag naar leidingwater werkelijk met de helft zou kunnen dalen, zou de belasting van de grond- en oppervlaktewatervoorraden gevoelig kunnen verminderd worden. Daarenboven zou veel minder water gezuiverd moeten worden waardoor waterzuiveringstations optimaler zouden kunnen functioneren. Hevige regenbuien doen het rioleringsstelsel nu vaak overlopen, waardoor vervuild water in de waterstromen terecht komt. Het door regenwater verdunde afvalwater zou ten andere onvoldoende vuil zijn om een optimale werking te bekomen van de bacteriën die het water moeten zuiveren. De bacteriën die waterzuiveringstations gebruiken om water te zuiveren, werken namelijk beter naarmate het water vuiler is [Lefever et al 2002].

Het enige wat voor de opvang van regenwater vereist is, is voldoende ruimte. Het toepassingsgebied van regenwaterinstallaties beperkt zich daarom voornamelijk tot landelijke en voorstedelijke woningen [Cornut 2003: 118-128]. Volgens de laatste Vlaamse socio-economische –en huishoudbudgetenquête van 2001, bewoont bijna zeventenvijftig procent van de bevolking een open of een halfopen woning. Het overige deel van de bevolking bewoont een woning die qua grootte en/of individuele vrijheid heel wat minder mogelijkheden biedt om regenwater op te vangen en te gebruiken. Bovendien is de capaciteit van de watervoorziening afgestemd op de bevoorrading van de ‘gehele’ bevolking. Het betreft een logge structuur waarvan de kosten voor tachtig procent van vast aard zijn. De capaciteit verlagen is onbetaalbaar en technisch nagenoeg niet uitvoerbaar. Deze capaciteit kan ten andere nog nuttig blijken om perioden van uitzonderlijke droogte te overbruggen [Cornut 2003: 18-28].

Vanuit sociaal oogpunt is de promotie van het gebruik van regenwater niet zonder risico’s. Een verminderde vraag naar leidingwater zou de prijs van het leidingwater de hoogte in

kunnen jagen. De enorme kosten die de levering van drinkwater met zich meebrengen, zouden desgevallend immers verhaald moeten worden over een veel kleiner aantal geleverde kubieke meters water. Indien een oplopend aantal gezinnen zich op een alternatieve manier van water zouden gaan voorzien, lijkt het aangewezen de tariefstructuur te herbekijken. Men zou desgevallend kunnen pleiten om de vaste abonnementsbijdrage op te trekken. Op die manier zouden ook gezinnen die deels zelfvoorzienend zijn voldoende blijven bijdragen in de vaste kosten van de gemeenschappelijke watervoorziening. Ook de overschakeling naar een meer progressieve tarifiering op basis van het kadastrale inkomen zou een goede socio-economische oplossing kunnen zijn. In tegenstelling tot de huidige uniforme verbruikstarifiering, vormen kadastrale inkomens – gesteld dat zij regelmatig worden aangepast - een uitstekende graadmeter voor het *luxeniveau* van een woning [Cornut 2003: 118-128].

HOOFDSTUK III: ANALYSE VAN KWALITATIEVE ASPECTEN VAN VLAAMSE WATERVOORZIENING

§ 1. WATERKWALITEIT

A) Positie van drinkwaterproducenten

Belgaqua, de Beroepsfederatie voor de Belgische watersector, stelt in zijn *blauwboek* dat leidingwater met een gerust gemoed gedronken kan worden. Geen enkel goed zou zo streng en veelvuldig gecontroleerd worden als leidingwater. De Wereldgezondheidsorganisatie en de Europese Unie hebben samen achtenveertig kwaliteitseisen vastgelegd waaraan leidingwater dient te voldoen. Men kan er prat op gaan dat deze nauwgezet worden nageleefd. Indien zich toch een probleem voordoet, zou de consument hiervan onmiddellijk op de hoogte gebracht worden [Depamelaere et al 2002: 25-48].

Dat flessenwater van een betere kwaliteit zou zijn dan leidingwater is volgens Belgaqua een fabeltje. Integendeel, niet alle flessenwaters moeten en kunnen aan de normen voor leidingwater tegemoetkomen. Sommige flessenwaters hebben ten andere meer weg van een medicijn en zouden bijgevolg vooral geschikt voor mensen die bepaalde diëten dienen te volgen. Het is volgens de Belgische beroepsfederatie vooral een kwestie van smaak. Flessenwaters bevatten vaak veel meer zouten en kunnen desgewenst aangesterkt zijn met koolzuurgassen. Indien geconsumeerd op eenzelfde temperatuur en met eenzelfde hoeveelheid zouten, zou het smaakverschil tussen flessenwater en leidingwater niet of nauwelijks nog opgemerkt worden. Leidingwater is evenwel stukken goedkoper dan flessenwater. Daarenboven kan het continue voorradig gesteld worden zonder dat daar enige verpakking voor nodig is.

Omtrent de specifieke samenstelling van het leidingwater blijft Belgaqua in het vage. Dit omdat deze afhankelijk zou zijn van de herkomst van het water. Sommige waterleveranciers mengen ten andere waters van verschillende oorsprong, zodat de samenstelling van het geleverde water kan variëren al naar gelang het debiet van de verschillende waterwinningen.

Belgaqua verzekert evenwel dat de watermaatschappijen alles in het werk stellen om de concentraties van sommige ongewenste stoffen als nitraten en pesticiden uit het leidingwater te weren. De toename van deze concentraties in zowel grond- als oppervlaktewater hoeft de consument volgens de federatie geenszins te verontrusten. De aanleg van beschermingszones rond waterbronnen en het overleg met landbouworganisaties, zou de vervuiling van grond- en oppervlaktewater in de toekomst moeten kunnen beperken [Depamelaere et al 2002: 25-48].

B) Nitraat als grote boosdoener

a) Europese Richtlijn

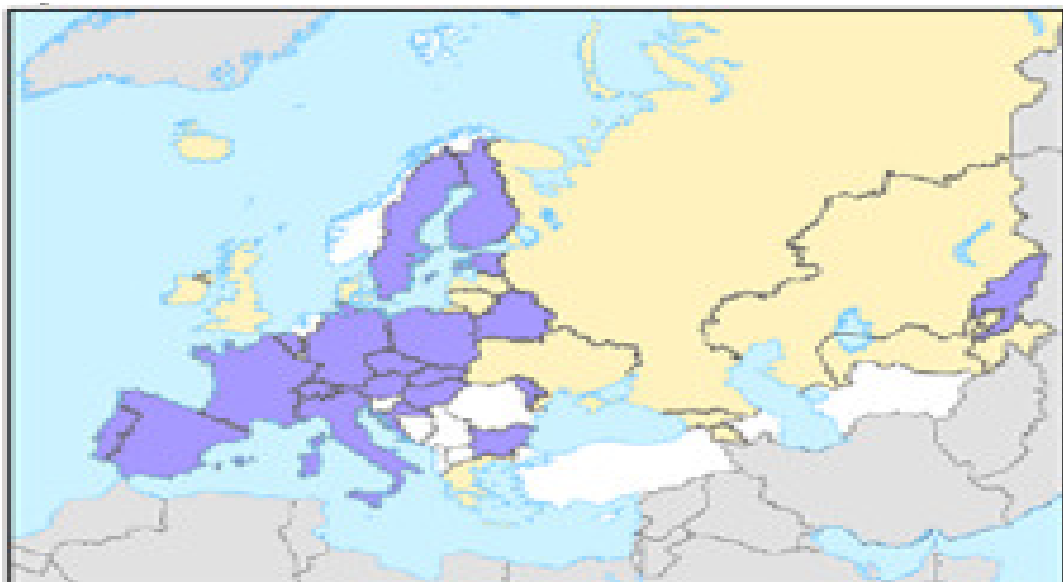
De Europese Richtlijn inzake de kwaliteit van water bestemd voor menselijke consumptie dateert van november 1998. De Richtlijn is gericht op al het water dat onbehandeld of na behandeling bestemd is voor drinken, koken, voedselbereiding of andere huishoudelijke doeleinden die hoogwaardig water vereisen. Zij is van toepassing ongeacht de herkomst van het water of de wijze van distributie. De Richtlijn bevat drie soorten parameters zijnde: microbiologische, chemische en indicatorparameters (zie hierna). Het betreft een aantal minimumvereisten, waaraan het gedistribueerde water *zeker* dient te voldoen. De normen staan volgens Europa garant voor een kwaliteitsvol goed [Raad van de Europese Unie 1998].

De Richtlijn vermeldt twee *microbiologische* parameters, met name de escherichia coli en de enterokokken. Voor beide parameters geldt een nultolerantie. Het aantal *chemische* parameters loopt op tot een vijftientigtal, waaronder benzeen, cadmium, fluoride, lood, kwik, nitraat en pesticiden. De normen voor fluoride en nitraat bedragen 1,5 milligram per liter respectievelijk vijftig milligram per liter. De normen voor benzeen, cadmium, lood, kwik en pesticiden zijn uitgedrukt in microgram per liter ofwel een miljoenste van een gram per liter. Een liter water mag slechts een halve microgram pesticiden bevatten en een gram benzeen en kwik. De maximumwaarden voor cadmium en lood zijn vijf respectievelijk tien microgram per liter. De *indicatorparameters* beslaan een breed gamma van parameters, gaande van smaak, kleur en

geur tot de aanwezigheid van elementen als aluminium, chloride, ijzer en sulfaat. De norm voor chloride en sulfaat bedraagt 250 milligram per liter. Voor natrium (zouten) is dit 200 milligram. De concentraties van aluminium en ijzer mogen oplopen tot 200 microgram per liter. Kleur, geur en smaak van water moeten aanvaardbaar zijn voor de gebruiker en mogen geen abnormale veranderingen vertonen. Voor colibacteriën geldt een nultolerantie en de parameterwaarde voor tritium – een aanduiding voor de graad van radioactiviteit, die uitgedrukt wordt in het aantal atoomkernen dat per seconde radioactief vervalt – bedraagt honderd becquerel per liter [Raad van de Europese Unie 1998].

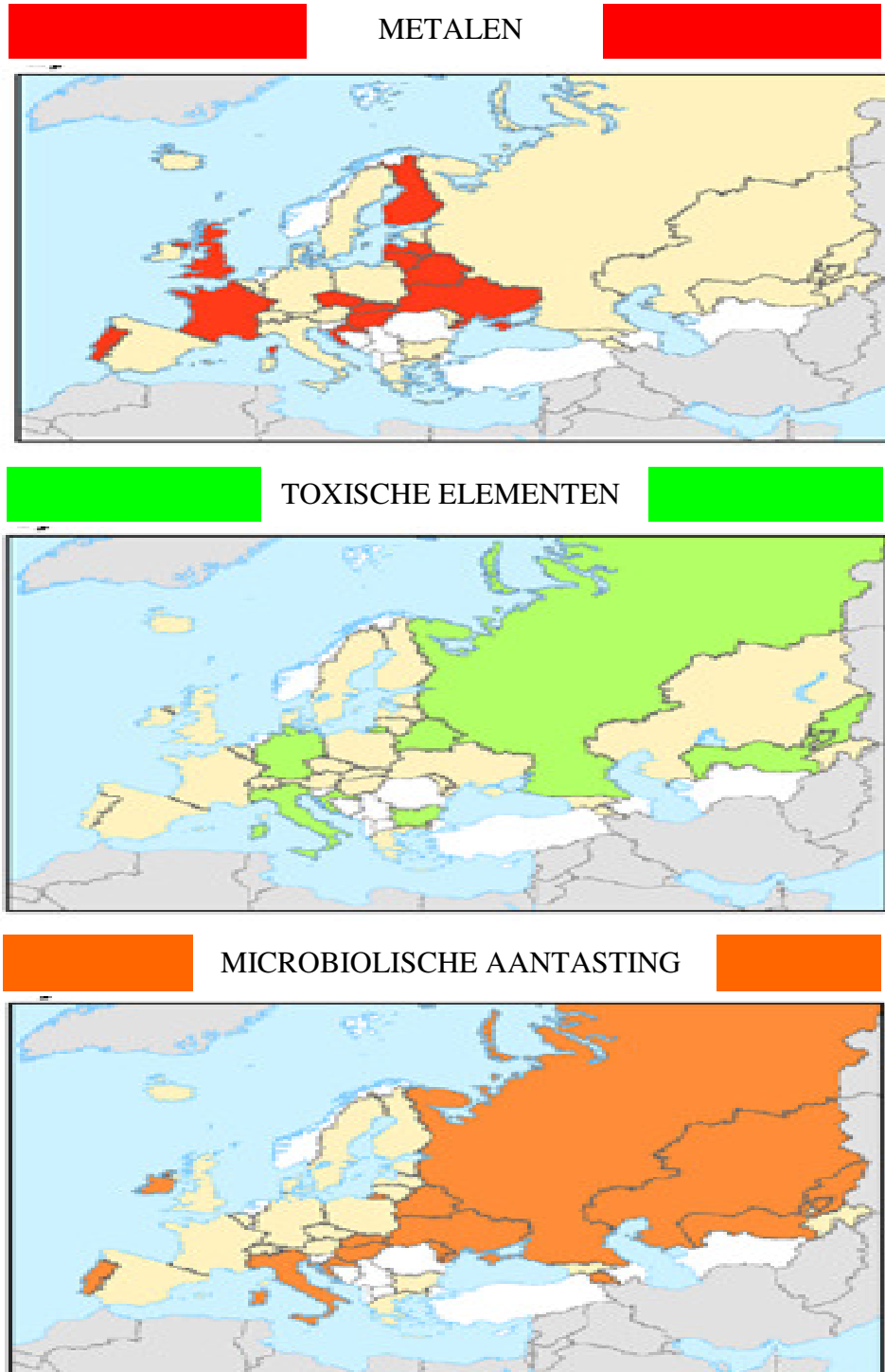
Op Europees vlak blijven vooral de aanwezigheid van nitraten, pesticiden en bepaalde metalen een ernstig probleem. Voor België lijkt vooral de overschrijding van de normwaarden voor nitraten problematisch (zie Figuur 12A en 12B hierna). De vervuiling door nitraten is wellicht voornamelijk het gevolg van intensieve landbouw en veeteelt en de milieuonvriendelijke methoden die in deze toegepast worden [Trent 2003]. Ook het aandeel van industrieel en huishoudelijk afvalwater in de nitraatvervuiling mag evenwel niet onderschat worden [Maeckelberghe 2004].

Figuur 12A : Problemen drinkwater Europa : nitraten

[European Environment Agency 2003]

Figuur 12B : Problemen drinkwater Europa : overige

[European Environment Agency 2003]

b) Vlaamse toestand

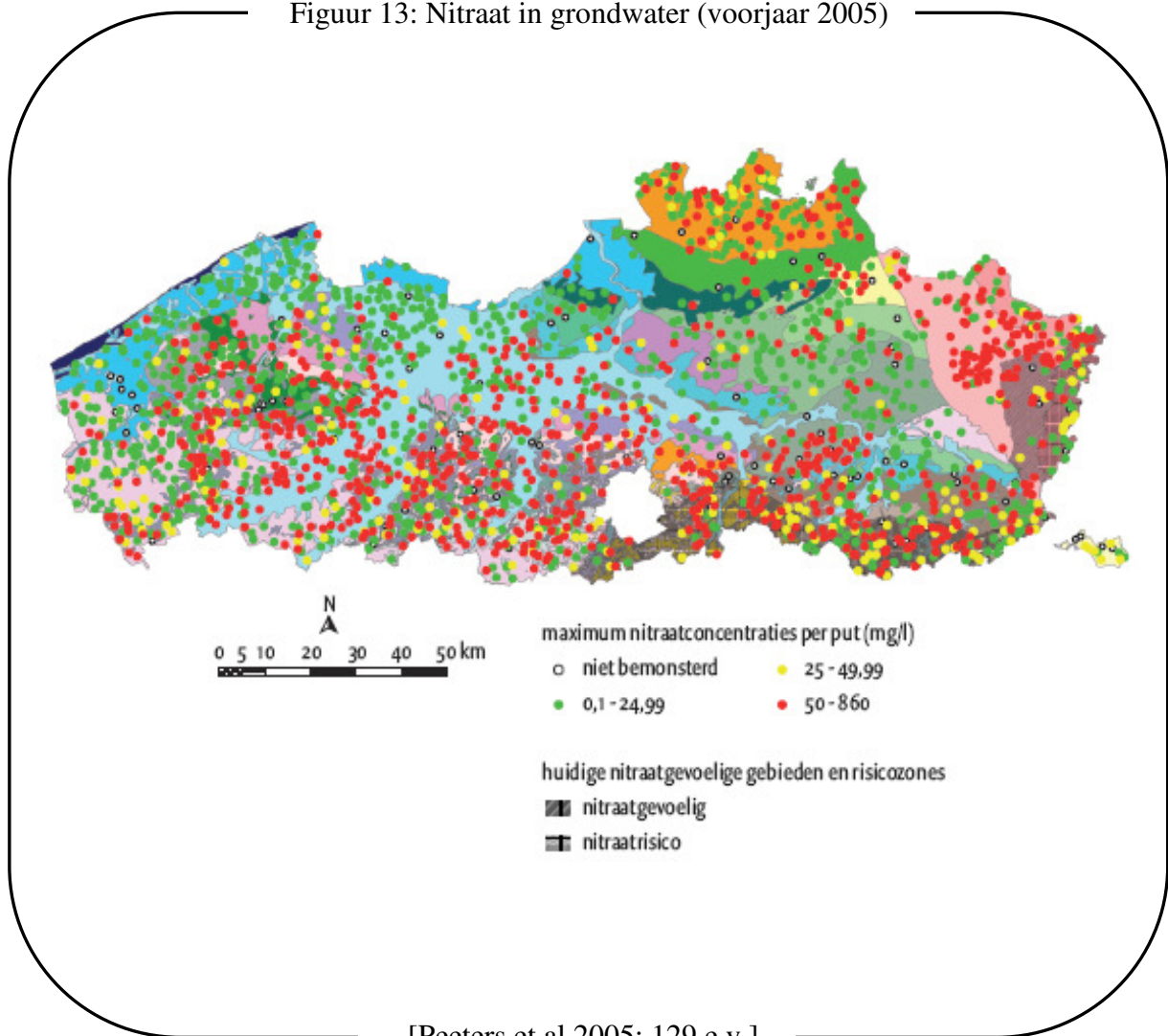
Het probleem inzake nitraatverontreiniging wordt bevestigd in het *Jaarverslag Waterkwaliteit 2005* van de Vlaamse Milieumaatschappij (VMM). Dit terwijl de fysisch-chemische kwaliteit van de oppervlaktewateren, in vergelijking met 1990, algemeen genomen gevoelig vooruitgegaan is. Waar in 1990 het oppervlaktewater nog op meer dan de helft van de meetplaatsen verontreinigd tot zwaar verontreinigd was, is dit in 2005 nog op een kwart van de meetpunten het geval. In 2005 situeerde een kleine helft van de onderzochte Vlaamse oppervlaktewateren zich in de klasse ‘matig verontreinigd’. Dertig procent van de meetpunten gaven een beoordeling in de klassen ‘aanvaardbaar’ of ‘niet verontreinigd’. Alle fysisch-chemische kwaliteitsparameters in acht genomen, blijken niettemin slechts enkele tientallen meetplaatsen volledig te voldoen aan de gecombineerde basiskwaliteitsnormen.

De gemiddelde nitraatconcentratie was in 2005 ongeveer gelijk aan die van het jaar 2002. In de jaren 1990, 1995, 2003 en 2004 was de gemiddelde aanwezigheid van nitraten lager dan in 2005, in de overige jaren hoger. Het percentage van de meetplaatsen waar de nitraatnorm gerespecteerd werd, was in 2005 lager dan in de vijf voorgaande jaren, namelijk slechts in zesenzeftig procent van de gevallen. Van de honderd onderzochte bestrijdingsmiddelen (pesticiden), werden eenenzeftig middelen in minder dan vijf procent van de metingen, in concentraties boven de grenswaarden aangetroffen. Negen van de honderd bestrijdingsmiddelen en één afbraakproduct werden echter aangetroffen in meer dan vijftig procent van de waarnemingen. Vijf andere bestrijdingsmiddelen en drie afbraakproducten kwamen voor in dertig tot vijftig procent van de metingen [VMM 2005].

Met het grondwater in Vlaanderen is het niet veel beter gesteld. Het MAP-meetnet (Mest-Actieplan) voor grondwater werd in 2002 naar Europese Richtlijn uitgebreid van 260 naar 2.107 controlepunten. Dit nieuwe meetnet, ook *freatisch* grondwatermeetnet genoemd, is operationeel sinds het najaar van 2003 en moet in principe een stuk meer betrouwbaar en wetenschappelijk onderbouwd zijn. De term *freatisch* duidt op de grondwaterspiegel of het niveau in de grond tot waar water kan doordringen. De controlepunten worden gewoonlijk tweemaal per jaar bemonsterd namelijk, in het voorjaar en in het najaar. In uiterst kwetsbare

gebieden controleert men tot vier keer per jaar. Voor de twee grote meetcampagnes van 2004 werd de Europese limiet van vijftig milligram per liter op gemiddeld zesendertig procent van de locaties overschreden. De Europese richtwaarde van vijftientwintig milligram per liter – die door de Vlaamse regering is overgenomen in het ontwerpbesluit van het decreet inzake water voor menselijke aanwending – werd in iets meer dan vijfenveertig procent van de metingen met de voeten getreden. Bij meer dan de helft van de gecontroleerde putten met normoverschrijding werden concentraties boven de 100 milligram gemeten. De voorjaarscampagne van 2005 gaf niet direct betere resultaten. Wegens de soms vrij hoge nitraatconcentraties op putniveau valt een grootschalige verbetering op korte termijn trouwens niet te verwachten (zie Figuur 13 hierna) [Eppinger 2005].

Figuur 13: Nitraat in grondwater (voorjaar 2005)

[Peeters et al 2005: 129 e.v.]

Volgens Henk Maeckelberghe (2004), coördinator van de MAP-meetnetten bij de Vlaamse Milieumaatschappij, hebben de Vlaamse oppervlaktewateren een toestand van zogenoemde *eutrofiëring* bereikt. Bij deze toestand wordt stilstaand (of quasi-stilstaand) oppervlaktewater verrijkt met stikstof en fosfor, waardoor een overdadige groei van waterplanten en algen gestimuleerd wordt. Deze algengroei bemoeilijkt onder meer de lichtinval in diepere waterlagen. Eutrofiëring is een proces dat van water op termijn een soort van zuurstofarme *erwtensoepp* maakt. De gevolgen zijn massale vissterfte en smaakbederf van het water [Maeckelberghe 2004].

Wanneer de drinkwatersector met deze sombere resultaten geconfronteerd wordt, luidt het dat in de eerste plaats iets mis is met de metingen op zich. De putten van het grondwatermeetnet zouden bijna allemaal in landbouwgebied liggen en bovendien meet men hoofdzakelijk in ondiepe waterlagen. Dit terwijl het water voor drinkwaterproductie steeds wordt opgepompt uit diepe grondwaterlagen die gelegen zijn buiten de landbouwgebieden. De kwaliteit van het drinkwater zou volgens Luc Keustermans (2005), technisch directeur van de Vlaamse Watermaatschappij, nooit in gevaar zijn omdat diepe grondwaterlagen bescherming kunnen genieten van kleilagen. Zij zouden de doorsijpeling van ondiep verontreinigd grondwater verhinderen [Keustermans 2005].

Feit blijft dat het Milieubeleid van de Vlaamse regering niet echt een succes kan genoemd worden. Ondanks positieve evoluties worden de verwachtingen en de beloftes volgens de Bond Beter Leefmilieu, koepel van de milieubeweging, geenszins ingelost. Wat betreft de kwaliteit van de waterlopen en het drinkwater, blijft de mestproblematiek een ernstige bedreiging vormen. Nitraten en fosfaten, de twee belangrijkste nutriënten in mest, sijpelen bij overbemesting af naar beken en komen uiteindelijk in het grond- en drinkwater terecht. Zowel mestverwerking als biologische landbouw raken niet van de grond en de regering lijkt er niet in te slagen om de inkomenssteun voor landbouwbedrijven te koppelen aan de zorg voor milieu (en dierenwelzijn) [Verheyden 2004].

Uit een rapport van de Mestbank, uitvoerder van het mestbeleid, is gebleken dat de mestoverschotten weliswaar blijven dalen, maar veel minder dan de voorbije jaren. In 1998

kampte Vlaanderen nog met vijfendertig miljoen kilogram te veel aan fosfaten en zesenvijftig miljoen kilogram te veel aan nitraten. Pas eind jaren 1990 is in Vlaanderen een rem gezet op de exuberante mestproductie. Er gelden sindsdien strenge normen die volgens de Mestbank, door het gros van de landbouwers ook worden nageleefd. In een raming voor 2004 bleek het overschot voor fosfor gedaald tot vier en een half miljoen kilogram en dat voor nitraten tot achttien miljoen kilogram [De Tijd 2005].

Het paars-groene beleid van Vera Dua (1999-2004) stimuleerde het gebruik van milieuvriendelijke veevoeders. Tevens werd fors geïnvesteerd in de gesubsidieerde afbouw van de veestapel. Volgens Dirk Struyf (2005), afdelingshoofd van de Mestbank, is deze focus in de huidige legislatuur evenwel danig verminderd. De varkenssector blijft ten andere nog te weinig mest verwerken. Met strenger wordende Europese normen in het verschiet, zullen de overschotten in Vlaanderen ongetwijfeld weer behoorlijk gaan toenemen. Vooral wat betreft nitraten dreigt de toestand opnieuw uit de hand te gaan lopen. Zonder nieuwe maatregelen zal hun overschot wederom oplopen tot tweeëndertig miljoen kilogram [De Tijd 2005].

Veel, zo niet alles, zal afhangen van de mate waarin Vlaanderen erin slaagt om landbouwzones eindelijk af te bakenen als kwetsbare zone waarin strenge bemestingsnormen gelden. Eind 2005 waren nog slechts de helft van de Vlaamse landbouwzones op die manier ingekleurd. Dit terwijl het vrijwel vaststaat dat de Europese Commissie vanaf 2007, ter bescherming van waterlopen en grondwater, een integrale afbakening van de landbouwzones zal gaan eisen [De Tijd 2005]. Hetgeen eigenlijk reeds gestipuleerd werd in de Europese nitraat-richtlijn van 1991 [Bond Beter Leefmilieu 2005]. In april 2006 kondigde Kris Peeters (CD&V), huidig Minister van Leefmilieu, aan eindelijk het mestbeleid te zullen verstrakken en overtreders zwaarder te zullen bestraffen [De Tijd 2006]. Eind 2005 stelde de Minister evenwel nog de komende richtlijn van de Commissie te vergaand te vinden. Hij vond het voldoende om ongeveer twee derden van de landbouwzones als kwetsbaar aan te duiden [De Tijd 2005]. De onderhandelingen hierover met experts van de Europese Unie gaan intussen onverminderd door [De Tijd 2006].

c) Nuancering?

Nitraat (NO₃) is op zich niet schadelijk of giftig en wordt voor het grootste gedeelte gewoon uitgescheiden via de nieren. Bacteriën in het spijsverteringsstelsel zetten ongeveer vijf procent van de opgenomen nitraten echter om in nitriet. Dit nitriet (NO₂) is wel schadelijk voor de gezondheid. Nitriet maakt immers dat het bloed minder makkelijk zuurstof kan vervoeren. Bij zuigelingen kan het blauwzucht of cyanose veroorzaken [Depamelaere et al 2002: 38]. In tegenstelling tot nitraat, wordt nitriet nauwelijks uitgescheiden door het lichaam. In het zure maagmilieu kunnen nitrieten reageren met diverse secundaire aminen en aminozuren uit de voeding en zogeheten N-nitrosoverbindingen of nitrosamines vormen. Deze verbindingen zijn potentieel kankerverwekkend. Al is het verband tussen de inname van nitraten en de incidentie van maagkanker nog niet echt wetenschappelijk bevestigd [Drieghe et al 2000].

Nuances zijn hier op hun plaats. Binnen een gemiddeld consumptiepatroon vormen vooral *groenten* namelijk de basis voor de inname van nitraten. Volgens proeven van het laboratorium voor Fytofarmacie van de Gentse Universiteit neemt een doorsnee persoon dagelijks 158 milligram nitraten op. 131 milligram hiervan, of meer dan tachtig procent, zouden afkomstig zijn van groenten. Ongeveer een vijfde van de nitraten komen in het lichaam via het drinken van leidingwater en het eten van fruit. Leidingwater zou slechts verantwoordelijk zijn voor achttien milligram (elf procent) van de gemiddelde dagelijkse nitraatinname. Daarenboven heeft de Wereldgezondheidsorganisatie gestipuleerd dat een volwassene ongeveer 3,65 milligram nitraten per kilogram lichaamsgewicht moet kunnen verdragen. Voor een persoon van zeventig kilogram komt dit overeen met een inname van ongeveer 255 milligram. Een hoeveelheid die vooralsnog ruim boven de geschatte gemiddelde innamewaarden ligt [Drieghe et al 2000].

Anderzijds is de kans groot dat het drinkwater tal van chemische stoffen bevat die nog niet in de kwaliteitsnormering vervat zitten. Eind 2003 gaf de Europese Commissie toe dat het beleid inzake reglementering van chemische stoffen tot heden ineffectief geweest is. Het Europese *Registration, Evaluation and Authorisation of Chemicals* of *REACH-project* bracht aan het licht dat voor vijftien procent van de stoffen, die in het milieu en in producten

voorkomen, het effect op mens en omgeving nog onduidelijk is. Wetenschappers hebben ondertussen wel allerlei verbanden ontdekt tussen het verdwijnen van bepaalde levende soorten en chemische vervuiling. Ook wordt het steeds meer duidelijk dat een aantal normen te zwak gesteld zijn. Bepaalde chemische stoffen zouden reeds bijzonder schadelijk zijn in veel lagere concentraties dan men wil aannemen. Het oorspronkelijke REACH-project om chemische stoffen die schadelijk zijn te vervangen door meer vriendelijke alternatieven of eenvoudigweg te verbieden is, onder druk van de chemische industrie, intussen danig afgezwakt. Het is echter niet omdat schadelijke stoffen niet erkend worden of omdat de mate waarin zij schadelijk zijn geminimaliseerd wordt, dat de aangerichte schade zal verminderen [Bond Beter Leefmilieu 2004].

C) Globale Vlaamse waterkwaliteit

Op vlak van de aanvoer van water blijft het probleem van de loden leidingen een hekelpunt. Uit een enquête van Test-Aankoop van november 2004 bleek dat nog steeds een miljoen woningen in België loden binnenleidingen bevatten of aangesloten zijn op loden distributieleidingen. Hierdoor bevat het leidingwater vaak meer dan vijfmaal de toegestane hoeveelheid aan zware metalen. Een vervuiling die een ernstige bedreiging vormt voor de algemene volksgezondheid in het bijzonder voor zwangere vrouwen en kinderen. In plaats van dit probleem aan te pakken, beloven de drinkwatermaatschappijen hun klanten *zacht* water. Een luxe die vooral een excuus zou zijn om allerlei prijsverhogingen te kunnen doorvoeren. Dit terwijl *zacht water* de toestand eigenlijk enkel verergert. Zacht water tast namelijk de loden leidingen verder aan, waardoor het drinkwater nog meer vervuild raakt [Trends 2004].

Intussen geeft onderzoek aan dat ook kunststoffen waterleidingen evenwel potentiële gevaren inhouden. Uit deze kunststoffen leidingen (polyethyleen) zouden verdachte chemische stoffen lekken. Een gegeven dat evenzeer bij plasticflessen lijkt voor te komen. De stoffen in kwestie zijn fenolen, stoffen die een hormoonverstoringe werking hebben doordat zij de oestrogenproductie versterken. Wat een en ander kan aanrichten bij de mens is tot op heden

nog maar weinig bekend. Er wordt namelijk niet of nauwelijks onderzoek naar gedaan. Volgens Marc Buysse, directeur van de koepel Samenwerking Vlaamse Water, zijn fenolen niet eens opgenomen als parameters voor de waterkwaliteit [Teugels et al 2005]. Bij vissen lijken de effecten van overvloedig oestrogeen in het water alvast bijzonder negatief te zijn. Zij vervrouwelijken immers de mannelijke populatie. Bij de mens zijn er wellicht linkers naar de incidentiegraad van borst- en prostaatkanker, vruchtbaarheidsproblemen en genitale afwijkingen bij de geboorte [Herbots 2003]. Voorts zouden polyethyleenbuizen ook een uitstekende voedingsbodem vormen voor allerlei bacteriën, waaronder de gevaarlijke legionellabacterie [Teugels et al 2005].

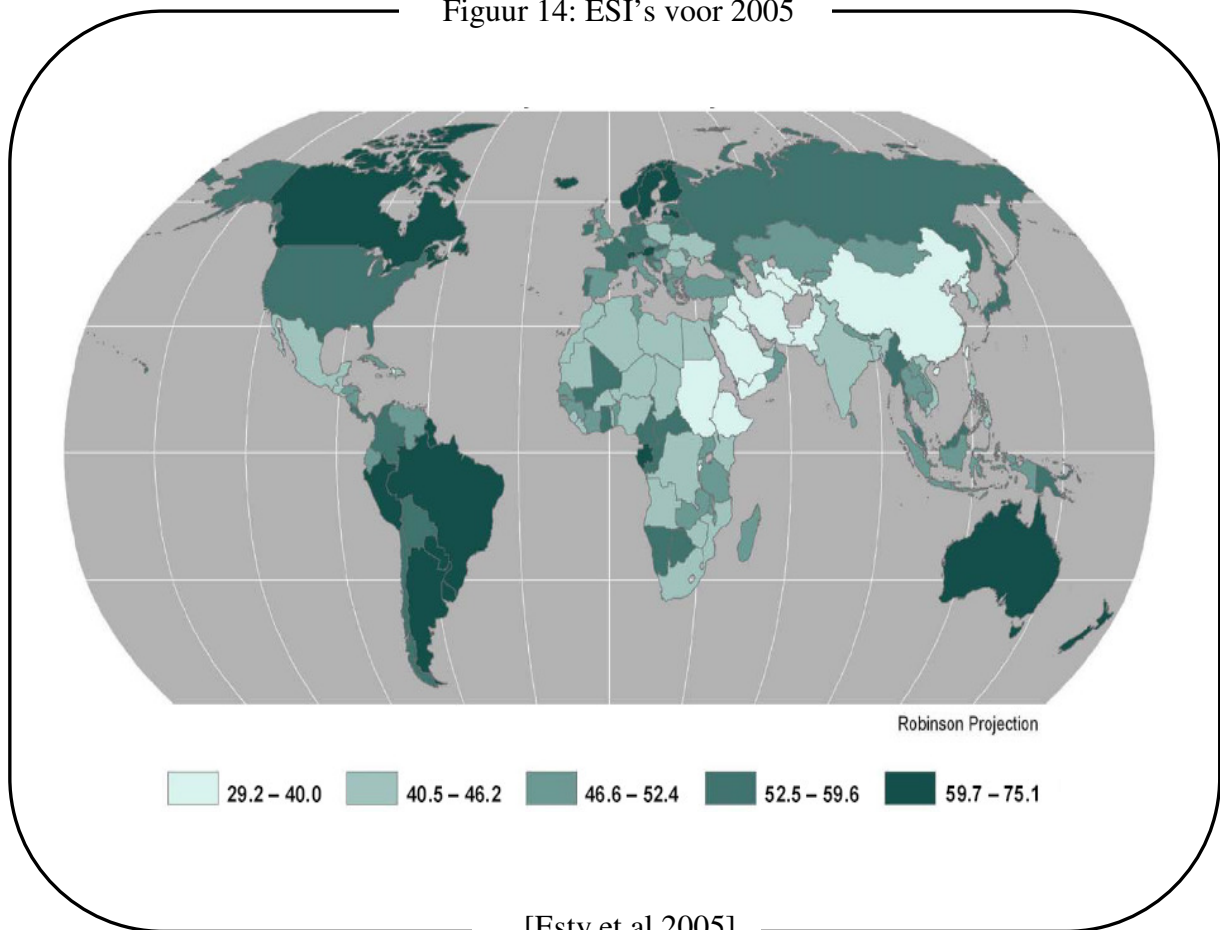
In het algemeen is de *biologische* kwaliteit van de Vlaamse oppervlaktewateren er in vergelijking met 1989 op meer dan de helft van de meetplaatsen niet of nauwelijks op vooruitgegaan. Slechts bij drieënveertig procent van de metingen kon een verbetering van de toestand ten opzichte van het basisjaar worden vastgesteld. Drie procent van de metingen wezen zelfs op een verslechtering. Voor dertig procent van de meer dan duizend onderzochte plaatsen kon de biologische kwaliteit van het water voldoen aan de basiskwaliteitsnorm. Bijna de helft van de metingen gaf een *matige biologische kwaliteit*. In veertien procent van de gevallen was de biologische kwaliteit van het water evenwel ronduit 'slecht' en circa tien procent van de oppervlaktewateren bleken zelfs in een *zeer slechte* tot *uiterst slechte* biologische kwaliteit te verkeren [Vlaamse Milieumaatschappij 2005].

In 2001 kwam op het *World Economic Forum* in het Zwitserse Davos een rapport naar buiten van professor Daniel C. Esty (Yale University), waarin België bestempeld wordt als het zwaarst vervuilde van alle geïndustrialiseerde landen. Van de 122 landen die in zijn studie werden opgenomen, wordt ons ecosysteem volgens hem het zwaarst op de proef gesteld. De kwaliteit van ons grond- en oppervlaktewater is het slechtst. Als welvarende regio wordt België op milieuvlak zelfs voorbijgestoken door ontwikkelingslanden als Angola en Mozambique. Esty stelt dat België aan de rand van een milieucrisis staat en meent dat dringend werk moet worden gemaakt van een behoorlijk milieubeleid [GDH et al 2001].

Professor Esty en zijn ploeg ontwikkelden een *Environmental Sustainability Index (ESI)*. De

ESI meet de mate waarin een land bekwaam is om zijn milieu duurzaam te houden. Esty maakt hiervoor gebruik van zesenzeventig verschillende gegevensbronnen waaronder historische data, geleverde inspanningen en de natuurlijke aard van het land in kwestie. In 2005 waren Finland (75,1), Noorwegen (73,4), Uruguay (71,8), Zweden (71,7) en IJsland (70,8) de landen met de hoogste ESI-score. Vijf landen die er in geslaagd zijn om aan de uitdagingen inzake milieu tegemoet te komen. België, volgens de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) het twaalfde rijkste land ter wereld in koopkrachttermen, bevindt zich met een score van 44,4 nog steeds op een beschamende 112de positie. In deze voorafgegaan door Guyana, Argentinië, Gabon, Peru, Boliviaë, Litouwen, Estland, Tunesië, Senegal, Ivoorkust, Polen, Ukraïne en tal van andere landen die, qua nationaal product per capita, nauwelijks aan onze enkels komen. Geen enkel welvarend land dat volgens de OESO hoger gerangschikt staat dan België, scoort slechter dan ons (zie Figuur 14 hierna) [Esty et al 2005].

Figuur 14: ESI's voor 2005

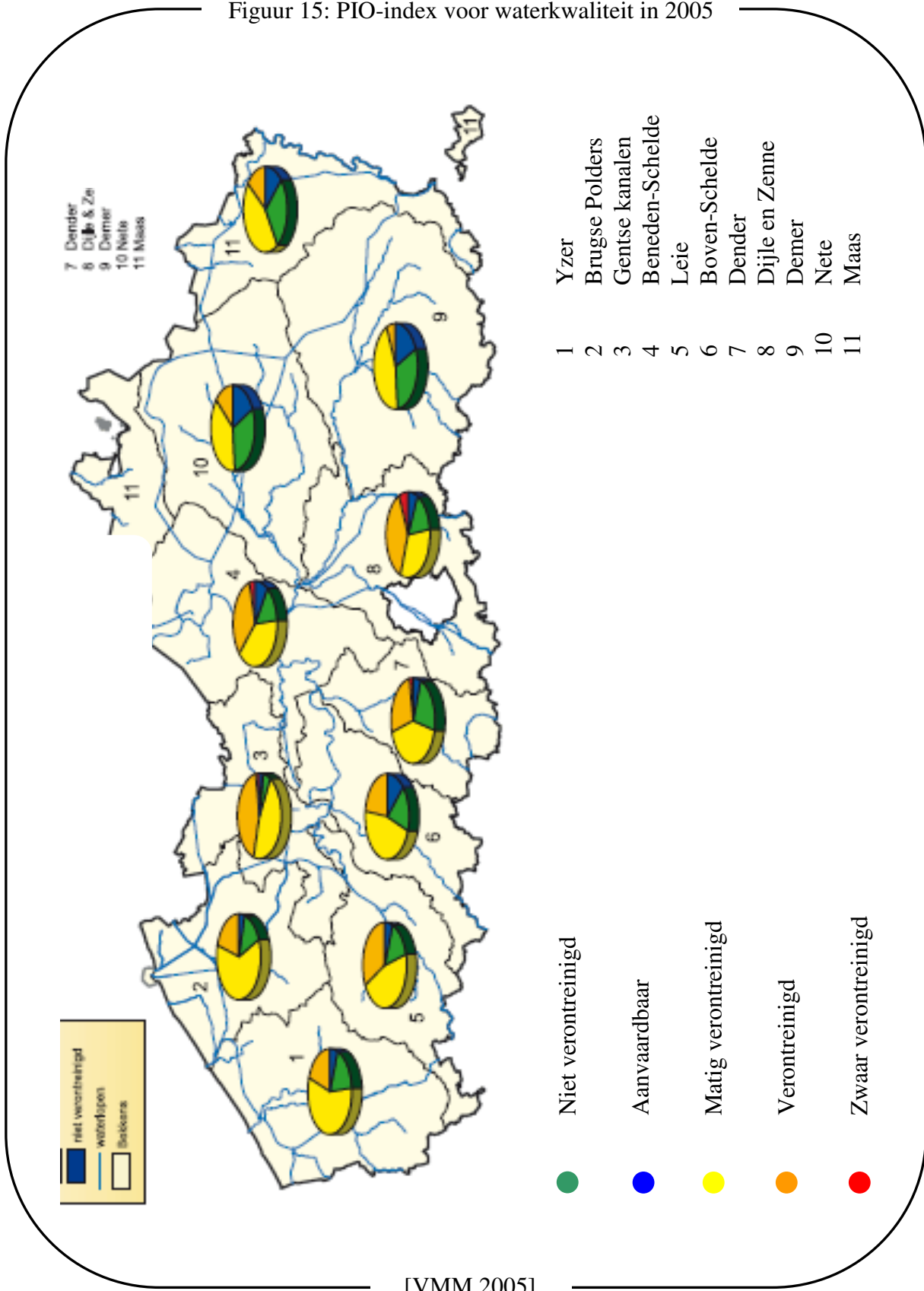

Volgens Bart Martens van de Bond Beter Leefmilieu, zijn de resultaten van Esty's studies geenszins overdreven. Martens geeft in Het Belang Van Limburg (2001) te kennen dat België door Esty en zijn medewerkers zelfs nog gespaard werd. Het betreft namelijk landelijke studies, waardoor het relatief gezonde Wallonië de barslechte meetresultaten voor Vlaanderen nog een beetje kan compenseren. Volgens Martens is België dé Europese *hot spot* inzake milieuvervuiling. Nergens is het pesticidengebruik en het mestoverschot zo groot als in Vlaanderen. Vlaanderen zou onverantwoorde hoeveelheden veevoer importeren. Dat de kwaliteit van het Vlaamse drinkwater in zulke erbarmelijke staat verkeert, mag niet verbazen. Martens is er van overtuigd dat Vlaanderen binnen afzienbare tijd, wanneer ook onze laatste diepe grondwaterlagen uitgeput raken, nóg slechter zal scoren [GDH et al 2001].

Figuur 15 hierna geeft een overzicht van de toestand van de Vlaamse wateren volgens de Prati-index (PIO). Prati is een Italiaanse onderzoeker die voor verscheidene parameters een transformatieformule ontwikkelde teneinde, een onderling vergelijkbare index voor de kwaliteit van water te kunnen bekomen. De index geeft zowel lage zuurstofspanningen als oververzadiging een negatieve score. Het resultaat is een beoordeling gaande van *niet verontreinigd* tot *zwaar verontreinigd*. In totaal worden vijf verschillende kwaliteitsklassen onderscheiden. De kleuren geel, oranje en rood geven een vorm van verontreiniging aan. De rode toestand is het slechtst. Groen staat voor een *propere* toestand en blauw geeft een zogeheten *aanvaardbaar* niveau van vervuiling aan [VMM 2005].

Wat betreft zuurstofgebrek- of verzadiging, die beiden wijzen op een slechte biologische toestand, scoorden de bekkens van de Gentse kanalen, de Leie, de Dijle en de Zenne samen met de bekkens van de Beneden-Schelde in 2005 het slechtst. Ook de bekkens van de Boven-Schelde en de Dender scoorden evenwel slecht. In de drie overige bekkens, zijnde die van de Demer, de Maas en de Nete was de zuurstofhuishouding globaal gunstiger. De aanwezigheid van een voldoende hoge concentratie aan opgelost zuurstof in het water speelt een belangrijke rol in het zelfzuiverende karakter van waterlopen. De gemiddelde zuurstofconcentratie in het Vlaamse oppervlaktewater stijgt maar zeer langzaam volgens de Milieumaatschappij. Het percentage meetplaatsen dat aan de absolute minimumnorm voldoet, bedroeg in 2005 amper vijfendertig procent [VMM 2005].

Figuur 15: PIO-index voor waterkwaliteit in 2005

[VMM 2005]

In overeenstemming met de Europese Kaderrichtlijn Water zullen tegen 2015 alle oppervlaktewateren een *goede ecologische toestand* moeten hebben. Om dit te bereiken zullen dus duidelijk nog aanzienlijke inspanningen nodig zijn. Volgens de Vlaamse Milieumaatschappij kunnen verplichtingen tot emissiereducties, hoe noodzakelijk deze ook zijn, op zich niet langer volstaan. Teneinde opnieuw een gunstige biotoop te kunnen scheppen, zal men evenzeer meer aandacht moeten hebben voor fysische herstelmaatregelen. Ook de kwaliteit van de waterbodems is, zowel fysisch-chemisch als biologisch gezien, in tien jaar van metingen nauwelijks verbeterd. Niettegenstaande de grote inspanningen die de voorbije decennia geleverd zijn op het vlak van afvalwatersanering, blijven onze aquasystemen volgens de Milieumaatschappij omwille van een uiterst ongunstige vertreksituatie onder een te hoge druk staan. Dit terwijl de factoren die deze druk veroorzaken, zoals een te intensieve landbouw en veehouderij en een te hoge bevolkingsdichtheid in combinatie met een ongunstige ruimtelijke ordening, duidelijk aanwijsbaar zijn [VMM 2005].

D) Consumentenvertrouwen

Uit een recente studie van het Onderzoeks- en Informatiecentrum van de Verbruikersorganisaties blijkt dat acht op de tien Belgische consumenten, vooral Vlamingen, bang is voor kraantjeswater. Drie op vier consumenten vinden dat leidingwater slecht smaakt en veertien procent van de ondervraagden vinden dat leidingwater vaak een verdachte kleur heeft. Zeven op tien verbruikers (wederom vooral Vlamingen) zijn overtuigd dat leidingwater te veel kalk bevat en vrezen dat dit schadelijk is voor hun gezondheid en de levensduur van huishoudelijke toestellen. Slechts zevenenvijftig procent van de Vlamingen meent dat leidingwater werkelijk gezond is. Een percentage dat bij de Waalse zuiderburen, evenals voor quasi alle andere punten, beduidend hoger ligt. Eenennegentig procent van de ondervraagden denkt er gezond water te drinken. Verder viel op dat zes op tien Vlamingen leidingwater te duur vinden [Het Belang van Limburg 2006].

Volgens Daniël Termont, voorzitter van de Tussengemeentelijke Maatschappij voor Waterbedeling, zou slechts één procent van de totale hoeveelheid water die door de Vlaamse

watermaatschappijen gedistribueerd wordt, ook daadwerkelijk gedronken worden [De Tijd 1992]. Met een jaarlijks gemiddelde van vijftachtig liter per persoon, wordt echter nergens meer *gebotteld water* afgenomen dan in West-Europa [Het Volk 2001]. Volgens een studie van het Amerikaanse *Earth Policy Institute* is de Belg wereldwijd de op drie na grootste verbruiker van gebotteld water. Met een jaarlijks gemiddelde van 148 liter per persoon zou de Belg zes keer meer flessenwater consumeren dan het wereldgemiddelde. Alleen Italië (184 liter), Mexico (169 liter) en de Verenigde Arabische Emiraten (164 liter) scoren hoger. Dit niettegenstaande het feit dat er in de wereld tal van landen zijn, waar men geen andere optie heeft dan flessenwater te drinken. Dit omdat het water er van een te slechte kwaliteit is [Ghysens 2006].

De consumptie van flessenwater neemt intussen razendsnel toe. De *boom* die deze industrie de laatste decennia heeft gerealiseerd, is enorm. Terwijl de handel in gebotteld water begin jaren 1970 nog nauwelijks goed was voor een volume van om en bij het miljard liter, werd eind jaren 1980 wereldwijd reeds zeven en een half miljard liter flessenwater geconsumeerd. Tien jaar later (in 2000) was deze markt andermaal tien keer in grootte toegenomen. Het verhandeld volume was tegen die tijd gestegen tot niet minder dan vierentachtig miljard liter [Oxfam 2003]. Inmiddels schat het *Earth Policy Institute* de wereldwijde jaarlijkse afname van gebotteld water op een 154 miljard liter, hetgeen een nieuwe toename van drieëntachtig procent betekent ten opzichte van 2000 [Ghysens 2006].

De markt van het flessenwater is momenteel een van de meest aantrekkelijke groeimarkten ter wereld. Sterker nog, het is een ware goudmijn [Oxfam 2003]. De consument, die leidingwater nota bene te duur vindt, is bereid honderd tot driehonderd keer meer te betalen voor gebotteld water [Het Belang van Limburg 2006]. Bovendien zou volgens het *Earth Policy Institute* ongeveer veertig procent van het gebottelde water, afgezien van een paar overbodige additieven, gewoon uit de kraan komen [Ghysens 2006]. Een gegeven dat meermaals ondersteund werd door blinde proeven, waarbij vaak slechts een kleine minderheid van de deelnemers flessenwater van leidingwater wist te onderscheiden [Het Belang van Limburg 2006]. Daarenboven zijn volgens een studie van Test-Aankoop bijna de helft van de bron- en mineraalwaters, die in ons land verkocht worden, minder of niet geschikt voor dagelijkse

consumptie. Dit omdat zij te veel mineralen bevatten [Bauwens 2003]. Tweeëntwintig van de achtenvijftig door Test-Aankoop getestte stalen, bevatten tevens te hoge gehalten aan sulfaat, fluor, mangaan of natrium. Twee producten van 'Vichy' bevatten zelfs een hoeveelheid natrium die de norm vijf maal oversteeg [Carpentier 2003].

Gebottelde waters zijn een typisch product van onze wegwerpmaatschappij waarin veel, zo niet alles rond perceptie draait. Het aan de man brengen van flessenwaters vormt een immense verspilling van middelen. Een verspilling die ten andere nauwelijks getaxeerd wordt, ook niet ten aanzien van het milieu [Protos 2006]. Dit terwijl de openbare watervoorziening duidelijk middelen tekort komt en men eigenlijk alles in het werk zou moeten stellen om onze openbare drinkwatervoorziening nieuw leven in te blazen. Door het gemeenschapsbelang van de drinkwatervoorziening te ondergraven, vormt de promotie van flessenwaters in feite een bedreiging voor de algehele volksgezondheid [Barlow en Clarke 2003]. Nauwelijks een kwarteeuw na de voltooiing van de Vlaamse watervoorziening staan wij voor een vitale tweekluis. De richting die wij inslaan, zal wellicht bepalend zijn voor de invulling van onze toekomstige samenleving.

§ 2. WATERKETEN

A) Waterstress

Volgens het *European Environment Agency* heeft België één van de hoogste WEI's (Water Exploitatie Index) in Europa. De WEI meet de effectieve druk op watersystemen ten behoeve van drinkwatervoorziening.

GEMIDDELDE JAARLIJKSE ONTTREKKING VAN WATER BINNEN EEN
GEBIED

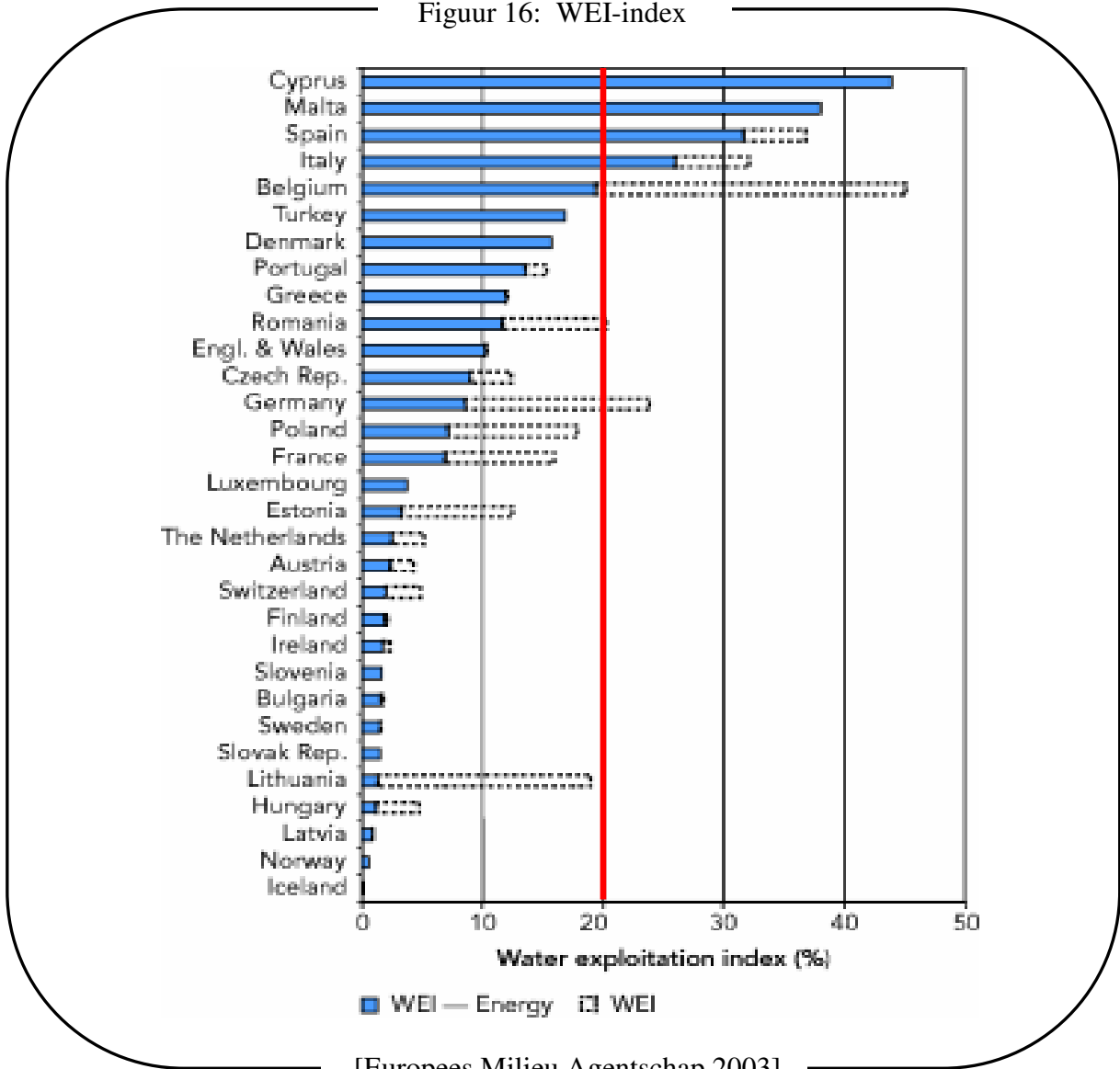
WEI = $\frac{\text{GEMIDDELDE JAARLIJKSE ONTTREKKING VAN WATER BINNEN EEN GEBIED}}{\text{BESCHIKBARE LANGE TERMIJN ZOETWATERRESERVES VAN DIT GEBIED}}$

Een WEI die groter is dan twintig procent duidt op *waterstress*. De rode lijn in Figuur 16 hierna toont aan dat België deze grens eind jaren negentig reeds nagenoeg bereikt had. De situatie is nog meer dramatisch wanneer men ook het verbruik van koelwater door de industrie en de energiesector in rekening neemt. De stippenlijn in Figuur 16 die het totaalverbruik inclusief koelwaterverbruik aangeeft, toont dat België dan de hoogste WEI van alle EU-lidstaten heeft [Van Gils 2003].

Voorals voor Vlaanderen is de situatie problematisch. Volgens het rapport 'Het milieu in Europa: De tweede balans', uitgebracht door het Europees Milieuagentschap, voorjaar 1998, beschikt Vlaanderen in vergelijking met de haar omringende landen over het kleinste volume zoetwater uit neerslag per inwonerequivalent. In Frankrijk en Duitsland bedraagt deze hoeveelheid 2.294 m³ respectievelijk 1.052 m³. Vlaanderen moet het stellen met een schamele 540 kubieke meter per inwoner. Het Milieuagentschap stelt dat een jaarlijkse beschikbare hoeveelheid zoetwater uit neerslag kleiner dan 2000 kubieke meter per inwonerequivalent gecategoriseerd wordt als zijnde *zeer weinig* [Van Gils 2003]. Volgens een rapport van het *Koninklijk Instituut voor Duurzaam Beheer van de Natuurlijke Rijkdommen en de Bevordering van Schone Technologie (KINT)* beschikt Wallonië daarentegen over een zoetwatervolume van ongeveer dertien miljard kubieke meter voor circa drie miljoen inwoners. Dit zou

neerkomen op 4.333 kubieke meter water per persoon per jaar [d'Ieteren et al 2004: 27 e.v.].

Figuur 16: WEI-index

[Europees Milieu Agentschap 2003]

In tegenstelling tot Wallonië bekommt Vlaanderen onvoldoende neerslag om de voeding van de grondwaterlagen te verzekeren tegen lokale en meer globale verdrogingseffecten. Een belangrijke oorzaak van deze verdroging is de sterke afname van infiltrerende oppervlaktes door de aanleg van verharde oppervlakten en de rechtstreekse aansluiting van deze verharde oppervlakten op de riolering [Van Gils 2003]. Terwijl regenwater zou moeten beschouwd worden als een geschenk uit de hemel, loopt een aanzienlijk gedeelte van het Vlaamse

regenwater gewoon de riool in. Een knelpunt dat verder in dit deel verder nader besproken zal worden [Bond Beter Leefmilieu 2006].

Het voorgaande wordt bevestigd door de studies van professor Daniel C. Esty, die besproken werden in de sectie *III.1 Kwaliteit van leidingwater*. Volgens Esty wordt nergens in Europa het ecosysteem globaal gezien zo op de proef gesteld als in België. België scoort binnen Esty's *Environmental Sustainability Index (ESI)* beschamend slecht. Niettegenstaande het feit dat België een van de meest welvarende landen ter wereld is, worden wij op het vlak van milieuduurzaamheid voorbijgestoken door landen als Guyana, Ivoorkust, Oekraïne, Litouwen en Peru [Esty et al 2005]. Resultaten die volgens Bart Martens van de Bond Beter Leefmilieu nog geflatteerd zijn. Professor Esty baseert zich namelijk vooral op landelijke gegevens, waardoor het relatief gezonde Wallonië de barslechte meetresultaten voor Vlaanderen enigszins kan compenseren [GDH et al 2001].

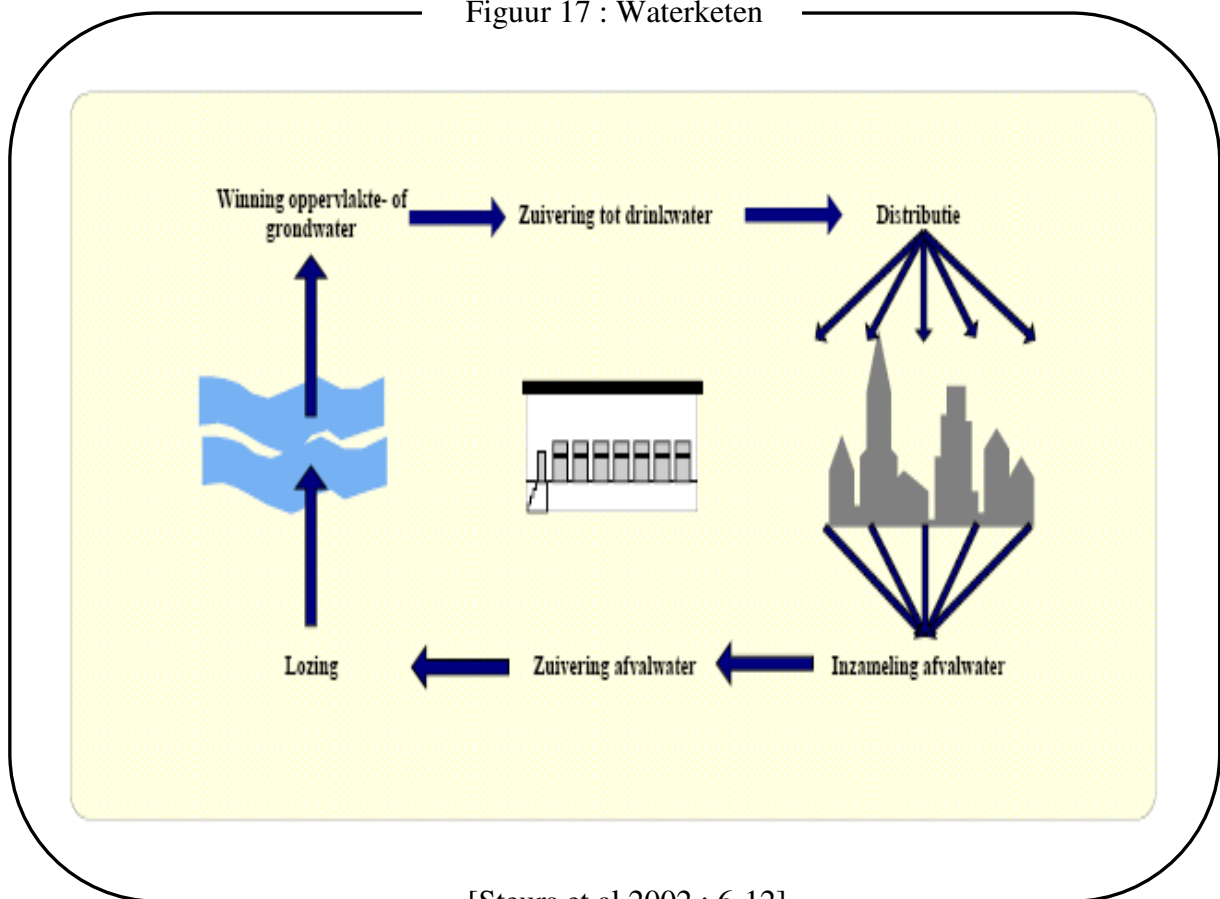
Als oorzaak voor de slechte Belgische resultaten wijst professor Esty in eerste instantie naar het milieubeleid of beter het totale gebrek hieraan [Esty et al 2005]. Anderzijds is gebleken dat milieu- en waterproblemen veroorzaakt worden door het samenspel van een hele reeks van factoren. Het is uiteindelijk de combinatie van een intensieve landbouw, veeteelt en industrie, een ongunstige ruimtelijke ordening, een gebrekkig milieubeleid en dus eigenlijk de combinatie van alle factoren die samenhangen met de verspilzucht van onze consumptiemaatschappij die het milieu op termijn funest worden.

B) Werking van waterketen

Wanneer men spreekt over het watersysteem of de waterketen, doelt men op het fysieke systeem dat rond water opgebouwd is. Het is een samenhangend en functioneel geheel van oppervlaktewater, grondwater, onderwaterbodems, oevers en technische infrastructuur, met inbegrip van de daarin voorkomende levensgemeenschappen en alle bijhorende fysische, chemische en biologische kenmerken en processen. Zoals te zien is in Figuur 17 hierna wordt

de drink- en afvalwaterketen gekenmerkt door een opeenvolging van activiteiten. Het betreft achtereenvolgens het oppompen van water, het transport van water van de bron naar de productie-installatie, de zuivering van het opgepompte water tot drinkbaar water, de opslag en distributie van drinkwater, het verbruik door huishoudens en industrie, het inzamelen van het afvalwater en tenslotte de zuivering van afvalwater. Deze activiteiten kan men onderbrengen in twee grote deelketens met name, de drinkwaterketen en de afvalwaterketen. De drinkwaterketen behelst de winning, de productie en de distributie van drinkwater naar de verbruikers. De afvalwaterketen omvat de inzameling, de zuivering en de lozing van afvalwater [Steurs et al 2002: 6-12].

Figuur 17 : Waterketen

[Steurs et al 2002 : 6-12]

De waterketen kan men het best zien als een cirkel van activiteiten die elkaar onderling beïnvloeden. Door de complexe aard van het systeem is het haast onmogelijk de verschillende activiteiten binnen de waterketen afzonderlijk te beschouwen. Wanneer een probleem ontstaat

binnen een van de verschillende activiteiten, stelt zich een probleem voor de hele waterketen. Om een kwaliteitsvolle en efficiënte drinkwatervoorziening te bereiken, moet men het gehele watersysteem degelijk beheren. Elke schakel binnen het systeem moet naar behoren functioneren, opdat ook het geheel naar behoren zou kunnen functioneren [De Roeck en Puype 2005].

Uitgaande van de *allereerste* Vlaamse waterbeleidsnota (april 2005), claimt de regering zich van dit gegeven bewust te zijn. De regering heeft vijf krachtlijnen uitgetekend die samen een evenwicht moeten realiseren tussen de ecologische, de sociale en de economische functies van de watersystemen in Vlaanderen. Het feit dat de nota uitgaat van de Vlaamse Regering, en niet eenzijdig werd opgelegd door een van de bevoegde Ministers, duidt er op dat men gelooft dat het waterbeleid de verantwoordelijk is van de voltallige Regering. Als tegengewicht voor de versnippering lijkt men duidelijk gekozen te hebben voor een geïntegreerde benadering die moet gekenmerkt worden door integratie, samenwerking en organisatie. Het waterbeleid vertoont, omwille van hoger vermelde redenen, een duidelijke samenhang met aanpalende beleidsdomeinen zoals het Milieubeleidsplan, het Mobiliteitsplan en het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen. Om een en ander praktisch uitvoerbaar te houden heeft men de *Coördinatiecommissie Integraal Waterbeleid (CIW)* in het leven geroepen (zie sectie *II.1 Organisatie*) [De Roeck en Puype 2005].

Het Decreet Integraal Waterbeleid gaat onder meer uit van het *standstillbeginsel*, het *preventiebeginsel* en het *beginsel van hoog beschermingsniveau*. Het betreft milieubeginselen waarmee rekening moet gehouden worden bij het voorbereiden, het vaststellen, het uitvoeren, het opvolgen en het evalueren van het integraal waterbeleid. De tekst van het decreet gaat niet zo ver dat zij actoren verplicht om deze principes toe te passen. Daar men een algemene toepasbaarheid van deze beginselen beoogt, heeft men geopteerd voor een inspanningsverplichting en niet voor een resultaatsverplichting [Maes en Lavrysen 2003: 27-42]. Het *standstillbeginsel* moet voorkomen dat de huidige toestand nog verder verslechtert. Het betreft een minimumbeginsel die een vertrekbasis vormt voor de andere beginselen. Het *preventiebeginsel* duidt er op dat men moet optreden om *schadelijke effecten* te voorkomen. In navolging van het *Verdrag van Helsinki (1992)* worden alle door menselijke activiteiten

teweggebrachte betekenisvolle nadelige effecten voor de toestand van watersystemen, als schadelijke effecten beschouwd. Het beginsel van *hoog beschermingsniveau* geeft aan dat men een zo hoog mogelijk beschermingsniveau van aquatische ecosystemen moet nastreven. Uitgaande van dit beginsel moet het multifunctionele gebruik van watersystemen zoveel als mogelijk worden afgestemd op de natuurlijke werking van watersystemen [Maes en Lavrysen 2003: 27-42].

Om het integraal waterbeleid te kunnen uitvoeren, kan de overheid zich onder meer beroepen op de instrumenten *oeverzones* en *onteigening*. Een oeverzone is de plaats waar water en land elkaar raken. Het betreft plaatsen die een bijzondere aandacht verdienen. Een niet te verwaarlozen aandeel van de verontreinigende stoffen die in het water terug te vinden zijn, moeten eerst de oevers passeren alvorens in het water te belanden. Een bescherming van de strook waar water en land elkaar raken, kan bijgevolg een betere waterkwaliteit waarborgen. Het decreet voorziet dat langs alle oppervlaktewaterlichamen, zowel de stromende als de stilstaande, oeverzones zullen worden afgebakend. Om de oevers toe te laten hun natuurlijke functie te vervullen, zullen binnen oeverzones strikte gebruikbeperkingen gelden. Deze gebruikbeperkingen kunnen gaan van een bemestingsverbod tot de verplichting om bij werken gebruik te maken van technieken van natuurtechnische milieubouw [Maes en Lavrysen 2003: 114-131].

C) Belangrijke knelpunten

a) Watertekort en wateroverlast

1) Watertoets

De belangrijkste knelpunten die binnen de krachtlijnen van de Vlaamse regering worden aangehaald zijn de druk op het watersysteem, de kwaliteit van het water en de nood aan een geïntegreerde aanpak. De druk op het watersysteem betreft volgens de regering een dubbel probleem. Enerzijds is er het probleem van wateroverlast. Anderzijds dreigen wij af te

stevenen op een watertekort. Voortgaande op het principe van *geïntegreerde aanpak*, wenst de regering beide problemen tegelijk aan te pakken. Om dit te realiseren, moeten wij overstromingen meer gaan beschouwen als een natuurlijk proces in plaats van als een te bestrijden fenomeen. Overstromingen kunnen helpen om het watersysteem in evenwicht te houden, waardoor zij de toenemende verdroging van de waterwinningsbronnen kunnen tegengaan [De Roeck en Puype 2005].

De sleutel tot de oplossing ligt hier in een betere Ruimtelijke Ordeningspolitiek waarin het herstel en het behoud van natuurlijke overstromingsgebieden meer centraal staat. Natuurlijke overstromingsgebieden kunnen bewerkstelligen dat overstromingen een veel minder verwoestende impact hebben. Bovendien vormen zij een uitstekende voedingsbodem voor de opslag van water [De Roeck en Puype 2005]. In deze is ook het herwaardering van het grachtenstelsel enorm belangrijk. Samen met overstromingsgebieden en oevers, vormen zij een natuurlijke dam tegen wateroverlast. Evenals overstromingsgebieden, kunnen grachten bewerkstelligen dat water minder blijft vast zitten aan de oppervlakte en dat meer water in de grond kan doordringen. Bij hevige regenval krijgen de riolen het water thans niet verwerkt. Bovendien overbelasten en vervuilen de riolen de waterlopen. Waar mogelijk zal men ingekokerde grachten daarom weer trachten open te leggen [Heirman 2002].

Met betrekking tot Ruimtelijke Ordening werd binnen het decreet onder meer de doelstelling *ruimte voor water* opgenomen. In een eerste fase zal men via waterbeheerplannen in kaart brengen welke ruimtebehoefte onze watersystemen hebben. Nadien zal men het principe van *ruimte voor water* in de praktijk trachten te brengen door middel van de zogeheten *watertoets*. De watertoets kan worden opgevat als het proces van vroegtijdig informeren, adviseren en beoordelen van mogelijke schadelijke effecten van plannen, programma's of vergunningsbesluiten die een impact kunnen hebben op watersystemen. De watertoets betreft dus een preventief instrument. De verantwoordelijkheid voor de watertoets ligt bij de overheid die de betreffende plannen, programma's of vergunningen moeten goedkeuren. Om na te gaan of er zich schadelijke effecten kunnen voordoen en welke voorwaarden men best oplegt om deze te vermijden, kan de overheid in kwestie evenwel een beroep doen op het deskundig wateradvies van instanties die hiervoor bevoegd zijn. Indien het gaat om schadelijke effecten

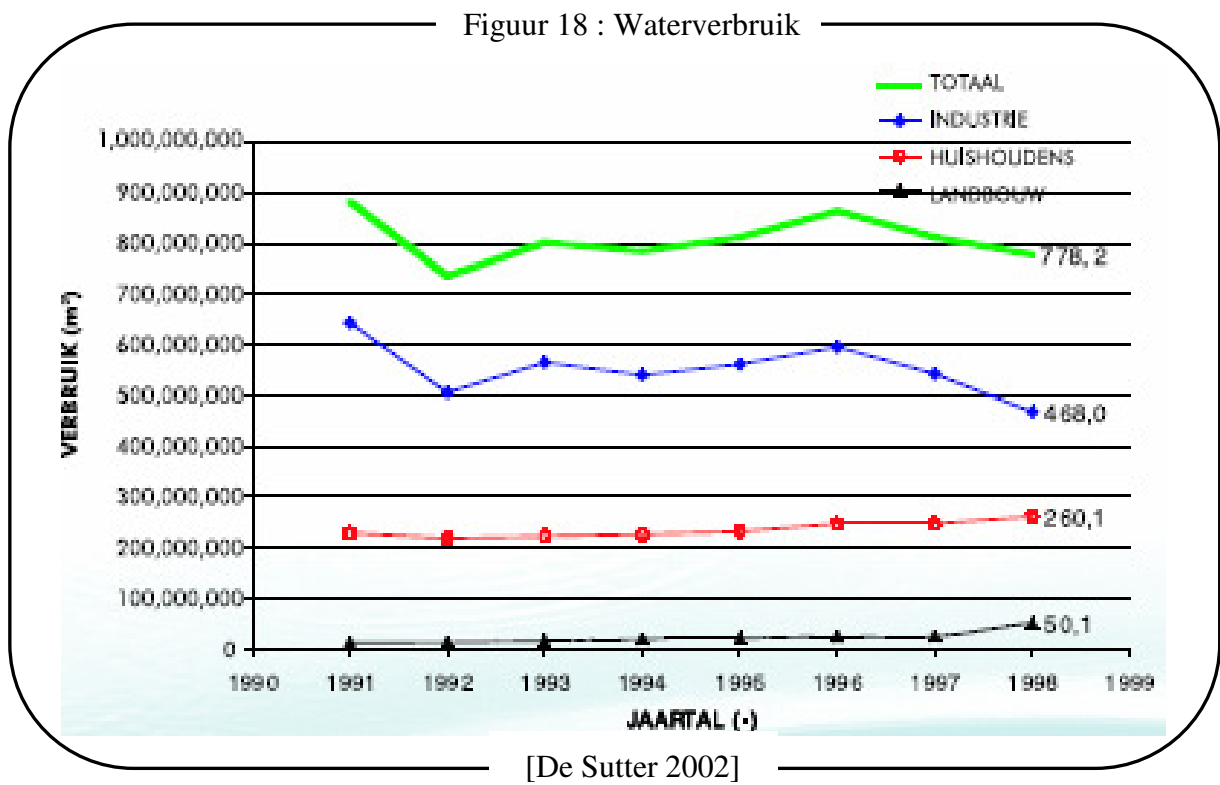
die niet kunnen voorkomen worden, bestaat de mogelijkheid om voorwaarden inzake herstel in de goedkeuring op te nemen. Indien ook zulk een herstel onmogelijk zou blijken, dan dient de goedkeuring geweigerd te worden [Maes en Lavrysen 2003: 163-177].

De Bond Beter Leefmilieu, koepel van Vlaamse milieuverenigingen heeft in reactie op de watertoets inmiddels de site *www.nattevoeten.be* gelanceerd. De bedoeling is om via dit initiatief getuigenissen te verzamelen van mensen die te maken hebben met problemen rond verkavelingen in overstromingsgebieden. Men kan er ook terecht met meldingen van andere plannen die waterproblemen veroorzaken. De Bond wil al de binnengekomen klachten na verloop van tijd bundelen en doorspelen aan de overheid. BBL heeft zich voorgenomen om binnen afzienbare tijd een rapport te publiceren inzake de werking van de watertoets. De watertoets, die van kracht is sinds november 2003, is volgens de Bond immers geen waterdicht instrument. Wim Van Gils van BBL wijst onder meer op het gegeven dat in de zomer van 2006 de richtlijnen en de software voor de watertoets nog steeds niet behoorlijk waren uitgewerkt. Volgens een persbericht van de bond is de aflevering van bouwvergunningen in overstromingsgebieden nog steeds schering en inslag [Bond Beter Leefmilieu 2005]. Bovendien ging het Brugse parket in 2006 over tot het opstarten van een fraudedossier ten aanzien van *Aminal-Arohm*. Diverse ambtenaren binnen de West-Vlaamse administratie worden er van verdacht steekpenningen te hebben ontvangen voor het ongerechtvaardigd afleveren van gunstige bouwadviezen [BJM 2006].

2) Waterverbruik

Een politiek ten bate van vergroting van watervoorraden, zoals hiervoor beschreven werd, mag volgens de regering evenwel geenszins impliceren dat wij minder spaarzaam met die voorraden moeten omspringen. Binnen de tweede krachtlijn van haar beleid, wijst de Vlaamse regering daarom terecht op het belang van de aandacht voor de relatie tussen multifunctionaliteit van water en draagkracht van het watersysteem. De regering erkent dat de laatste jaren op dit vlak reeds flink wat inspanningen gedaan zijn, maar laat er anderzijds geen twijfel over bestaan dat het in de toekomst nog beter moet kunnen [De Roeck en Puype 2005].

Volgens de resultaten van een studie uit 2002 die de basis vormde voor de sensibiliseringscampagne *Water, elke druppel telt* (Ecolas), bedroeg het totale Vlaamse waterverbruik in 1998 778,2 miljoen kubieke meter. In 1991 was dit nog ruim honderd miljoen kubieke meter meer (zie Figuur 18 hierna). Vooral de inspanningen van de industrie, die instaat voor zestig procent van het oppervlaktewaterverbruik en tachtig procent van het grondwaterverbruik, zouden opmerkelijk zijn. Van 1991 tot 1998 zou het industriële waterverbruik liefst met een derde zijn afgenomen [De Sutter 2002]. Deze tendens zou zich van 1998 tot 2000 hebben voortgezet [Waterloket 2006]. In het zog van almaar strenger wordende milieunormen zou de sector steeds meer overgaan tot het hergebruik van water [De Sutter 2002]. De gezinnen verbruiken ongeveer een derde van de totaal gedistribueerde hoeveelheid water. Het betreft een verbruik wat naar Europese maatstaven laag kan genoemd worden en gedurende de laatste vijftien jaar vrij constant gebleven is. De lichte stijging van het verbruik van de gezinnen in de periode 1990 tot 1999, werd de laatste jaren min of meer ongedaan gemaakt [Belgaqua 2006]. De landbouw neemt zeven à acht procent van het verbruik voor haar rekening [De Sutter 2002]. Haar aandeel zou in dalende lijn zijn [Heirman 2002].

De prognoses van *Ecolas* tonen aan dat het waterverbruik in Vlaanderen verder zou moeten kunnen afnemen tot zeshonderd vijftig miljoen kubieke meter op jaarbasis. Het betreft een doelstelling die haalbaar moet zijn tegen het jaar 2020. Vooral het aandeel van de landbouw zou, niettegenstaande haar beperkt aandeel in het totale verbruik, behoorlijk moeten kunnen afnemen. *Ecolas* schat dat de landbouw nog ongeveer vierentwintig procent te veel water verbruikt. Het aandeel van de industrie en de gezinnen zou nog met dertien respectievelijk zes en een half procent moeten kunnen zakken [De Sutter 2002]. De resultaten van de studie van *Ecolas* worden onderstreept door het *Vlaams Integraal Wateroverleg Comité (VIWC)*. Indien Vlaanderen haar waterbalans niet in evenwicht krijgt, dreigt zij in de toekomst steeds meer afhankelijk te worden van externe toevoer van drinkwater. Dit terwijl wij nu reeds verplicht zijn een vijfde tot zelfs een vierde van onze drinkwaterbehoefte in te voeren vanuit Wallonië. Het VIWC is van mening dat wij op termijn moeten streven naar een drinkwaterverbruik dat in overeenstemming is met de voorraden die wij ter beschikking hebben. Wij zouden dit volgens het VIWC kunnen bewerkstelligen door meer rekening te leren houden met de kwaliteitseisen voor de verschillende gebruiksfuncties van water. Voor heel wat toepassingen zou het gebruik van regenwater makkelijk kunnen volstaan [VIWC 2006].

In de vierde krachtlijn van haar beleidsnota geeft de Vlaamse regering aan dat het gebruik van regenwater jaarlijks met 30 miljoen kubieke meter moet kunnen toenemen. Gestoeld op het principe van *de vervuiler betaalt* zal van elke doelgroep een serieuze inspanning gevraagd worden om de kosten van de drinkwatervoorziening op termijn te kunnen blijven dekken (zie sectie II.2 *Financiering*). De regering verzekert evenwel dat men bij het nemen van maatregelen rekening zal houden met de economische belangen die spelen en dat de particuliere consumptie van water steeds zal blijven primeren [De Roeck en Puype 2005]. Voor de industrie en de landbouw zal de regering meer specifiek aandringen op het laten uitvoeren van zogenaamde *wateraudits*. De regering gelooft erin dat dit zowel op korte als op lange termijn in een win-win kan resulteren. Zowel een afname in het waterverbruik als een verminderde waterpollutie kunnen aanzienlijke kostenbesparingen bewerkstelligen. Waar nodig en mogelijk zal de regering subsidies uittrekken om de aanleg van grijswatercircuits te promoten. Voor de veeteelt zal de overheid onder meer water- en energiebesparende

spoelautomaten voor melkinstallaties gaan subsidiëren. Deze machines kunnen het waterverbruik met zesenzestig procent en het energieverbruik met veertig procent terugdringen [Heirman 2002].

De grootschalige sensibiliseringscampagne van de Vlaamse overheid, die binnen het kader van het *Milieubeleidsplan 1997-2002* in 2000 van start ging, heeft niettemin duidelijk gemaakt dat er nog heel wat werk aan de winkel is. De doelstelling van de campagne bestond er in een kentering teweeg te brengen in het drinkwatergebruik van de Vlaamse gezinnen. De campagne draaide zoals gewoonlijk rond allerlei praktische toepassingen om de bevolking aan te zetten water te besparen, meer regenwater te gebruiken en de verontreiniging van water tegen te gaan [Steurs et al 2002: 6-12]. Aan de hand van een enquête van Aminal, de Vlaamse milieu-administratie, bleek dat het drinkwatergebruik van de doorsnee consument nauwelijks veranderd was door de campagne. Veel consumenten hebben de indruk dat zij minder water verbruiken, maar meestal strookt dit niet met de realiteit. Uit de enquête kwam ten andere naar voor dat mensen eerder geneigd zijn te bezuinigen op drinkwater als gevolg van prijsstijgingen, dan wel omdat zij inzien dat water een kostbaar goed is waarmee men zuinig dient om te springen. Uit een eerdere studie van Aminal bleek dat niet minder dan negen op tien Vlamingen het er over eens was dat er iets moet gedaan worden om het algehele waterverbruik naar beneden te halen. Slechts veertien procent van de geënquêteerden wilden evenwel zelf overwegen om zich waterzuinige apparatuur aan te schaffen. Daarenboven bleken liefst zeventig procent van de gezinnen die al een regenwaterput hadden, niet geneigd te zijn ook de nodige stappen te ondernemen opdat deze installatie daadwerkelijk in het huishouden zou kunnen renderen [Heirman 2002].

3) Evaluatie van beleid

Een ronde tafel over het Vlaamse waterbeleid van eind september 2006 gaf aan dat er nog te weinig *blauw op straat* is. De aanwezige verenigingen van belanghebbenden duiden hiermee op het feit dat het integraal waterbeleid onvoldoende gecommuniceerd wordt. Maatregelen in het kader van het bevorderen van waterinfiltratie en het stimuleren van waterbuffering dienen

ondersteund te worden door een degelijk maatschappelijk draagvlak. Alle actoren moeten daarom samenwerken om de bevolking te informeren en te overtuigen van het belang van dergelijke maatregelen. Aanmoedigingspremies, hoewel een nuttig instrument, kunnen in deze niet volstaan. Daarnaast werd er op gewezen dat maatregelen binnen het waterbeleid maar zin hebben als zij algemeen en daadkrachtig worden toegepast. Het gaat niet op dat de verplichting tot de installatie van regenwaterputten- en reservoirs voorlopig enkel geldt voor particuliere woningen en niet voor appartementsgebouwen, openbare gebouwen of de industrie. Daarenboven zijn de opgelegde bufferzones voor waterlopen volgens de Bond Beter Leefmilieu momenteel veel te beperkt om een serieuze bijdrage te kunnen betekenen [Smitz en Van Gils 2003].

Philippe Weiler, hoofd van het zoetwaterprogramma van de Belgische afdeling van World Wide Fund for Nature (WWF), wijst er op dat het Vlaamse waterbeleid wel verbeterd is, maar dat de resultaten voorlopig achterblijven. Positief is dat zowel in Vlaanderen als in Wallonië belanghebbenden, zoals milieu- en landbouworganisatie, via goed functionerende overlegplatforms meer bij het beleid betrokken worden. In Vlaanderen worden niet-gouvernementele organisaties zelfs gesubsidieerd om in de adviesorgaan van de Vlaamse Milieu- en Natuurraad te zetelen. Een van de belangrijkste probleempunten van het Vlaamse waterbeleid blijft volgens de heer Weiler evenwel een gebrek aan integratie, wat eigenlijk een van de uitgangspunten van het Vlaamse waterbeleid is. Hij blijft pleiten voor een betere afstemming tussen de verschillende administraties en ministeries die rechtstreeks of onrechtstreeks voor het waterbeleid verantwoordelijk zijn [Weiler 2003].

Zonder afbreuk te doen aan het belang om zuinig met water om te springen en het belang van de herwaardering van regenwater, is het tenslotte zonder meer spijtig dat de regering in al zijn beleidsinspanningen lijkt te vergeten dat Vlaanderen binnen België aan een regio grenst die vervuld is van water. Als er iets is waarmee Wallonië de Vlaamse inspanningen enigszins zou kunnen compenseren, dan is het wel door een gedeelte van hun ruime watervoorraden ter beschikking te stellen. Indien klimaatsveranderingen de aarde nog droger zouden maken, zal een meer solidair beleid inzake het beheer van de wereldwijde watervoorraden zich ten andere onvermijdelijk opdringen. Het overbrengen van water van waterrijke naar waterarme gebieden

is desgevallend eenvoudigweg de enig resterende mogelijkheid om alle regio's op aarde van water te blijven voorzien (cf George Monbiot). Enkel een internationaal verdrag, dat de wereldwijde zoetwatervoorraden evenredig zou verdelen, kan vermijden dat water in de toekomst een soort van *blauw goud* zou worden. Alles bepalend in deze is de manier waarop drinkwater op internationaal gedefinieerd wordt. In sectie *III.3 Aard van goed water* zal hier dieper op ingegaan worden.

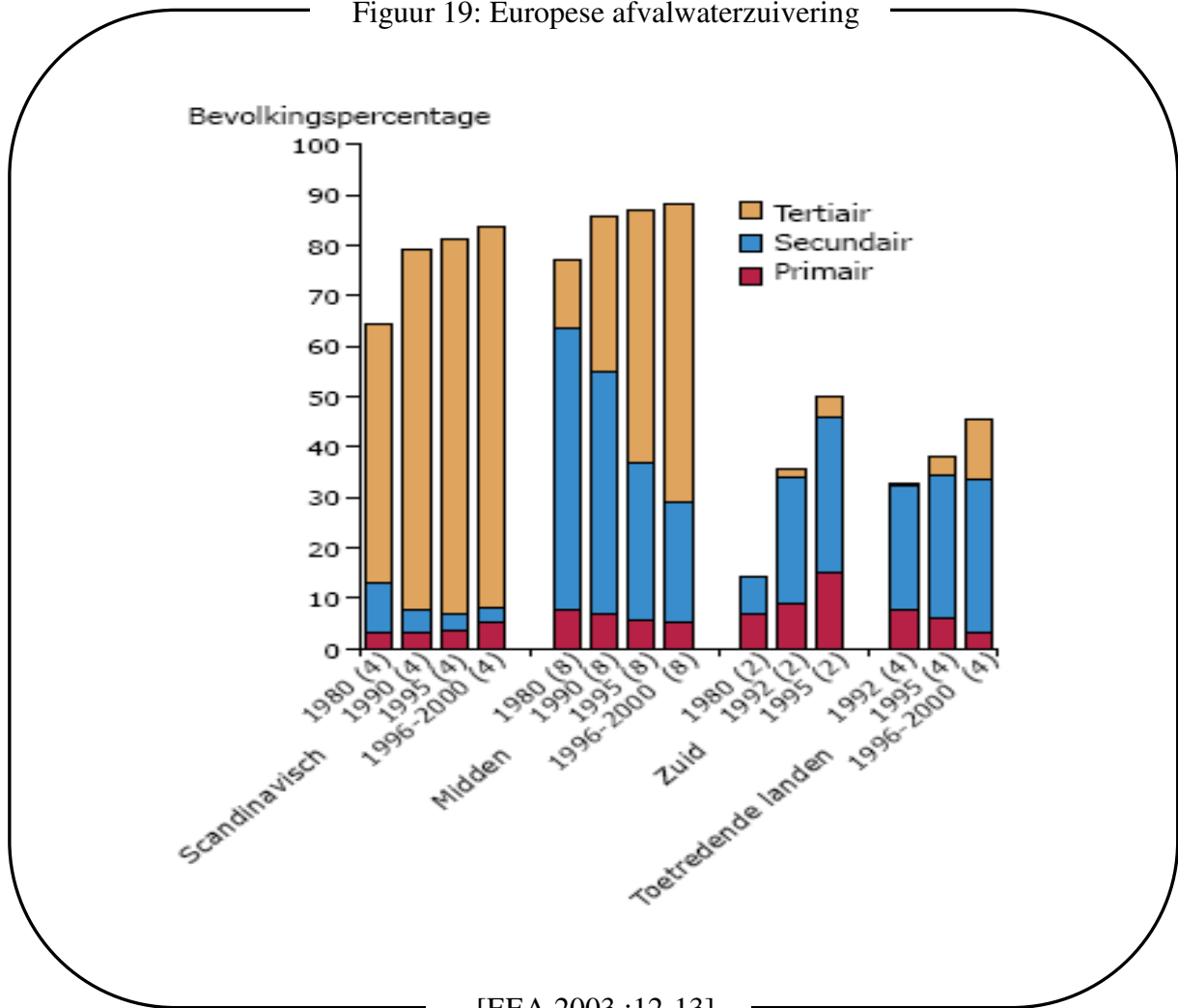
b) Afvalwaterzuivering

Een belangrijk aspect inzake de handhaving van de (drink)waterkwaliteit is ongetwijfeld de zuivering van ons afvalwater. Dit niet enkel om te maken dat het leidingwater van een behoorlijke kwaliteit is, maar tevens om de algehele vervuiling van het water tegen te gaan. Volgens een rapport van de European Environment Agency (EEA) van 2003 is het Europese aandeel van de bevolking dat op een zuiveringsinstallatie is aangesloten, evenals het zuiveringsniveau op zich, sinds de jaren 1980 danig verbeterd. Zowel in de Noord-Europese als in de westelijke landen van Midden-Europa is het grootste deel van de bevolking thans aangesloten op installaties voor afvalwaterzuivering. Meestal gaat het daarbij om tertiaire installaties, hetgeen betekent dat zij ook voedingsstoffen verwijderen. Figuur 19 hierna geeft een overzicht van de toestand [EEA 2003: 12-13].

België is in Figuur 19 evenwel niet opgenomen, omdat de data voor België niet volledig waren. Samen met Ierland, de Zuid-Europese landen en de nieuw toetredende landen behoort België tot de achterblijvers. De EEA stelt dat dertig tot veertig procent van de bevolking in deze achterblijvende landen nog aangesloten is op secundaire waterzuiveringsinstallaties. Dit zijn zuiveringsinstallaties die hoofdzakelijk organische stoffen verwijderen en onvoldoende de vervuiling door nutriënten als nitraten en fosfaten aanpakken [EEA 2003: 12-13]. Aquafin, dat intussen vijftien jaar bestaat, zuivert momenteel nog slechts drieënzestig procent van het huishoudelijk afvalwater. Een cijfer dat in vergelijking met onze Nederlandse noorderburen, die erin slagen om liefst 98% van hun afvalwater te zuiveren, meer dan behoorlijk laag is. Bovendien kunnen wij hiermee niet tegemoetkomen aan de Europese doelstellingen terzake,

die eigenlijk reeds eind 2005 gerealiseerd moesten zijn. De bijkomende investeringen aan het rioleringsnetwerk die noodzakelijk zullen zijn om de Europese norm van 80% alsnog te halen, zullen naar schatting oplopen tot om en bij de zeven miljard euro. Dit terwijl het totale bedrag dat tot op heden in Aquafin geïnvesteerd werd, op amper 1,835 miljard euro wordt geraamd [Pompen 2005].

Figuur 19: Europese afvalwaterzuivering

[EEA 2003 :12-13]

De regering erkent dat *huishoudelijke* afvalwaterzuivering thans op een te laag peil staat. zij drukt er op dat de tachtig procent-norm na de uitvoering van haar meest recente investeringsplannen zonder problemen gehaald zal worden. Daarenboven bracht de Vlaamse regering in 2004 een belangrijke wijziging aan in de beheersovereenkomst tussen het Vlaamse

Gewest en de NV Aquafin. Deze wijziging maakt dat Aquafin voortaan zelf het volledige ondernemingsrisico zal dragen voor de zuivering van afvalwater en dat zij haar opdracht conform met de marktprijzen dient uit te voeren. Een afdeling binnen de Vlaamse Milieumaatschappij (VMM) zal er op toezien dat een en ander correct verloopt [Pompen 2005]. Wat de inzameling van het afvalwater betreft zal Vlaanderen overgaan tot het opmaken van zoneringsplannen. Deze plannen zullen voor elke gemeente bepalen wat haar verantwoordelijkheden terzake zijn. Tevens zal uit deze plannen moeten blijken in welke regio's collectieve zuivering gewenst is en waar niet. Tot op heden bestaat hierover immers nog heel wat onduidelijkheid. De regering belooft de gemeenten te zullen blijven stimuleren en subsidiëren inzake de afwerking van het rioleringsstelsel en de bouw van kleinschalige waterzuiveringsinstallaties. Tenslotte zullen de drinkwatermaatschappijen voortaan de eindverantwoordelijkheid krijgen over de sanering van het drinkwater dat zij distribueren. Zij zullen bijgevolg centraal staan in de financiering ten behoeve van de waterzuivering [De Roeck en Puype 2005].

Volgens het jaarrapport van de *Vlaamse Milieumaatschappij (VMM)* werden in 2005 door de NV Aquafin tweehonderd drieëndertig incidenten gemeld. Een incident is een gebeurtenis of abnormaliteit in de saneringsinfrastructuur die mogelijk aanleiding kan geven tot het niet behalen van de normen en/of andere verplichtingen van Aquafin. De saneringsinfrastructuur is het geheel van infrastructuur noodzakelijk voor het verzamelen, het afvoeren en het zuiveren van afvalwater. Van al de door Aquafin gemelde incidenten hadden honderd en drie incidenten een interne oorzaak. Honderd dertig incidenten werden door derden veroorzaakt. Vierenzestig procent van de externe incidenten waren het gevolg van een ongeoorloofde lozing. Honderd vijfendertig van de tweehonderd drieëndertig incidenten hadden een belangrijke negatieve impact op het milieu [VMM 2005].

Op het vlak van infrastructuur werden in 2004 volgens de VMM een groot aantal bestaande waterzuiveringsinstallaties grondig aangepast. Hierdoor zijn zij nu in staat om in doorgedreven mate stikstof en fosfor te verwijderen. De bouw van nieuwe waterzuiveringsinstallaties komt evenwel maar moeilijk op gang. Dit is in belangrijke mate te wijten aan het gegeven dat Aquafin moeilijkheden ondervindt bij het vinden van geschikte

inplantingplaatsen en het verkrijgen van vergunningen. Wat betreft de inzameling van het afvalwater is het hiervoor opgemaakte rioleringsplan voor eenennegentig procent gerealiseerd. Het merendeel van de driehonderd en acht Vlaamse gemeenten heeft zijn rioleringsplan reeds volledig uitgevoerd. Het feit dat het globale rioleringsplan niet afgewerkt raakt, is dus te wijten aan enkele gemeenten die in deze ernstig achterblijven. Een ander probleem is het uitblijven van de realisatie van ontbrekende collectoren. Deze collectoren voeren de zogeheten vuilvracht van de gemeenten naar de waterzuiveringsinstallaties. De bouw van collectoren is een gewestelijke verantwoordelijkheid. In Vlaanderen was eind 2004 achtenzeventig procent van de bevolking op een collector aangesloten [VMM 2004].

De goede werking van de bestaande saneringsinfrastructuur wordt momenteel vooral gehypothekeerd door de verdunning van het afvalwater door de aansluiting van stromen van niet-verontreinigd grond-, oppervlakte- en regenwater [VMM 2004]. Vooral de overvloed aan regenwater doet de zuiveringsstations als het ware verzuipen. Daar regen- en afvalwater in Vlaanderen nog onvoldoende gescheiden wordt – en dit niettegenstaande het feit dat gemeenten subsidies ontvangen voor de aanleg van gescheiden rioleringen – valt niet meteen te verwachten dat de lage efficiëntie van de Vlaamse waterzuiveringsinstallaties eerstdaags zal verbeteren [Weiler 2003].

Volgens de *Bond Beter Leefmilieu (BBL)* werkt het Vlaamse afvalwaterbeleid voorlopig vooral op papier. In Verwijzing naar de rapporten van de Vlaamse Milieumaatschappij, geeft de BBL aan dat de toename van zuiveringsgraad van de stations van Aquafin, van dertig naar zestig procent, geen juist beeld geeft van de realiteit. Het behandelde debiet van de stations is wel gestegen, maar de behandelde hoeveelheid vuilvracht die daar tegenover staat is ongeveer gelijk gebleven. BBL meent dat een groot gedeelte van de extra vuilvracht nooit in de zuiveringsinstallaties aankomt. De vuilvracht lekt weg in het slecht onderhouden rioleringsnetwerk of zij bezinkt in de vaak kilometerslange collectoren. Bovendien is het volgens de BBL absoluut terecht dat veel van de projecten van Aquafin geblokkeerd worden. In veel gevallen gaat het immers om investeringen die niet te verantwoorden zijn, omwille van een gemis aan efficiëntie. De BBL eist dat de regering daarom eindelijk werk zou maken van een duidelijk, uitvoerbaar en krachtig afvalwaterzuiveringsbeleid. Een beleid dat volgens de

BBL moet focussen op de responsabilisering van de gemeenten en de scheiding van regen- en afvalwater [BBL 2004].

D) Alternatieven

a) Alternatief met betrekking tot watertekort

Onafhankelijk van de Waalse watervoorraden en de mogelijkheden die bestaan om de Vlaamse watervoorziening te verbeteren, lijkt het nuttig om even te bekijken of er in deze alternatieven bestaan. Een mogelijk bepalende factor is immers nog niet in dit stuk voorgekomen, met name het klimaat. Niettegenstaande het gegeven dat het erg moeilijk is te voorspellen hoe onze klimaat de komende tijd zal evolueren, zijn er indicaties die er op wijzen dat ons klimaat droger zou kunnen worden. Volgens een rapport van het *Europese Milieu Agentschap* van het jaar 2000 zouden vooral de Zuid-Europese landen zogenoemde problemen inzake droogte kunnen tegemoet gaan. Men vreest er zelfs woestijnvorming. Anderzijds is het niet omdat een gebied op lange termijn over voldoende watervoorraden kan beschikken, dat er zich geen problemen kunnen voordoen op korte termijn. Ook minder langdurige of regelmatig terugkerende periodes van droogte, kunnen de watervoorziening in de problemen brengen. Daarenboven staat het vast dat het effect van dergelijke korte termijn droogtes versterkt wordt door aspecten als een bovenmatige exploitatie van beschikbare voorraden en een verhinderde waterinfiltratie. Aspecten die het Vlaamse landschap vooralsnog tekenen [Nixon et al 2000: 7-10].

Een van de meest tot de verbeelding sprekende mogelijkheden om aan extra water te geraken, betreft het ontzilten van zoutwater. In tegenstelling tot de beschikbaarheid van zoetwater, loopt de aarde immers over aan zoutwater. Een van de meest recente projecten in die zin, zal gerealiseerd worden in de regio rond de Dode Zee. De voorbije vijftien jaar is het peil van de Dode Zee door verdamping met twintig meter gedaald. Een plan van de Britse architect Lord Norman Foster moet de Dode Zee er weer bovenop helpen. Het plan bestaat erin om zoutwater van de Rode Zee via een pijplijn doorheen de Sinaïwoestijn in de lager gelegen Dode Zee te

pompen. Alvorens het zoutwater afkomstig van de Rode Zee in de Dode Zee te laten lopen, moet het evenwel eerst ontzilt worden. Het enorme project zal naar schatting drie miljard dollar gaan kosten en vereist de samenwerking van de Jordaanse, de Israëliëse en de Palestijnse autoriteiten. Indien men slaagt zou het niet alleen een succes betekenen in de strijd tegen droogte, maar tevens een doorbraak kunnen zijn voor het vredesproces in de regio [EMA 2006].

Om zoetwater uit zeewater te winnen bestaan twee methoden. De oudste techniek komt neer op het verdampen van water. Terwijl de damp omhoog stijgt, blijft het geconcentreerd zout water achter op de bodem. De ontzilte damp condenseert en wordt opgevangen. De tweede techniek bestaat uit membraanfiltratie door middel van omgekeerde osmose. Huidige ontziltingsprojecten zijn veelal klein van aard en kosten handen vol geld. In de Golfstaten, bijvoorbeeld, ontzilt men water om graan te verbouwen. Om de ontzilting te realiseren verbruikt men olie, een grondstof die daar in overvloed aanwezig is. De werkelijke kost voor de productie van het graan in kwestie is evenwel zeshonderd maal groter dan in de rest van de wereld [De Morgen 2003]. Volgens het Europees Milieu Agentschap is de bijdrage van alternatieve waterwinningsbronnen zoals die uit zeewater tot heden louter aanvullend [Nixon et al 2000: 7-10]. Ook Tony Clarke, samen met Maude Barlow auteur van *Blauw goud*, gelooft niet dat de techniek van ontzilting van zeewater de huidige mondiale watercrisis zal oplossen. In het beste geval kan hierin volgens hem een oplossing bestaan voor een beperkt aantal gemeenschappen. Het ontzilten van water kost niet alleen handenvol geld, maar vraagt ook enorme hoeveelheden energie. Zelfs indien men er technisch gezien in zou slagen om op grote schaal zeewater te ontzilten, zou dit nefast zijn voor het milieu. De extra opwarming van de aarde die hierdoor veroorzaakt zou worden, zou de aarde ten andere nog droger maken [Oxfam 2003: 34]

b) Alternatieven met betrekking tot kwaliteit van water

In deze sectie en de sectie rond waterkwaliteit is ontegensprekelijk aangetoond dat Vlaanderen problemen heeft inzake waterkwaliteit en afvalwaterzuivering. Binnen deze laatste paragraaf

van de sectie waterketen, zal daarom kort bekeken worden of er geen mogelijkheden bestaan om afvalwater reeds gedeeltelijk te zuiveren bij de bron. Een afdeling van de Vlaamse Milieuadministratie is reeds sinds begin jaren 1990 bezig met het bestuderen en het optimaliseren van kleinschalige plantensystemen voor de zuivering van huishoudelijk afvalwater. Voorbeelden hiervan zijn de percolatierietvelden te Rillaar en het rietveld met percolatie (door water doordrongen) en wortelzone te Grimminge [Vens 2003: 151-161]. In 2001 publiceerden de Vlaamse Milieumaatschappij en de Provincie Antwerpen samen een onderzoek inzake zogenoemde *kleinschalige afvalwaterzuiveringssystemen (KWZI's)*. Het onderzoek spitste zich toe op systemen die afvalwater zuiveren door middel van planten zoals, een vloeiveld, een macrofytenbed en een schorsfilter [Debbaudt et al 2001: 5].

Een *vloeiveld* is een licht hellend beplant veld dat horizontaal doorvloed kan worden met afvalwater. Het water wordt gezuiverd door de planten die zich op het veld bevinden, door de bacteriën op de wortels van de planten en door de filterende werking van de bodem. Een *macrofytenbed* is een rechthoekige lagune met al dan niet drijvende waterplanten. De zuivering vindt plaats dankzij de nutriënten en contaminanten die de planten uit het water opnemen. Men werkt voornamelijk met jonge planten omdat die een grotere voedingsbehoefte hebben. Een *schorsfilter* is een bekken gevuld met schors of houtsnippers. Schors vormt een zogenoemd oxidatiebed. Zij is een drager voor zuiverende bacteriën [Debbaudt et al 2001: 10-14].

Binnen de studie werden tien kleinschalige waterzuiveringprojecten gedurende een jaar gevolgd. De bemonstering gebeurde om de twee werken. De parameters die onderzocht werden, waren organische verbindingen, zwevende stoffen, stikstof en fosfor. De conclusie van de studie is dat alle geteste installaties kunnen voldoen aan de basismilieu-kwaliteitsnormen, die voor rioolwaterzuiveringsinstallaties gelden. Voor wat betreft organische verbindingen en zwevende stoffen scoorden de kleinschalige waterzuiveringsprojecten zelfs beter dan de norm. Voor wat betreft stikstof- en fosforverwijdering scoorden de projecten over het algemeen zwakker. Mits nazuivering en een betere zorg ten aanzien van de verwijdering van deze stoffen kunnen evenwel betere resultaten bereikt worden. In het algemeen was de werking van de geteste systemen niet seizoensafhankelijk. De systemen

bleken ook bij onder- of overbelasting goed te functioneren [Debbaudt et al 2001: 41-48].

De resultaten van de studie zijn behoorlijk verbluffend. Kleinschalige waterzuiverings-systemen kunnen zowel voor secundaire als voor tertiaire zuivering van afvalwater instaan. Ondanks het feit dat deze systemen niet zomaar overal implementeerbaar zijn, kunnen zij worden toegepast vanaf het niveau van de gezinswoning. Een oppervlakte van tien vierkante meter kan in principe al volstaan. Daarenboven betreft het systemen die esthetisch gezien perfect te integreren zijn en volgens de hierboven vermelde studie weinig of geen geurhinder veroorzaken. De kostprijs van de geteste systemen schommelt rond de drieduizend zeventig euro voor een gezin van vijf personen [Debbaudt et al 2001: 41-48].

Kleinschalige voorzuivering van afvalwater zou het rioolwaterzuiveringssysteem danig kunnen ontlasten en bovendien de kwaliteit van de waterlopen kunnen verbeteren. Twee aspecten die op hun beurt de kwaliteit van het leidingwater ten goede kunnen komen. Kleinschalige waterzuiveringsprojecten bewijzen dat oplossingen voor problemen met betrekking met tot water niet altijd miljardeninvesteringen vereisen. Dikwijls zitten oplossingen eenvoudigweg vervat in de natuur en kunnen via minimale inspanningen indrukwekkende resultaten geboekt worden. Om de druk op de waterketen te doen afnemen, zal het er bijgevolg vooral op aankomen een *mentaliteitsverandering* te bewerkstelligen.

§ 3. AARD VAN GOED WATER

A) Kostbaar water

Als hoeksteen van het leven, is de toegang tot ‘zuiver’ drinkwater van fundamenteel belang voor de volksgezondheid en het welzijn en het voortbestaan van de samenleving. De toegang tot zuiver drinkwater is daarom in feite een *sociaal goed*, dat in belangrijke mate de vergelijking kan doorstaan met diensten als gezondheidszorg of onderwijs. Gebotteld water buiten beschouwing gelaten, zijn de meeste mensen voor hun waterbevoorrading afhankelijk van het plaatselijke waterbedrijf. Het moderne systeem van watervoorziening is in die zin uniek en er bestaat in principe geen substituut voor. De eigenlijke distributie van het drinkwater gebeurt via een enkel netwerk. De aanleg van een tweede netwerk is volgens experts zowel technisch als financieel niet haalbaar. Een gegeven dat van de watervoorziening economisch gezien een ‘natuurlijk monopolie’ maakt [Steurs et al 2002: 6-12]. Daarenboven betreft het een systeem dat gebouwd is om de ‘gehele’ bevolking te bevoorraden. Een daling van het stroomdebiet binnen de leidingen zou de kwaliteit van het geleverde water danig in gevaar brengen. Op plaatsen waar de leidingen gecorrodeerd zijn of waar zij onvolmaaktheden vertonen, zouden desgevallend allerlei bacteriële broeihaarden ontstaan. Maar ook teneinde uitzonderlijke periodes van droogte te kunnen overbruggen, is het aangewezen om de bestaande capaciteit van de watervoorziening aan te houden [Cornut 2003: 105-127].

Omdat de inherente waarde van drinkwater zo *onschatbaar* hoog is, is men het er over eens dat de vraag naar drinkwater eerder weinig prijselastisch is. Zelfs een forse verhoging van de drinkwatertarieven, zou de vraag naar drinkwater met andere woorden niet echt kunnen temperen [Steurs et al 2002: 6-12]. De praktijk toont dit gegeven duidelijk aan. Volgens consumentenorganisatie *Test Aankoop* stegen de tarieven voor drinkwater in de periode 1990 tot 2000 met vijfenveertig procent [Robberechts 2000]. Van 2000 tot 2006 heeft deze stijging zich in grote lijnen verder gezet. Een kubieke meter water kost vandaag gemiddeld genomen anderhalve euro (zuiver verbruikstarief) [Vlaamse Maatschappij voor Watervoorziening 2006]. Dit is haast dubbel zoveel als vijftien jaar geleden. De index der consumptieprijzen ging ten opzichte van 1988 met exact zesenvieftig procent de hoogte in. De tarieven van het

drinkwater zijn in de periode van 1990 tot nu met andere woorden ruim tweemaal zoveel omhoog gegaan zijn als de prijs van een doorsnee consumptiegoed [Federale Overheidsdienst Economie 2006]. Het totale waterverbruik van de gezinnen lijkt in heel deze periode evenwel nauwelijks veranderd. Van 1990 tot 1999 evolueerde het waterverbruik van de gezinnen van 240 miljoen kubieke meter naar 260 miljoen kubieke meter, een stijging van ongeveer acht procent [De Sutter 2002]. De laatste jaren zou het verbruik van de gezinnen terug wat afgenomen zijn. Volgens Belgaqua (2006) lag het gemiddeld verbruik per persoon in 2002, dertien procent lager dan in 1996. Daarenboven spelen hier wellicht ook andere parameters, zoals de ‘gepercipieerde waterkwaliteit’ (zie sectie *III.1 Waterkwaliteit*). Recente cijfers van de Wereldwatercommissie maken duidelijk dat mensen zich *indien nodig* bereid zullen tonen een meer dan behoorlijk gedeelte van hun inkomen aan water te spenderen. In ontwikkelingsgebieden betalen mensen verhoudingsgewijs gemiddeld tot twaalf keer meer voor hun drinkwater dan in geïndustrialiseerde landen. Dit terwijl het water er vaak overloopt van de ziektekiemen [Oxfam 2003].

Niettegenstaande het feit dat de wereldwijde watervoorraden aan het slinken zijn (zie sectie *III.2 Waterketen*), is het volgens Riccardo Petrella (2004) een complete misvatting dat op aarde reeds een tekort aan drinkwater zou bestaan. De wereldwijde zoetwatervoorraden zouden volstaan om twintig miljard mensen naar behoren te bevoorraden. Niet de schaarsheid van drinkwater, maar de correcte verdeling van de beschikbare voorraden is volgens Petrella een van de belangrijkste redenen waarom het thans zoveel mensen aan zuiver drinkwater ontbreekt. Petrella geeft aan dat een doorsnee Amerikaan (V.S.) dagelijks vijf maal meer water verbruikt dan de gemiddelde Vlaming, hetgeen neerkomt op zo’n zeshonderd liter. In Afrika daarentegen kunnen de burgers vaak niet eens over vijftig liter per dag beschikken, een hoeveelheid die nochtans als absoluut noodzakelijk beschouwd wordt [De Morgen 2004].

Water is op zuurstof na, waarschijnlijk het meest kostbare goed op aarde. Omdat wij niet lang zonder kunnen, zouden wij wellicht bereid zijn heel veel op te offeren om in onze drinkwaterbevoorrading te voorzien. De inherente waarde van water is in principe zelfs zo hoog dat men de tarieven voor water makkelijk zou kunnen vertienvoudigen, totdat zij een groot gedeelte van ons inkomen beslaan. Zoetwater is tot op heden evenwel nog altijd veel

minder schaars dan het kostbaar is. Enerzijds spreekt het voor zich dat wij er bijzonder zorgzaam mee moeten omspringen. Anderzijds is de wereldwijd beschikbare hoeveelheid zoetwater nog niet zo beperkt dat wij absoluut genoodzaakt zijn om deze voorraden te verdelen op basis van een zuiver economische tarifiering. Integendeel, wanneer de toegang tot water een mensenrecht is, en er water genoeg is voor iedereen, dan is het de plicht van de internationale gemeenschap om ervoor te zorgen dat die toegang voor iedereen, waar ook ter wereld tegen betaalbare tarieven gewaarborgd is.

B) Ontbrekende rechtmatige basis

Drinkwater is geen ordinair verbruiksgoed zoals zovele andere. Ondanks het feit dat het gebruik van water bij ons *doodnormaal* geworden is, zou je bijgevolg niettemin verwachten dat het recht op de toegang tot zuiver drinkwater ergens in de voorbije eeuw ten gronde zou zijn vastgelegd. Men kan immers nooit met zekerheid stellen dat zulk een juridische basis nooit nodig zal zijn.

Vlak na de immense tragedie van de Tweede Wereldoorlog - die ongetwijfeld ook heel wat problemen inzake drinkwatertoeegang met zich heeft meegebracht - werd door de Verenigde Naties de *Universele Verklaring van de Rechten van de Mens* opgesteld. Het inmiddels bijna zestig jaar oude document gaat nergens expliciet in op het recht inzake de toegang tot drinkwater. Wel werd in Artikel 25 van de Verklaring impliciet naar zulk een recht verwezen. Het bewuste artikel zegt immers dat eenieder recht heeft op een levensstandaard die hoog genoeg is voor de gezondheid van zichzelf en zijn gezin. Men dacht hierbij aan voeding, kleding, huisvesting, geneeskundige verzorging en noodzakelijke sociale diensten. Bovendien stelt Artikel 22 van de Verklaring dat elk lid van de gemeenschap vanwege de Staat, of indien nodig door middel van internationale samenwerking, aanspraak moet kunnen maken op maatschappelijke zekerheid [United Nations 2005].

Dat men het ondubbelzinnige recht op de toegang tot water bij het opstellen van deze Verklaring over het hoofd heeft gezien, valt op zijn zachtst te betreuren. De Verklaring

vormde immers een uitgelezen gelegenheid om een ietwat betere rechtsbescherming te bieden ten aanzien van wat misschien wel de meest levensnoodzakelijke menselijke behoefte zou kunnen genoemd worden. Het zou tot 1977 duren vooraleer een en ander werd rechtgezet. In 1977 vond in Mar del Plata (Argentinië) de *eerste mondiale waterconferentie* plaats. De tekst die na afloop van deze grootschalige conferentie de wereld inging, stelde letterlijk: “[a]ll peoples, whatever their stage of development and their social and economic conditions, have the right to have access to drinking water in quantities and of a quality equal to their basic needs” [Gleick 1999].

De Conferentie erkende overigens voor het eerst het bestaan van een wereldwijde watercrisis en meteen werden de eerste stappen gezet om hieraan te verhelpen. De periode van 1981 tot 1990 werd formeel uitgeroepen tot het *Internationaal Decennium van het Drinkwater en de Sanitaire Voorzieningen*. De erkenning van ‘zuiver’ drinkwater als een fundamenteel mensenrecht, werd in de decennia na Mar del Plata nog talloze malen bevestigd. In het *Tweede World Water Development Report* van de Verenigde Naties, dat in maart van 2006 werd voorgesteld op het Wereld Water Forum in Mexico City, werd het aantal unilaterale, bilaterale of multilaterale conventies met betrekking tot water of sanitaire voorzieningen op 3.800 stuks geschat [Verenigde Naties 2006].

Dat internationale consensus rond een bepaald recht op zich niet volstaat om onrecht in de praktijk te bestrijden, werd duidelijk op de *Conferentie van New Delhi (1990)*, die gehouden werd vlak na de afsluiting van het voornoemde Internationale Decennium. Niettegenstaande het behoorlijke succes van het Mar del Plata Actieplan moest men immers vaststellen dat het in ontwikkelingslanden nog steeds een op de drie mensen, en dan nog voornamelijk vrouwen en kinderen, ontbrak aan zuiver drinkwater én aan de meest dwingende sanitaire voorzieningen. De doelstelling *some for all, rather than more for some*, die in de Verklaring van New Delhi (1990) werd opgenomen, lijkt vandaag, vijftien jaar later, allesbehalve gerealiseerd te zijn. Het *Tweede World Water Development Report* van de Verenigde Naties (2006) dat onlangs verschenen is, geeft aan dat een vijfde van de wereldbevolking nog steeds geen toegang heeft tot veilig drinkwater. Veertig procent van de wereldbevolking zou niet over voldoende sanitaire voorzieningen kunnen beschikken.

Een en ander neemt niet weg dat zich de laatste jaren binnen internationale context een merkwaardige kentering aan het afspelen is. In plaats van, gegeven de huidige dramatische situatie, de rechten, en vooral ook de rechtszekerheid, inzake de toegang tot drinkwater te versterken, lijkt men het water almaar meer over te geven aan de wetten van de huidige pseudo-markteconomie. De eerste Verklaring die in deze richting gaat is de *Verklaring van Dublin (1992)*. Enerzijds bevestigt de Verklaring het vitale belang van de algehele toegang tot drinkwater. Maar anderzijds vond men het nodig hieraan toe te voegen dat het beleid inzake drinkwater gestoeld dient te zijn op de heersende economische principes.

In 1998 werd tijdens een driedaagse conferentie in Parijs vervolgens vooropgesteld dat water niet langer als onbeperkt voorradig mag beschouwd worden. Voor het eerst werd drinkwater bestempeld als een goed waaraan een prijskaartje dient vast te hangen. Het ontbreken van zulk een economische benadering zou immers veroorzaakt hebben dat miljoenen mensen tot op heden een tekort aan drinkwater hebben en dat de groeiende waterschaarste nu zelfs de wereldvrede bedreigt. Overheden zouden de enorme investeringen die in dit verband nodig zijn, ten andere niet langer alleen kunnen dragen, waardoor een meer marktgerichte visie op drinkwater thans onvermijdelijk zou geworden zijn [Schlömer 1998].

Twee jaar later (in 2000) werd op het *Wereld Water Forum* in Den Haag - dat eigenlijk bedoeld was als een debat over de essentie van water voor het leven - pas echt duidelijk welk een enorme machine er schuil gaat achter de propaganda voor de commercialisering van het water. De debatten werden gedomineerd door de vertegenwoordigers van de grote watermultinationals en het hele gebeuren was volgens verscheidene belangengroeperingen niet meer dan een schijnvertoning. Het fundamenteel menselijk recht op de toegang tot drinkwater werd er andermaal ontkracht [Barlow 2003: 91 e.v.]. De Ministeriële Verklaring die op woensdag 22 maart 2000, na afloop van het Forum, naar de pers verspreid werd, was allesbehalve baanbrekend. Grosso modo betrof het eenvoudigweg een reproductie van voorgaande teksten. Evenals andere teksten van na 1992, bevat ook deze tekst weliswaar allerlei verwijzingen naar het economische aspect van drinkwater. Zo staat er te lezen dat de prijs van het drinkwater op termijn een weerspiegeling van haar provisiekosten moeten kunnen worden [Verenigde Naties 2000].

Enige maanden na Den Haag bediende ook de Europese Unie zich van de recente ontwikkelingen om haar definitie inzake drinkwater een gevoelige wijziging te doen ondergaan. De eerste overweging van haar kaderrichtlijn inzake water (richtlijn 2000/60/EG van 23 oktober 2000), luidde als volgt: “Water is geen gewone handelswaar, maar een erfgoed dat als dusdanig beschermd, verdedigd en behandeld moet worden”. In overeenstemming met de Verklaring van Den Haag streeft de Unie een watervoorziening na, die zichzelf financiert. Men gaat hierbij uit van het principe dat de gebruiker van water dient te betalen voor de zuivering van het water dat hij verbruikt [Devroede - Vander Linden et al 2001]. De discussies – tussen de commissie en het parlement - die de tekst van de Unie voorafgingen, zouden hoog hebben opgelopen. Vandaar wellicht dat het eindresultaat een nogal bizarre mengeling geworden is. Drinkwater wordt immers tegelijkertijd bestempeld als een handelswaar én een erfgoed, twee begrippen die op het eerste zicht niet echt verenigbaar lijken. Jammer genoeg laat men hierdoor evenwel eens te meer nog heel wat ruimte voor interpretatie over [Cornut 2003: 105-127].

In België is het grondrecht inzake drinkwater niet opgenomen in de grondwet. Artikel 23 van de Grondwet erkent, in overeenstemming met de Verklaring van de Rechten van de Mens, wel het recht op een menswaardig leven. Inzonderheid staan er in het betreffende artikel een aantal meer specifieke rechten opgesomd, zoals het recht op sociale zekerheid en de bescherming van de gezondheid [Ballon 2003: 294-295]. Men zou er kunnen van uitgaan dat het betreffende lijstje een overkoepelende functie heeft en dat ook de toegang tot drinkwater impliciet binnen de voornoemde rechten gewaarborgd is. Te meer omdat deze redenering ook door de Verenigde Naties wordt gevolgd. Dit neemt echter niet weg dat het bijzonder jammer is dat men tijdens de talloze grondwetherzieningen die inmiddels de revue gepasseerd zijn, niet de moeite genomen heeft om de rechtszekerheid inzake drinkwater meer afdoende te waarborgen. Wanneer de toegang tot zuiver drinkwater ontbreekt, wordt ook het recht op gezondheid een hol begrip. Het gegeven dat de watervoorziening in onze regio vooralsnog *behoorlijk* verzekerd is, kan geen excuus zijn. Als een van de meest welvarende regio's ter wereld zouden Vlaanderen en België een voorbeeld moeten stellen.

Op 26 januari 2004 werd tijdens een zitting van de Senaat door Philippe Mahoux, toenmalig

fractievoorzitter van de Parti Socialiste (PS), een voorstel gedaan om het recht inzake de toegang tot drinkwater eindelijk in de Grondwet op te nemen. De heer Mahoux gaf aan dat hij het betreurt dat 's lands beleidsmakers het hebben nagelaten de verworvenheden aangaande de grondwetsherziening van het bewuste Artikel 23 in 1993 - die de Belg economische, sociale en culturele rechten verleent - ook daadwerkelijk gestalte te geven. Te meer daar de problematiek van het drinkwater almaar meer precair aan het worden is. Op 24 februari 2006 werd een en ander onderstreept door de Federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling (FRDO). De Raad wees er op dat de huidige rechtstoestand onduidelijk is en daarenboven niet overstemt met de bestaande internationale Verdragen terzake [FRDO 2006].

Dat een en ander bijzonder traag lijkt te verlopen, heeft wellicht veel te maken met de economische belangen die hier spelen. Ook op de zitting van de FRDO bleven de aanwezige vertegenwoordigers van de werkgeversorganisaties en de energieproducenten dwarsliggen. Zij zagen de toegang tot drinkwater voldoende gewaarborgd via het recht op de bescherming van de gezondheid en wezen op het feit dat de betreffende toegang in België vooralsnog verzekerd is [FRDO 2006]. Het lijkt er op dat wij het voorlopig nog even zullen moeten stellen met de aanklachten van de gelukkig talrijke NGO's die onafgebroken blijven opkomen voor de belangen van ons drinkwater. Toen zij onlangs hun krachten bundelden teneinde met een eendrachtig rapport naar buiten te kunnen komen, bleek overigens dat de concretisering van het recht inzake de toegang tot drinkwater in Vlaanderen inmiddels een breed maatschappelijk draagvlak kan genieten. De motie die het rapport vervolgde kon de steun genieten van honderd Vlaamse gemeenten [De Standaard 2004].

C) Toenemende privatiseringsdruk

Zowel de politieke als de economisch druk om overheidsdiensten te privatiseren is de laatste vijftien tot twintig jaar gevoelig toegenomen. Verdragen, zoals dat van Maastricht, hebben overheden genoopt om hun begrotingen strikter te voeren en op termijn ook hun staatsschuld af te bouwen. Een gegeven dat nog versterkt wordt door toenemende vergrijzing van de samenleving. De mogelijkheden om een begroting te laten kloppen zijn evenwel beperkt. Of

men probeert meer inkomsten te vergaren, of men tracht minder kosten te maken. Om meer inkomsten te vergaren is de overheid voor een groot stuk afhankelijk van de economische conjunctuur. Deze economie wordt echter steeds globaler, waardoor kleinere overheden, als de Belgische of de Vlaamse er steeds minder greep op hebben en de winstmogelijkheden voor alle actoren almaar vernauwen. Kostenbesparingen van hun kant liggen politiek niet gunstig. De keuze voor de privatisering van openbare nutsbedrijven is bijgevolg gauw gemaakt. Te meer daar zulk een privatiseringsoperatie op termijn niet alleen geld binnenbrengt, maar ook een bezuiniging op de uitgaven kan realiseren. Openbare nutsbedrijven staan immers niet meteen bekend voor hun enorme winstgevendheid. Volgens Doug Hellinger, voormalig raadgever van de Wereldbank, betreft de denationalisatie van het staatsapparaat, die zich vanaf het einde van de jaren 1980 voltrokken heeft, nu reeds de grootste transfer van openbaar patrimonium naar privaat bezit aller tijden [De Selys 1996: 13 e.v.].

Intussen wordt de samenleving hoe langer hoe meer gestuurd door de principes van de zogeheten *Washington Consensus*. Machtige organisaties als het Internationaal Monetair Fonds (IMF), de Wereldbank en de Wereldhandelsorganisatie (WTO) wensen boven alles dat het kapitaal en de goederen en diensten vrijelijk over de internationale grenzen kunnen gaan, bevrijdt van enige vorm van reglementering of overheidsinterventie [Barlow 2003: 91 e.v.]. Overheden zouden, niettegenstaande hun grote invloed op de economie, immers bewezen hebben niet bij machte te zijn om economische hangijzers, zoals de groeiende werkloosheid, op te lossen [Cornut 2003: 72 e.v.]. Mensenrechtenorganisaties van hun kant zien de Washington Consensus vooral als een vorm van *vertraagde democratie*. Volgens hen betreft het namelijk een ideologie die de belangen van het kapitaal superieur acht boven de rechten van de burgers [Barlow 2003: 91 e.v.]. Anderen (cf Bart Tromp) zijn ervan overtuigd dat de heersende (pseudo-) economische principes al lang niets meer met *ware economie* te zien hebben, zoals die door zijn grondleggers beschreven werd. Een ware economie is de ruggengraat van de samenleving. Zulk een economie maakt deel uit van een maatschappijmodel waarbinnen economische, ecologische en sociale doelstellingen uiteindelijk een harmonisch geheel vormen. Een maatschappijmodel die gestuurd wordt door een sterke overheid. Dit in tegenstelling tot het *financieel-commercieel complex* dat nagenoeg uitsluitend gericht is op het leegmelken van de samenleving ten faveure van een handvol

bevoorrechte individuen [Holthof 2006].

De WTO-onderhandelingen (Wereldhandelsorganisatie) inzake de liberalisering van de handel in diensten vallen binnen de *GATT* of het *Algemeen Akkoord over de Handel in Diensten*. Deze onderhandelingen gebeuren volgens een spel van vraag en aanbod. Eerst sturen de WTO-leden elkaar een lijst met de diensten die zij wensen geliberaliseerd te zien. Nadien stuurt elk lid de andere landen een antwoord waarin zij meedelen welke sectoren men bereid is vrij te maken. Tenslotte worden vraag en aanbod van diensten binnen de WTO op elkaar afgestemd [Noord-Zuidportaal 2006]. Het akkoord bevat onder meer een bepaling die zegt dat voortdurend nieuwe onderhandelingen moeten plaatsvinden teneinde het liberaliseringsproces te bevorderen.

Het GATT-akkoord heeft in principe betrekking op alle diensten en dus ook op de diensten die aan het sociale bestek van onze verzorgingsstaat raken, waaronder de voorzieningen van onderwijs, geneeskundige zorgen of drinkwater. Bovendien is het GATT-akkoord veel meer dan een traditioneel handelsakkoord dat enkel het internationale verkeer van goederen en diensten regelt. De akkoorden bevatten regels die diep doordringen in de binnenlandse regelgeving en bijgevolg een danige impact kunnen hebben op de manier waarop samenlevingen georganiseerd zijn. Tal van mensenrechtenorganisaties zien de GATT als een soort van machine die er op gericht is de gehele dienstverlening binnen onze samenleving stapsgewijs aan de heersende commerciële principes te onderwerpen. Te meer daar liberalisering die binnen het kader van de GATT bedongen zijn achteraf moeilijk ongedaan gemaakt kunnen worden [Noord-Zuidportaal 2003].

Het GATT-akkoord legt aan de WTO-lidstaten twee algemene verplichtingen op, met name de verplichting van doorzichtigheid en het principe van de meest begunstigde natie. Het principe van de meest begunstigde natie verplicht elke WTO-lidstaat om alle dienstverleners uit alle lidstaten op voet van gelijkheid te behandelen [Oxfam 2003]. In de praktijk zijn bedrijven gelijkaardig wanneer zij dezelfde diensten leveren. Een grote multinational uit één land en een kleine coöperatieve uit een ander land die beide drinkwater leveren worden als gelijkaardig verondersteld [Noord-Zuidportaal 2003]. Vanuit het principe van doorzichtigheid dient elke

lidstaat de Wereldhandelsorganisatie op de hoogte te houden van alle nationale en lokale wetgevingen, reglementen en procedures die betrekking hebben op de verschillende dienstensectoren. Als het van de Verenigde Staten afhangt, zou elke nationale maatregel zelfs eerst ter goedkeuring aan de WTO moeten worden voorgelegd, alvorens te kunnen worden opgenomen door de eigen nationale en lokale instellingen [Oxfam 2003].

De laatste onderhandelingsronde binnen de GATT is zes jaar geleden van start gegaan. Bij de versturing van haar vraaglijsten in juni van 2002 vroeg de Europese Commissie aan tweeënzeventig landen de liberalisering van de plaatselijke drinkwatervoorziening en afvalwaterzuivering. Dit terwijl uit de antwoorden van de Commissie in april 2003 bleek dat zij geenszins zinnens was haar eigen drinkwatervoorzieningen te privatiseren. Volgens critici was de Europese Unie op zoek naar voldoende grote afzetmarkten voor de grote drinkwatermaatschappijen die Europa rijk is. Dit terwijl de reeds doorgevoerde privatiseringen van watervoorzieningen in het Zuiden algemeen genomen niet bepaald een succes te noemen zijn [Noord-Zuidportaal 2006].

Onder luid verzet van talloze mensenrechtenorganisaties werd bij de Commissie aangedrongen om de eis ter privatisering van de drinkwatersector uit de vraaglijsten te halen. Een eis die na enig gekibbel tussen socialisten en liberalen [Bulcke 2004] ook volmondig gesteund werd door de Belgische federale regering . Het geheel van protest heeft uiteindelijk kunnen maken dat de liberalisering van de drinkwatervoorziening niet langer deel uitmaakt van de gemeenschappelijke derde versie van de negen EU-lidstaten die eerst op de vrijmaking hadden aangedrongen. Wel is het in wezen zo dat de publicatie van deze derde versie de vorige nationale versies geenszins vervangt, maar aanvult. De deur wordt dus op een kier gehouden. Te meer daar de betreffende collectieve vraaglijst nog steeds de liberalisering van de afvalwaterzuivering vraagt, een dienst die in heel wat landen onlosmakelijk verbonden is met de drinkwatervoorziening [Noord-Zuidportaal 2006].

SP.A-fractieleider in de Kamer, Dirk Van der Maelen, een van de buitenlandspecialisten in het Vlaamse parlement, gaf enige tijd geleden te kennen dat bij de goedkeuring van het GATT-akkoord in 1994 wellicht niemand binnen het parlement beseftte wat de ware draagwijdte

ervan was [Vandaele 2003]. Indien de liberalisering van de Europese drinkwatervoorzieningen ooit realiteit wordt, zal dit een mokerslag voor de democratie betekenen. De liberalisering van een dienstensector kan in de praktijk immers quasi gelijkgesteld worden aan het overdragen van de bevoegdheden inzake die voorziening aan de Wereldhandelsorganisatie. Na een liberalisering is het de overheid niet langer toegestaan enige maatregel te nemen die rigouzeuzer is dan noodzakelijk, of die met andere woorden op een of andere manier een obstakel kan vormen voor de heersende *commercie*. Artikel 32 van de ministeriële verklaring van Doha (2001) stelt letterlijk dat sociale wetgevingen en milieunormen in geen geval een belemmering mogen vormen voor de regels van de commerciële regels die in de WTO-akkoorden zijn vastgelegd. Democratische instellingen zouden bijgevolg niet langer bij machte zijn om een krachtadig autonoom beleid uit te stippelen dat rekening houdt met de specifieke noden op plaatselijk of gewestelijk vlak [Oxfam 2003].

Intussen heeft het er alles van weg dat ondanks allerlei mooie beloften, een soort *sluipende* privatisering van gevoelige overheidssectoren aan de gang is. In de sector van de gezondheidszorg bijvoorbeeld, heeft reeds de helft van de Belgische bevolking naar Nederlands model, een private aanvullende ziekteverzekering. Volgens Marc Moens, de voorzitter van de grootste Belgische artsenvakbond BVAS, zouden thans reeds tal van nieuwe medische technieken niet langer terugbetaald worden door de klassieke ziekteverzekering. Diegenen die niet over een extra private ziekteverzekering beschikken, moeten het bijgevolg stellen met mindere oplossingen en bekomen dus eigenlijk een kwalitatief mindere zorg. Studies zouden dit gegeven bevestigen en er op wijzen dat de overheid almaar strenger wordt inzake de terugbetaling van geleverde prestaties. In vergelijking met onze buurlanden zouden patiënten bij ons reeds bijna dubbel zoveel van de lasten zelf moeten dekken. Tien procent van de Belgen stelt behandelingen uit omdat het niet binnen hun budget past [Tegenbos 2005].

D) Drinkwater als gemeenschapsgoed

Volgens Riccardo Petrella moeten wij er alles aan doen om drinkwater te vrijwaren van allerlei technologisch-economische invloeden, opdat het geen tweede soort aardolie zou

worden. Tegelijk moet water volgens hem gedationaliseerd worden, opdat het eindelijk bevrijd zou worden van de bureaucratische of centraliserende logica van de staat. wij moeten ophouden water te zien als *res nullius* (*goed van niemand*), maar het integendeel gaan beschouwen als een *res publica*. Enkel dan kan het beheer van het water opnieuw in handen komen van zijn echte eigenaars, met name de mensengemeenschappen. Water is eigendom van de mensheid, niet van de staat, en a fortiori zeker niet van de markt. Petrella gelooft dat enkel een democratisch en solidair beheerde burgergemeenschap ervoor kan zorgen dat mensen water opnieuw op een redelijke, efficiënte en duurzame wijze zouden gaan beginnen te gebruiken [Petrella 1999: 107 e.v.].

De visie van Petrella lijkt ontsnapt uit een lang vervlogen tijdsgeest en klinkt behoorlijk naïef. Feit is echter dat de evolutie die onze denkkaders de laatste decennia hebben doorgemaakt minstens even bizar zijn. Niet zo lang geleden stond men immers nog bijzonder afkerig ten aanzien van de toepassing van criteria als rentabiliteit en dividend op het kapitaal ten aanzien van gevoelige sectoren als die van het drinkwater. Men vond namelijk dat zulke criteria onverenigbaar waren met de goede werking van zulk een vitale dienstverlening, die koste wat het kost voor iedereen toegankelijk moest zijn [Cornut 2003: 61 e.v.].

Pas sedert enkele jaren lijkt men eerder de tegenovergestelde mening toegedaan. Het realiseren van winsten door het verkopen van een behoefte die onontbeerlijk is voor het leven, en bijgevolg ook voor de volksgezondheid - waarbij die winsten niet eens terugvloeien naar de gemeenschap, maar uiteindelijk veelal bij een schare bevoorrechte individuen belanden - is volstrekt denkbaar en zelfs prijzenswaardig geworden [Cornut 2003: 61 e.v.]. Het is niet zonder belang dat wij inzien dat de idee om drinkwater te behandelen als een economisch goed, teneinde een correcte verdeling ervan te waarborgen, louter berust op een *ideologische keuze* en dat het bijgevolg niet onmogelijk is dat er degelijke alternatieven voor deze zienswijze bestaan [Petrella 1999: 73 e.v.].

Volgens het *Comité voor Economische, Sociale en Culturele Rechten* van de Verenigde Naties is de toegang tot drinkwater als levensbron van fundamenteel belang voor het bereiken van een goede gezondheid en tevens een noodzakelijke voorwaarde om de overige mensenrechten

te kunnen realiseren. Drinkwater is volgens haar, in de eerste plaats een sociaal en cultureel erfgoed en dient bijgevolg ook als dusdanig behandeld te worden. Eender welke economische benaderingswijze kan aan deze zienswijze hoogstens ondergeschikt zijn [Verenigde Naties 2002].

Het beheer van water daadwerkelijk in handen geven van de burgers, zoals Petrella voorstelt, is misschien moeilijk te realiseren. Anderzijds is het ook helemaal niet nodig. Als samenleving beschikken wij over een overheid die taken van gemeenschappelijk belang op zich kan nemen. Net als voor de voorzieningen van onderwijs of gezondheidszorg is zij diegene die verantwoordelijkheid is om te voorzien in een systeem van watervoorziening. Zij en niemand anders moet ervoor zorgen dat drinkwater voor iedereen zonder discriminatie toegankelijk blijft [Verenigde Naties november 2002]. De Bismarckiaanse verzorgingsstaat is op zich een prachtig alternatief, alleen moeten wij haar nieuw leven inblazen en ervoor zorgen dat zij werkt. Economische principes kunnen helpen om dit te realiseren, maar zij kunnen het solidariteitsbeginsel van een samenleving op zich nooit waardig vervangen.

Overheden zullen echter altijd enigszins log en bureaucratisch zijn. Hun baten zijn namelijk moeilijk kwantificeerbaar in economische termen. Dit wil niet zeggen dat overheden geen kwantificeerbare baten voortbrengen of, dat hun baten in welke zin ook minderwaardig zouden zijn. Overheden moeten in de eerste plaats het algemeen welzijn dienen. De baten van een overheidsoptreden kunnen veel beter worden uitgedrukt in maatstaven als de algehele toegankelijkheid van bepaalde voorzieningen, de koopkracht van de laagste inkomensgroepen, de stand van zaken met betrekking tot de integratie van allochtone bevolkingsgroepen of de mate waarin bepaalde stressgerelateerde ziektepatronen zich verspreiden. Indicatoren die, in tegenstelling tot loutere welvaartsindicatoren zoals het Bruto Nationaal Product per capita, nauwkeurig weergeven hoe het werkelijk gesteld is met het *welzijn* binnen een samenleving (cf Richard Layard). Daarnaast is een zekere mate van inefficiëntie de *kost* van een democratie. Het politiek besluitvormingsproces inzake sociale aangelegenheden kan, zoals aangetoond wordt met het *theorema van Arrow*, immers nooit tegelijk democratisch en efficiënt zijn. Een democratisch beslissingsproces vergt eenmaal bepaalde inspanningen zoals, discussie, verkiezingen en regelgeving [Lipsey en Courant 1996: 359 e.v.]. Een zekere

inefficiëntie is ten andere de kost van elke grote(re) organisatie.

De sociale werking van een overheid wordt in feite treffend weergegeven door Arthur Okun's stelling van de *leaky bucket*. Zijn stelling gaat uit van een bepaalde gemeenschap die voor haar levensonderhoud onder meer één goed bevoorraad waterreservoir ter beschikking heeft. Sommige leden van de gemeenschap geraken echter niet tot aan het reservoir, omdat zij slecht te been zijn. Het enige middel waarover de samenleving beschikt om water vanuit het reservoir naar de plaats van behoefte te transporteren is een lekkende emmer. De samenleving kan met die emmer de behoeftigen weliswaar van water voorzien, maar omdat de emmer lekt, zal dit proces onvermijdelijk gepaard gaan met een bepaald verlies. Sommige emmers zullen minder lekken dan andere, maar er zal altijd water verloren gaan, al was het maar omwille van de verdamping onderweg [Lipsey en Courant 1996: 359 e.v.].

Feit is dat de huidige overheidswerking op tal van vlakken verbeterd kan worden. Ook binnen de Vlaamse drinkwatervoorziening bestaan thans nog te veel knelpunten. Het is evenwel te makkelijk om de watervoorziening daarom maar uit handen te geven. Te meer daar ook perfecte markten uiteindelijk een utopie zijn en eenvoudige prikkels vaak kunnen volstaan om de toestand te keren (zie sectie III.2 *Waterketen*). Het is de plicht van de Vlaamse overheid om eindelijk krachtadig op te treden en de politieke wil op te brengen om wantoestanden die al jaren aanslepen een halt toe te roepen. De toegang tot drinkwater is van cruciaal belang voor de samenleving. Kosten noch moeite mogen daarom gespaard worden om deze toegang te vrijwaren.

Intussen moeten wij als welvarende regio op internationaal vlak mee helpen bouwen aan een betere toekomst voor ontwikkelingslanden. Bijna dertig jaar na Mar del Plata blijft hun toestand dramatisch. Het jongste *World Water Development Report* van de Verenigde Naties stelt dat de aanhoudende problemen inzake de toegang tot drinkwater en sanitaire voorzieningen vooral te wijten zijn aan een gebrekkig bestuur van de overheden ter plaatse [Verenigde Naties 2006]. Anderzijds is het duidelijk dat er nood is aan een internationale waterethiek die waterrijke gebieden op korte termijn zou verplichten om hun water te delen met waterarme gebieden en dit zolang betere oplossingen voor handen zijn [Barlow 2003: 217

e.v.]. Enkel in een wereld als de onze, gaat het immers op dat er mensen zijn die zich zonder problemen genoeg water kunnen veroorloven om een zwembad gevuld te krijgen, terwijl talloze anderen gewoon omkomen van dorst.

HOOFDSTUK IV: GEVALSTUDIE VAN EEN PRIVATISERING : BRITISH RAIL

§ 1. MOTIVERING

De keuze voor het bestuderen van de Britse privatisering van de spoorwegen met betrekking tot de Vlaamse watervoorziening kan verantwoord worden. Beide gevallen betreffen een voorziening die klassiek tot het overheidsdomein behoren. In veel gevallen werden zij door de overheid zelf uitgebouwd. Zoniet werden zij in de loop van de tijd door de overheid overgenomen, omdat privaatinvesteerdere er niet langer brood in zagen. Zowel de voorziening van de spoorwegen als de voorziening van water zijn later van doorslaggevend belang geweest bij de verwezenlijking van de moderne welvaartsstaat. Beiden voorzieningen maken deel uit van de infrastructuur die in de naoorlogse periode de economische groei en de verhoging van de welvaart heeft mogelijk gemaakt.

Tegenwoordig staan zowel de openbare voorziening van de spoorwegen, als die van het water, in heel wat Europese landen onder druk (zie sectie *III.3 Aard van goed water*). In sommige Europese lidstaten is de privatisering van een aantal overheidsdiensten reeds een feit. De Europese Unie gaat er van uit dat openbare voorzieningen onder het mom van *efficiëntie* beter geliberaliseerd zouden worden (cf Bolkenstein Richtlijn). De overtuiging wint dat openbare voorzieningen op zijn minst kostendragend moeten zijn. Het belang van de spoorwegen is met de opkomst van de auto in de loop van de tijd behoorlijk afgenomen. Het belang van water is daarentegen meer dan ooit belangrijk en zal nooit in belang afnemen. Het gegeven dat water voor iedere burger toegankelijk moet zijn, maakt de privatisering van de voorziening van water veel gevoeliger dan de privatisering van de spoorwegen. Te meer daar het kwaliteitsaspect bij de voorziening van water veel belangrijker is. Het water dat men distribueert, moet in principe zuiver zijn en kan niet zomaar in verschillende kwaliteitniveaus aan de man gebracht worden.

Het feit dat de basis voor beide voorzieningen gevormd wordt door één enkel netwerk is een ander belangrijk raakpunt. Evenals voor de voorziening van water is het praktisch gezien quasi

onmogelijk om het netwerk van sporen op te splitsen in verschillende eenheden. Laat staan dat men een enkele verbinding door verschillende concurrerende ondernemingen zou laten uitbaten. Zowel de voorziening van water, als die van de spoorwegen, betreffen zogenoemde *natuurlijke monopolies*. De kost van de uitbouw van een tweede netwerk van waterdistributieleidingen of spoorweglijnen is zo hoog, dat concurrentievoordelen hier niet tegen kunnen opwegen [Lipsey en Courant 1996: 218 e.v.]. De enige manier om van deze voorzieningen *markten* te maken, is door het verlenen van concessies of de toestemming om een gedeelte van het netwerk voor bepaalde tijd uit te baten. Het gegeven dat er slechts één netwerk bestaat, maakt het onmogelijk verschillende dienstverleners vrij hun diensten te laten aanbieden onafhankelijk van de plaats op de markt waar er vraag is. Men kan het beheer van voorzieningen als het spoor of het water in handen van de overheid laten of deze uitbesteden aan de private industrie. Onvermijdelijk zal men evenwel uitkomen bij een monopolistische situatie. Ook een concessie kan namelijk beschouwd worden als een regionaal monopolie. Het nastreven van een zogenoemde vrije markt – voor zover dit theoretisch concept in de praktijk al voorkomt – kan hier daarom als utopisch bestempeld worden [Steurs et al 2002: 7 en 73].

§ 2. BESCHRIJVING

Het Britse spoorwegnetwerk werd uitgebouwd in de loop van de negentiende eeuw. Het betrof een privaat initiatief. In eerste instantie werden de sporen enkel gebruikt voor industriële activiteiten, meer bepaald voor het transport van kolen. Het zou echter niet lang duren eer men inzag dat ook het vervoer van personen mogelijk rendabel kon zijn. In 1923 – honderd jaar na de aanleg van allereerste spoorwegverbinding – werden de vele kleine spoorwegbedrijven gehergroepeerd tot vier grote eenheden. Tijdens de grote depressie van de jaren 1930 raakten de Britse spoorwegen in verval. Zij waren niet langer rendabel en investeringen werden uitgesteld. Gedurende de Tweede Wereldoorlog maakten de spoorwegen deel uit van de oorlogsmachine en kwamen zij onder staatsgezag. Zij bleven voorlopig evenwel privaat eigendom. Op 1 januari 1948 werden de spoorwegen tenslotte volledig door de staat ingelijfd. De overname maakte deel uit van de nationaliseringspolitiek van de toenmalige socialistische Labourregering van Clement Attlee. Zij paste binnen het kader om, na de ellende van de

oorlog, en de depressie die daaraan voorafging, naar Pruisisch Bismarcks model een verzorgingsstaat te creëren. De staat zou primair verantwoordelijk worden voor het welzijn van haar burgers. Middelen zouden daartoe herverdeeld worden over de verschillende bouwstenen van de samenleving zoals gezondheidszorg, onderwijs en werkgelegenheid [Henshaw 1994].

In 1955 voerde de Britse overheid het eerste moderniseringsplan voor de spoorwegen uit. De modernisering bestond uit de overgang van kolen naar elektrisch aangedreven treinen. Daarnaast werd het spoorwegnet vernieuwd en werd nieuw rollend materieel aangekocht. Het moderniseringsplan van de overheid faalde echter. Het reizigers- en goederenvervoer per spoor had steeds meer te leiden onder de concurrentie van de auto en het wegvervoer. In 1963 kwam toenmalig hoofd van de Britse spoorwegen, Dr. Richard Beeching, met een controversieel reorganisatieplan voor de spoorwegen op de proppen. Dr. Beeching had berekend dat de helft van de stations, vijfennegentig procent van de inkomsten realiseerden. Slechts de helft van de spoorlijnen was volgens hem rendabel en tachtig procent van de spoorlijnen werden gedragen door slechts twintig procent van het netwerk. Zesentwintigduizend kilometer spoorlijnen werden samen met tweeduizend stations geliquideerd. Vijfduizend kilometer rendabele spoorlijnen werden vernieuwd en containertreinen werden geïntroduceerd. Zeventigduizend mensen verloren hun baan [Henshaw 1994].

Tijdens de conservatieve regering van Thatcher (1979-1990) werd de privatisering van de Britse spoorwegen voorbereid. Thatcher beschouwde overheidsdiensten vooral als bodemloze vaten. Om de kosten van de spoorwegen te drukken ondernam men in de tweede helft van de jaren 1980 een omvangrijke structurele reorganisatie. De managementstructuur wijzigde van een geografische indeling naar een indeling in zakensectoren zoals de Intercity en de provinciale spoorwegen. Ondersteunende diensten zoals technische en administratieve diensten werden gecentraliseerd. Intussen exploreerde men de mogelijkheid om de spoorwegen naar Zweeds model te privatiseren. Het Zweedse model bestond erin de infrastructuur van de spoorwegen te splitsen in het netwerk van spoorwegen en het rollend materieel. Het rollend materieel werd uitgebaat door verschillende operatoren. De

gemeentelijke autoriteiten moesten toezien dat de dienstverlening naar behoren verliep. In overeenstemming met het Zweedse voorbeeld, vaardigde de Europese Raad in 1991 de Richtlijn 91/440 uit, betreffende de ontwikkeling van de spoorwegen in de Europese Gemeenschap. Deze Richtlijn vereiste dat alle Europese lidstaten het management van de spoorweginfrastructuur zouden scheiden van het management van de spoordiensten [Gourvish 2002].

Vanaf eind 1990 werd het conservatieve beleid van Margaret Thatcher in Groot-Brittannië verder gezet door John Major. De administratie van Thatcher had intussen vrijwel alle vroegere nationale voorzieningen geprivatiseerd. De spoorwegen waren samen met nog een handvol andere voorzieningen openbaar gebleven. De Conservatieven maakten tijdens hun campagne voor de Britse nationale verkiezingen van 1992 evenwel duidelijk dat hun bedoeling was om ook de Britse spoorwegen te privatiseren. Major was voorstander om de situatie van de spoorwegen te herstellen zoals zij bestaan had ten tijde van de grote vier. Het management van British Rail daarentegen ijverden voor een privatisering van de organisatie in haar geheel. Het was echter de visie van het Ministerie van Financiën die het zou halen. Het Ministerie stelde voor een vijftiwintigtal concessies uit te geven voor het spoorwegvervoer. Volgens het Adam Smith Institute, een ideologisch rechtse denktank voor marktbeleid, zouden de ontvangsten op die manier gemaximeerd kunnen worden. De in november 1993 door de Britse regering uitgebrachte *Railways Act* voorzag uiteindelijk een complexe opsplitsing van British Rail in meer dan honderd afzonderlijke bedrijven. De *Railway Act* trad in werking op 1 april 1994. Tegen de tijd dat de Britse Labour Party in 1997 opnieuw de macht zou grijpen, zou de privatisering van de Britse spoorwegen een feit zijn [Gourvish 2002].

De eigendom van de infrastructuur van de Britse spoorwegen kwam met de *Railways Act* in handen van *Railtrack*. Tot deze eigendom behoorden ook de stations en de signalisatie-infrastructuur van de spoorwegen. Railtrack verhuurde het overgrote deel van de 2.509 Britse stations aan de uitbaters van het spoorvervoer. Enkel de grootste stations zou zij zelf gaan uitbaten. Hetzelfde geschiedde voor het onderhoud en de vernieuwing van de spoorlijnen. Deze taak werd uitbesteed aan British Rail Infrastructure Services. British Rail Infrastructure Service omvatte zeven onderhoudseenheden en zes eenheden voor de vernieuwing van de

sporen. De treinstellen voor het reizigersvervoer werden het eigendom van drie verschillende leasingbedrijven. Treinstellen voor vrachtvervoer zouden worden uitgebaat door de concessiehouders van het vrachtvervoer. Het vervoer werd uitbesteed aan de bedrijven die kostengewijs het best konden presteren. Het reizigersvervoer zou worden uitgebaat door vijftientig verschillende bedrijven en het vrachtvervoer kwam in handen van zes bedrijven. De verdeling van het netwerk in concessies gebeurde volgens geografische ligging én type van dienst. De Office of the Rail Regulator zou tenslotte toezien op de werking van de vrije markt en de vrijwaring van de rechten van de reiziger. De belangrijkste macht van de treinregulator bestond erin dat zij elke vijf jaar de financiële toestand van Railtrack zou kunnen evalueren [Gourvish 2002].

De Labour Party, die voorheen gezworen had de Britse spoorwegen opnieuw te zullen nationaliseren, zou nooit echt aan de nieuwe situatie kunnen gewinnen. De regering beklagde zich er vooral over dat de behoefte aan overheidssubsidies, ondanks de geprivatiseerde toestand, aanzienlijk bleef. Bovendien zag het er niet naar uit dat dit de eerstkomende tijd zou gaan veranderen. Tijdens de eerste jaren van haar beleid beperkte de Labourregering zich tot de oprichting van de *Strategic Rail Authority (SRA)*. De functie van de SRA bestond erin de concessies voor het vervoer te beheren. Pas na het spoorwegincident te Hatfield in oktober van 2000 zou de regering zich in toenemende mate beginnen te mengen in belangrijke beleidsbeslissingen inzake de spoorwegvoorziening. De oorzaak van het incident in Hatfield was een spoorwegbreuk als gevolg van metaalmoeheid. Na onderzoek bleek het probleem zich verspreid te hebben over het gehele Britse netwerk. Door het incident te Hatfield werd het duidelijk dat Railtrack, de verantwoordelijke voor de spoorinfrastructuur, onvoldoende op de hoogte was van de staat van haar bezittingen. Railtrack startte een programma voor de vervanging van de risicovolle spoorlijnen. Ondertussen werden op meer dan twaalfhonderd plaatsen snelheidsbeperkingen opgelegd. Het betrof een peperdure operatie die in oktober 2002 zou leiden tot het gedeeltelijk renationaliseren van Railtrack. Te meer daar Railtrack door het Engelse Hoogerechtshof veroordeeld werd wegens het in gebreke blijven ten aanzien van de verzorging van de continuïteit van het spoorwegvervoer. In oktober van 2002 kwam het onafhankelijk bestuurd Network Rail tot stand. De Labourregering was van oordeel dat een organisatie niet simultaan aan de belangen van reizigers en aandeelhouders

kan tegemoetkomen op een wijze die tevens het algemene belang dient [Gourvish 2002].

Dat de Britse overheid de spoorwegen in Groot-Brittannië terug meer in handen genomen heeft, blijkt tevens uit een aantal andere veranderingen die de Britse regering nadien doorvoerde. In 2004 nam de overheid het onderhoud van de infrastructuur van de spoorwegen opnieuw zelf in handen. De vernieuwing van de spoorlijnen bleef men evenwel uitbesteden aan de private sector. Verder heeft men een afname van het aantal operatoren op de markt voor het reizigersvervoer in de hand gewerkt. Een operator, met name *Southeastern train operating company* baat zelfs terug zelf uit. Het Britse vrachtvervoer kwam ondertussen grotendeels in handen van buitenlandse maatschappijen. Zo behoort de vrachtsector thans tot *Canadian National* [Gourvish 2002].

§ 3. EVALUATIE

Twee belangrijke argumenten die aangehaald worden om een privatisering van een overheidsvoorziening door te voeren, zijn het verhogen van efficiëntie en rentabiliteit. De verwachting dat privaatbeheerders significante kostenbesparingen zouden kunnen realiseren, werd bij de Britse privatisering van de spoorwegen weliswaar niet ingelost. Private operatoren moesten vaststellen dat het publieke British Rail in het verleden helemaal niet zo inefficiënt gewerkt had. De privatiseringsoperatie maakte de structuur van de Britse spoorwegen zelfs eerder meer complex. Niettegenstaande het feit dat de Britse overheid zich vóór de privatiseringsoperatie akkoord had verklaard om de sociaal gevoelige sectoren van de spoorwegen te blijven sponsoren, bereikte de nood aan overheidssubsidiëring ten aanzien van de Britse spoorwegvoorziening een ongekend peil. Thans bereikt de subsidiëring van de sector een niveau dat minstens driemaal hoger ligt dan de subsidie die British Rail ontving in haar laatste werkjaar [Wolmar 2005].

De tarieven voor spoorwegvervoer zijn na de privatisering gemiddeld genomen quasi gelijk gebleven. Dit wil evenwel niet zeggen dat de tarieven volledig onveranderd gebleven zijn. De prijspolitiek van de operatoren moest reizigers aansporen om te kiezen voor abonnementen en

vooraf betaalde tickets. Tickets die minder ontvangsten garanderen en routes die minder rendabel zijn, maakte men financieel minder aantrekkelijk. Ook eerste klas en business tickets werden beduidend duurder. Niettegenstaande het feit dat de tarieven gemiddeld genomen quasi gelijk gebleven zijn, zijn de verschillen tussen de tarieftypes danig vergroot na de privatisering [Wolmar 2005]. Een belangrijke situering hierbij is dat de tarieven voor het Britse spoorwegvervoer historisch gezien altijd al hoog geweest zijn. In 2000 bedroeg het gemiddelde reizigerstarief per kilometer in Groot-Brittannië 0,14 eurocent. Het Britse reizigersvervoer was daarmee het duurst in heel Europa en exact dubbel zo duur als het Belgische [Mistiaen 2005: 33-48]. Bovendien dient men bij de evaluatie van de Britse tariefevolucie in rekening te nemen dat de tarieven voor pendelaars door de regering beschermd werden. In totaal werden ongeveer veertig procent van de tarieven gereguleerd [De Standaard 2001].

Ondanks de inbreng van privaat kapitaal en de meerinbreng van de overheid, is de algehele kwaliteit van de dienstverlening van de Britse spoorwegen zeker niet evenredig verbeterd. Enkel de service in stations en aan boord van treinen zou op veel plaatsen verbeterd zijn. Het geprivatiseerde systeem kon de treinen niet meer punctueel laten rijden en de spoorwegen werden ook niet meer betrouwbaar [Wikipedia 2006]. Volgens een tevredenheidsonderzoek van het nationale auditbureau Office of Passenger Rail Franchising (OPRAF) uit 1998, vinden ongeveer de helft van de reizigers dat de dienstverlening van de Britse spoorwegen verbeterd is ten opzichte van de vroegere toestand. Tien procent van de reizigers vond de dienstverlening gelijkwaardig en veertig procent van de reizigers vond de dienstverlening ronduit verslechterd. Afgelaste treinen, vertragingen, gebrek aan zitplaatsen en een zwakke communicatie waren de meest voorkomende klachten [Mistiaen 2005: 33-48].

Na de privatisering nam de intensiteit van het treinverkeer danig toe. De private operatoren vervoerden meer personen en vracht dan in het eerste decennium na de Tweede Wereldoorlog, toen het netwerk nog tweemaal groter was. Men zag evenwel af om hier de nodige investeringen tegenover te stellen. Treinstellen en sporen raakten overbelast en men bleek minder als vroeger in staat om probleemsituaties te overkomen. *Brel Works* en *Metro Cammell*, twee van de belangrijkste Britse fabrikanten van treinstellen, moesten eerst drastisch

afslanken en zouden later failliet gaan. Treinstellen die voorheen door British Rail afgeschreven waren, werden nu opnieuw intensief gebruikt. In de eerste vijf jaren na de privatiseringsoperatie werd Groot-Brittannië getroffen door vier ernstige treinrampen. Wat sommigen later trachtten te verkopen als een prestatie, was in werkelijkheid veeleer een soort van *over-commercialisering*. Een uiterst kortzichtige strategie die achtenveertig mensen het leven zou kosten, en honderden anderen gewond zou maken. Om nog te zwijgen van de financiële catastrofe die hierachter schuilging [Wolmar 2005].

Het officiële rapport (2001) met betrekking tot de treinramp in Ladbroke Grove, nabij het station Paddington in London, was vernietigend. Railtrack, de uitbater van het netwerk, werd beschuldigd van zogenaamde *institutionele verlamming*. Voortekenen voor de crash werden volgens het rapport fout geïnterpreteerd of gewoonweg genegeerd. De opsteller van het rapport, Lord Cullen, deed niet minder dan tachtig aanbevelingen voor verbeteringen. Cullen wees onder meer op het mank lopen van de communicatie tussen maatschappijen, een ondermaatse veiligheidspolitiek, de gebrekkige toestand van het materieel en een onvoldoende aandacht voor het opleiden van personeel. De ramp in Paddington had zich voorgedaan nadat de bestuurder van de passagierstrein een stopteken genegeerd had. Na onderzoek bleek dat datzelfde stopteken in de vijf jaar die aan de crash voorafgingen, reeds zeven maal eerder genegeerd was. Het teken zou volgens de uitbater van de route onvoldoende zichtbaar zijn geweest. Railtrack zou niet gereageerd hebben op klachten hieromtrent. Ook de treinmaatschappijen gingen evenwel niet vrijuit. De enige bestuurder van de trein die de ramp veroorzaakte, had zijn opleiding slechts dertien dagen eerder beëindigd. Bovendien hadden de maatschappijen allerlei onwaarschijnlijke maatregelen genomen die de impact van de ramp ongetwijfeld versterkt hebben. Zo werden niet lang voor de crash, om onduidelijke redenen, alle hamertjes voor het stukslaan van de vensters verwijderd [Lefevere 2001].

Een van de belangrijkste argumenten die aangehaald worden om de povere resultaten van de Britse privatisering van de spoorwegen te rechtvaardigen is het gegeven dat de Britse spoorwegen reeds vóór de privatisering in een lamentabele staat zouden hebben verkeerd. Sinds 1960 zou de overheid het wegvervoer openlijk gefavoriseerd hebben ten nadele van het spoorwegvervoer. Het lijkt echter om een vrij loos argument te gaan. Men kan immers niet

eenduidig stellen dat de Britse spoorwegen nu in een betere toestand verkeren dan voor de privatisering. Dit terwijl de spoorwegen nu totaal genomen wel duidelijk veel meer kosten dan in de periode voor de privatisering. Bovendien lijkt British Rail het in het verleden, rekening houdend met haar beperkte middelen, helemaal niet zo slecht gedaan te hebben. Vóór de privatisering bekwam British Rail relatief gezien beduidend minder middelen dan andere Europese publieke spoorwegen. Niettemin slaagde British Rail er in een redelijke standaard te halen. Groot-Brittannië beschikte vóór de privatisering zelfs over 's werelds grootste vloot van treinen die een snelheid van honderd zestig kilometer per uur of meer konden bereiken. British Rail dankte haar relatieve succes aan een behoorlijke organisatiestructuur en een evenwichtige middelenspreiding. Twee aspecten die met de privatisering van de Britse spoorwegen teloor gingen [Wolmar 2005].

Het Britse geval van de privatisering van de spoorwegen toont aan hoe moeilijk het is publieke en private belangen met elkaar te laten rijmen. Voorstanders van privatiseringen zouden de schuld voor het mislukken van de privatiseringsoperatie van de spoorwegen onterecht graag in de schoenen van de overheid schuiven [Wolmar 2005]. De conclusies van Nathalie Van Oosterwijck, die in 2002 aan het Limburgs Universitair Centrum (LUC) een eindverhandeling schreef over de mogelijkheid tot privatiseren van de *Belgische* spoorwegen, gaat ook in die richting. De voornaamste oorzaak voor het mislukken van de privatiserings-operatie ligt volgens haar studie in een gebrekkige instelling van de concurrentie. De in Groot-Brittannië gecreëerde structuur zou te complex zijn en veel weg hebben van een loutere regionalisering. Bovendien zou de Labourregering sinds 2001 te zeer regulerend opgetreden hebben. De doelstelling van de Britse spoorwegen zijnde, het bereiken van een meer efficiënte uitbating, het aantrekken van private investeringen en het drukken van kosten, zouden daarom niet kunnen gerealiseerd zijn [Van Oosterwijck 2002: 65-85]. In het verlengde van deze redenering wordt door sommigen gewezen op het feit dat British Rail bij zijn privatisering beter meteen integraal verkocht was geweest. Zoals het overigens ook tal van andere Britse overheidsdiensten verging. Veel problemen inzake de privatisering van de Britse spoorwegen zouden terug te koppelen zijn naar de Britse netwerkbeheerder Railtrack. Men vergeet hierbij dat Railtrack juist gecreëerd werd om de concurrentie te bevorderen en dit op advies van financieel-economisch ingestelde organisaties. Bij voorgaande privatiseringen was de

concurrentie namelijk maar moeizaam op gang gekomen [De Standaard 2001].

Naast studies die de gevolgen van de privatisering van de Britse spoorwegen trachten te vergelijken, bestaan tal van studies die de Britse privatiseringsoperatie openlijk blijven verdedigen. Een van die studies staat op naam van twee onderzoekers aan de Universiteit van Cambridge en dateert van november 2001. De studie bevestigt de eerder vermelde stijging van de hoeveelheid vervoer. De positieve effecten van de Britse privatiseringsoperatie zouden volgens de studie echter veel ruimer zijn. De kosten zouden afgenomen zijn met zes procent. De efficiëntie van de sector zou verhoogd zijn met dertien procent. Vooral de reizigers zouden van deze gunstige resultaten geprofiteerd hebben, en dit zelfs in grotere mate dan de som van de besparingen. Bovendien zouden de reizigers een kwalitatief betere dienstverlening bekomen hebben dan in de periode voor de privatisering van de spoorwegen. Het is evenwel niet zonder belang om duidelijk aan te geven dat de hiervoor besproken resultaten integraal gebaseerd zijn op data van voor 2000. In 2000 deed zich, zoals eerder vermeld, de Hatfield treinramp voor. De Britse regering vond het daarop nodig om in te grijpen. Een actie die, afgaande op later onderzoek, allesbehalve voorbarig is gebleken. Data vanaf het boekjaar 2000 zouden volgens de onderzoekers niet representatief zijn. Deze data zijn ten andere niet beschikbaar. Wel is men accuraat genoeg te willen toegeven dat de prestaties na de treinramp te Hatfield gevoelig zwakker waren. Zij het dan dat deze verslechtering volledig in de schoenen van Railtrack en de Britse regering geschoven wordt [Pollitt en Smith 2001: 16-30].

Andere studies, zoals die van David Parker uit 2003, zijn meer genuanceerd. Parker's studie is uitgegeven door CESifo, een Münchens instituut voor economisch onderzoek, die gerelateerd is aan de Universiteit van München. De studie handelt over het geheel van de Britse privatiseringen. Parker's belangrijkste conclusie is dat de empirische bevindingen inzake deze privatiseringsoperaties consistent zijn met de economische theorie. Indien vrije competitie niet haalbaar is, moet men volgens de studie streven naar een meer geleide privatisering door middel van een effectieve regulering. Deze laatste marktform is volgens de studie te prefereren boven een zuivere privatisering. De loutere overgang van een publiek naar een privaat monopolie zou met andere woorden niet tot betere resultaten leiden. Volgens Parker toont het Britse voorbeeld aan dat privatiseringen tot een verbeterde competitie én een betere

staatsregulering leiden. Hij erkent evenwel dat de privatisering van staatsvoorzieningen geen wondermiddel gebleken is. De belangrijkste verwezenlijking van de Britse privatiseringen zou bestaan in de verlichting van de lasten van de staat. In plaats van zelf in bepaalde diensten te voorzien, zou de Britse overheid ten goede geëvolueerd zijn naar een loutere marktregulator. Bovendien zouden de privatiseringen ertoe bijgedragen hebben dat Groot-Brittannië niet langer gezien wordt als het zieke broertje van de Europese Unie [Parker 2004: 9-24].

Feit is dat reeds geruime tijd vóór de privatiseringsoperatie van de Britse spoorwegen, duidelijk was dat privatiseringen allesbehalve een wondermiddel waren. Volgens een rapport van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO), daterende uit 1993, beleefde Groot-Brittannië in de periode van eind jaren 1980 tot begin jaren 1990 de langste recessie sedert de Tweede Wereldoorlog. De Britse regering was inzake liberalisering niet slechts een modellerling geweest. Sinds Thatcher in 1979 de macht had gegrepen, had zij nagenoeg alle openbare sectoren geprivatiseerd. British Airways, British Telecom, Britoil, de Britse gasdistributie, Rover, de Britse elektriteitsbedrijven en ook de Britse watermaatschappijen, allen gingen zij onder de hamer. Thatcher ging zelfs nog een hele stap verder. Ziekenhuizen moesten voortaan met elkaar concurreren, hulpdiensten voor gezondheidszorg werden verplicht hun activiteiten uit te besteden en sociale woningen kwamen in handen van projectontwikkelaars [de Selys 1996: 232 e.v.].

De maatschappelijke gevolgen van de acties van de regering Thatcher waren desastreus. Medische kosten rezen de pan uit en van 1980 tot 1985 werden naar schatting twee miljoen mensen uit hun huizen verdreven. Door massale afslankingen wordt het aantal Britse werklozen in 1993 op 2,7 miljoen geschat. Een gegeven dat de Britse belastingbetaler dat jaar ongeveer vierentwintig miljard pond kost. Van 1990 tot 1992 steeg het Britse begrotingstekort van 0,6 naar 6,5 procenten. De private sector werd intussen evenwel overladen met cadeaus. Van 1979 tot 1991 werden de belastingen voor bedrijven verlaagd van tweeënvijftig naar drieëndertig procent. In 1991 kreeg de private sector bovendien de helft van de haar getaxeerde winsten teruggestort in de vorm van subsidies. Ter compensatie begon men BTW-tarieven te heffen op allerlei sociaalgevoelige diensten, die voorheen waren vrijgesteld, zoals gezondheidszorg en drinkwater [de Selys 1996: 232 e.v.].

§ 4. RELEVANTIE

Los van de resultaten van de Britse privatisering van de spoorwegen, vergaat het ook de Belgische spoorwegen niet beter. Al jaren neemt de kilometerlengte van de files rechtevenredig toe met het aantal stationnetjes en lijnen die gesloten worden. Elk jaar rijden meer burgers de files tegemoet. Ondanks herhaalde tariefverhogingen kan de Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen (NMBS) haar inkomsten nauwelijks verhogen. Begin jaren 1960 bedroeg het marktaandeel van de spoorwegen in de totale mobiliteit vierentwintig procent. Van 1970 tot 1979 nam het klantenbestand van de NMBS met een derde af. In 1977 besloegen de spoorwegen nog amper tien procent van de totale mobiliteit, hetgeen overeenkomt met 162,4 miljoen reizigers per jaar. Cijfers die afgaande op de gegevens op de website van de NMBS tot vandaag, dertig jaar later, quasi onveranderd gebleven zijn. Intussen nemen de lasten van de spoorwegen jaar na jaar toe. Naast personeelskosten en investeringslasten, is ook de verouderde staat van het rijtuigenpark van de NMBS een immens probleem. De gemiddelde leeftijd van de Belgische locomotieven en treinstellen bedraagt vijftientwintig jaar. Onderhouds- en herstellingskosten zijn niet langer controleerbaar [Janssens 1995: 9-16].

De Belgische spoorwegen kampen al jaren met een dubbel probleem. Het bestuur van de NMBS is te zeer gericht op de uitbouw van een hogesnelheidsnet. Investerings in bestaande infrastructuur moeten almaar meer wijken voor allerlei luxeprojecten. De verbinding tussen Hasselt en Brussel is hiervan een treffend geval. De technische mogelijkheden en het kapitaal om deze verbinding sneller te maken, zijn reeds decennialang voor handen. Limburgers moesten evenwel tot 2006 wachten vooraleer de NMBS hier eindelijk werk van wilde maken. Tot 1995 kostte alleen al de aanleg van de lijnen voor de hogesnelheidstreinen de NMBS ongeveer vier miljard euro. Het betreft een uiterst kortzichtige politiek die volgens menigeen niet meer dan een vorm van etalering is, teneinde het imago van de spoorwegen te kunnen opkrikken. Een klein land als België, laat staan een regio als Vlaanderen, heeft veel minder dan grote Europese landen als Duitsland of Groot-Brittannië, behoefte aan zulke snelle treinen. In een regio als Vlaanderen is het veel belangrijker dat treinen ook kleinere steden aandoen en dat de spoorwegen ervoor zorgen dat mensen snel relatief korte afstanden kunnen

overbruggen. De IC-IR-politiek die de NMBS vanaf 1984 voerde, die het spoor aantrekkelijker moest maken, flopte bijgevolg compleet [Janssens 1995: 193-208].

Het tweede probleem van de Belgische spoorwegen heeft zich intussen overal in Europa verbreid. Niettegenstaande het feit dat overheden bij hoog en bij laag blijven beweren dat de subsidies voor overheidsvoorzieningen jaar na jaar toenemen, lijkt de toestand van deze voorzieningen hoe langer hoe meer bedroevend te worden. De waarheid is dat overheden de kosten van zogeheten verlieslatende voorzieningen niet langer kunnen of willen dragen (zie sectie *III.3 Aard van goed water*). Tegen beter weten in blijft het wegvervoer de basis van de Europese mobiliteit vormen. Er bestaan nochtans verschillende uitstekende redenen om het openbare vervoer eindelijk terug tot een prioriteit te maken. De OESO berekende eind jaren 1990 dat verkeersopstoppingen zeventien Europese landen jaarlijks meer dan twee procent van hun Bruto Binnenlands Product kosten. Een andere studie, van twee onderzoeksinstituten in Karlsruhe en Zurich, raamt de gehele kost inzake verkeersoverlast (verkeersongevallen inclusief) op 4,6 procent van het Bruto Binnenlands Product van de onderzochte landen. Slechts 1,7 procent van deze totale overlast zou veroorzaakt worden door treinverkeer. Zonder het menselijke leed in deze te vergeten, is ook de totale milieuoverlast van het wegvervoer nefast [Clerdent 1998]. Volgens het Nederlandse Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieuhygiëne is openbaar vervoer gemiddeld liefst de helft minder vervuילend [Jehae 2001]. Een verschil dat men mits enige investeringsbereidheid wellicht nog gevoelig zou kunnen optrekken. In tegenstelling tot het wegvervoer wordt het openbaar vervoer immers vrij centraal beheerd en heeft het openbaar vervoer een enorm bereik. Relatief kleine inspanningen binnen het openbaar vervoer kunnen daarom een veel grotere impact hebben dan gelijkaardige inspanningen voor het wegvervoer.

Het is op zijn zachtst bizar dat men zich als alternatief voor de bijna geregisseerde verzuring van openbare voorzieningen, steeds eenzijdig richt tot de mogelijkheid van privatiseren. Alsof enkel financieel-commercieel getinte prikkels de openbare voorzieningen van de ondergang zouden kunnen redden [van der Linden 2005: 43 e.v.]. Feit is dat het helemaal niet bewezen is dat het winstmotief uiteindelijk een gunstig effect zal hebben op de kwaliteit van universele voorzieningen. Laat staan dat deze veranderingen maatschappelijk wenselijk zijn. Enkel het

gegeven dat overheidsvoorzieningen economische gezien niet volmaakt efficiënt werken, lijkt voldoende grond te zijn om deze dan maar te privatiseren [Nijkamp en Rienstra 1996]. Dat markten zelf evenmin volmaakt efficiënt zijn, wordt graag over het hoofd gezien. Evenmin lijkt men rekening te houden met het gegeven dat geprivatiseerde voorzieningen (op termijn) doorgaans in handen zullen komen van grootschalige multinationals. Multinationals, die kapitalen in een handomdraai de wereld laten rondgaan en waarop overheden hoe langer hoe minder vat hebben. Daarenboven werden de universele voorzieningen in kwestie nooit gecreëerd met de bedoeling om rendabel te zijn. Universele voorzieningen gebruiken algemene middelen om de samenleving naar een aanvaardbaar welvaartsniveau te brengen. Zij zijn gestoeld op het principe van solidariteit. Hoe minder wij als gemeenschap bereid zijn in de samenleving te investeren, des te holler de samenleving op termijn zal worden.

Indien men economische hervormingen wil doorvoeren in publieke sectoren als mobiliteit, dient men het spel ten andere eerlijk te spelen. Spoorwegen moeten al jaren concurreren met een actor die enorme externe kosten aan haar laars mag lappen en bovendien nagenoeg gratis een infrastructuur ter beschikking krijgt. Het is zeer de vraag of het wegvervoer nog zo voortvarend zou zijn, indien men milieu- en andere overlastkosten, evenals de kost van de weginfrastructuur eindelijk eens in rekening zou nemen [Clerdent 1998]. Daarenboven bestaan tal van mogelijkheden om de dienstverlening van openbare voorzieningen als het spoor te verbeteren, zonder dat daar een privatiseringsoperatie aan te pas hoeft te komen. Veel knelpunten inzake openbare voorzieningen kunnen opgelost worden door het geheel doelgericht te besturen of door een voorbeeld te nemen aan landen waar men knelpunten wel opgelost krijgt.

Het gebruik van motortreinen of railbussen in plaats van zwaar gesleepte treinen is hiervan een mooi voorbeeld. Het heeft geen enkele zin om een trein met drie rijtuigen en een capaciteit van driehonderd zitplaatsen in te leggen om twintig of minder reizigers te vervoeren. Voor regionale lijnen is de inzet van motortreinen of railbussen veel meer efficiënt en doeltreffend. In alle ons omringende landen heeft men dit goed begrepen. Enkel de NMBS slaagt er tot op vandaag in om vrachtwagens in te leggen om een luciferdoosje te vervoeren. Nochtans beschikte de NMBS reeds in 1955 over een vloot van niet minder dan tweehonderd

motortreinen. In 1995 reden hiervan nog slechts negentien eenheden. De overige eenheden moesten plaats ruimen. Pas in 1994 wilde de NMBS overwegen weer in motortreinen te investeren [Janssens 1995: 183-208]. In de periode van 2001 tot 2003 werden eindelijk vijftientig nieuwe dieselmotorstellen –en motorwagens aangekocht. Met een totaal van zesennegentig eenheden blijft men hiermee evenwel ver onder de oude capaciteit. Een gegeven dat geenszins kan stroken met de almaar toenemende mobiliteitsbehoefte [Federale Overheidsdienst Economie 2006].

Niettegenstaande geografische, sectorale, historische, culturele en andere verschillen, kan men niettemin besluiten dat het privatiseren van de Vlaamse watervoorziening maatschappelijk gezien onverantwoord zou zijn. Te meer daar het belang van de voorziening van drinkwater nog danig groter is dan het belang van mobiliteit. Het is zeer dubieus of een gedeeltelijke of een volledige privatisering van de Vlaamse watervoorziening, afgaande op de magere resultaten van de privatisering van British Rail, tot een betere situatie zou leiden. De Vlaamse watervoorziening kampt met gelijkaardige problemen als het vroegere British Rail. Mits een verhoogde financiering en betere prikkels, zouden veel knelpunten wellicht ook binnen de bestaande structuren snel tot het verleden behoren (zie sectie *III.2 Waterketen*). Het gaat niet op dat overheden maatschappelijk belangrijke voorzieningen zomaar uit handen geven. Nationale, gewestelijke en lokale overheden zijn het hun onderdanen verplicht de toekomst van de samenleving zo goed als mogelijk te vrijwaren. De voorziening van drinkwater is, als bouwsteen van het leven en de samenleving, fundamenteel gemeenschapsgoed. Zorg voor drinkwater is een taak van, voor en door de gemeenschap.

HOOFDSTUK V: CONCLUSIES

Wanneer wij de moderne verworvenheid van de drinkwatervoorziening niet wensen te laten verloederen is het vijf voor twaalf. Nauwelijks een kwarteeuw na zijn realisatie staat de Vlaamse drinkwatervoorziening op springen. De kwaliteit van het water en de toestand van het milieu in het algemeen moeten dringend verbeterd worden. Om dit te bereiken zal elk aspect van de Vlaamse waterketen beter beheerd moeten worden. Bovendien zal eindelijk ernstig werk gemaakt moeten worden van de saneringsinfrastructuur. Indien wij verzaken te doen wat nodig is, zullen de gevolgen niet langer uitblijven.

Dat in deze niet te veel gerekend moet worden op private initiatieven, is duidelijk aangetoond met het bestudeerde geval van privatisering. Integendeel, indien wij de watervoorziening van de ondergang willen redden, zullen wij ons in deze moeten losrukken van de heersende financieel-commerciële dictatuur. Water kan, omwille van haar fundamenteel belang voor mens en samenleving, enkel waardig beheerd worden door haar rechtmatige eigenaars, met name de mensengemeenschappen. Wat nodig is, is een mentaliteitsverandering. Het wordt tijd dat wij met zijn allen gaan beseffen dat zuiver water niet zomaar vanzelf uit de kraan loopt.

Ondanks de overvloed aan eenvoudige, relatief goedkope en duurzame oplossingen, stapelen de knelpunten inzake de Vlaamse watervoorziening zich op. Vele problemen slepen reeds decennialang aan. Misbruiken blijven nagenoeg onbestraft en doelgerichte prikkels zijn zeldzaam. Beleidsmakers zijn het hun kiezers verplicht de politieke wil op te brengen om de verzorgingsstaat nieuw leven in te blazen. Indien onvoldoende middelen voor handen zouden zijn, zal men maatschappelijk gunstige prioriteiten moeten leggen. Wanneer wij als gemeenschap niet langer bereid zijn te investeren, zal de samenleving almaar holler worden.

Het unieke karakter van water schreeuwt om een ongeëvenaarde oplossing. Niettegenstaande het feit dat er voldoende zoetwatervoorraden zijn om twintig miljard mensen te voorzien, blijven jaarlijks miljoenen mensen omkomen door een gebrek aan zuiver water. Dertig jaar na de eerste internationale waterconferentie, wordt water nog steeds niet op een meer humane manier verdeelt. Om te verhinderen dat drinkwater het blauwe goud van morgen wordt, moet

er een solidair internationaal verdrag komen. Het zou niet misstaan dat Vlaanderen hier als hoogst welvarende regio een voorbeeldfunctie probeert na te streven.

BIBLIOGRAFIE:

ANNALISE SVP (2004), 'Drinkwater in Nederland biedt kansen'.

Utrecht: [http:// www.svp.nl](http://www.svp.nl), maart 2004

ARNOLD, Emily en LARSEN, Janet (2006), 'Bottled water: pouring resources down the drain'.

Washington, D.C.: *Earth Policy Institute*, donderdag 2-2-2006

BALLON, L., CRAENEN, G., CUYPERS, D., et al (2002), *Codex Economie: verzameling van wetteksten voor economen*.

Brugge: Die Keure

BARLOW, Maude en CLARKE, Tony (2003), *Blauw goud: de strijd tegen de privatisering van water door multinationals*.

Rotterdam: Lemniscaat

BAUWENS, S. (2003), 'Leidingwater of water uit flessen?'

Antwerpen: *Gazet van Antwerpen*, vrijdag 10-1-2003

BELGISCHE FEDERATIE VOOR DE WATERSECTOR: [http:// www.belgaqua.be](http://www.belgaqua.be)

BJM., MM. (2006), 'Ernstige aanwijzingen van corruptie bij West-Vlaamse administratie'.

Groot-Bijgaarden: *De Standaard*, woensdag 8-3-2006

BERLINER WASSERBETRIEBE : [http:// www.bwb.de / trinkwasser / wasserqualitaet](http://www.bwb.de/trinkwasser/wasserqualitaet)

BOND BETER LEEFMILIEU (2004), 'Afvalwaterzuivering functioneert vooral op papier'.

Brussel: [http:// www.bondbeterleefmilieu.be / water](http://www.bondbeterleefmilieu.be/water), woensdag 7-7-2004

BOND BETER LEEFMILIEU (2004), 'Domme rioolbelasting in Antwerpen'.

Brussel: [http:// www.bondbeterleefmilieu.be / water](http://www.bondbeterleefmilieu.be/water), woensdag 23-6-2004

BOND BETER LEEFMILIEU (BBL), INTER-ENVIRONNEMENT WALLONIE (IEW), INTER-ENVIRONNEMENT BRUXELLES (IEB) en BRUSSELSE RAAD VOOR HET LEEFMILIEU (BRAL) (2004), *Belgische organisatie vragen aanscherping van REACH: manifest 22 november 2004: voor een betere chemische regelgeving in Europa*.

Brussel

BOND BETER LEEFMILIEU (2005), 'Veertien jaar gebrekkig milieubeleid afgestraft: Europese nitraatveroordeling dwingt Vlaanderen orde op zaken te stellen'.

Brussel: [http:// www.bondbeterleefmilieu.be / water](http://www.bondbeterleefmilieu.be/water), september 2005

BOND BETER LEEFMILIEU (2005), 'Milieubeweging vraagt bouwstop in overstroombare gebieden'.

Brussel: [http:// www.bondbeterleefmilieu.be / water](http://www.bondbeterleefmilieu.be/water), dinsdag 22-3-2005

BOND BETER LEEFMILIEU (2006): 'BBL lanceert www.nattevoeten.be, het meldpunt Watertoets'.

Brussel: [http:// www.bondbeterleefmilieu.be / water](http://www.bondbeterleefmilieu.be/water), dinsdag 2-5-2006

BOND BETER LEEFMILIEU (2006): 'REACH krijgt mes in de rug'.

Brussel: [http:// www.bondbeterleefmilieu.be / water](http://www.bondbeterleefmilieu.be/water), donderdag 7-12-2006

BRYMAN, Alan (2004), *Social Research Methods (Second edition)*.

Oxford: Oxford University Press

BULCKE, B. (2004), 'Regering in de knoop met EU-voorstel liberalisering diensten'.

Groot-Bijgaarden: *De Standaard*, zaterdag 21-2-2004

- BUSSELS, M., GRAUWELS, J., HOUTMAN, E. et al** (1982), *Hasselt 750 jaar stad*.
Brussel: Gemeentekrediet van België
- CARPENTIER, N.** (2003), 'Bijna helft spuitwaters niet geschikt voor dagelijkse consumptie'.
Kobbegeem: *De Morgen*, dinsdag 7-1-2003
- CLERDENT, Pierre** (1998), 'De toekomst van de spoorwegen in Europa'.
Gent: *Liberalisme*, volume 22, 1998
- CORNUT, Pierre** (2003), *Over water: de belangen van het drinkwater in het West-Europa van de 21ste eeuw*.
Brussel: VUBPRESS
- D., M.** (1999), 'Vlaming betaalt te veel voor drinkwater'.
Brussel: *De Tijd*, vrijdag 19-11-1999
- DEBBAUDT, Wim, VERWAEST, Herwig, BOX, M. et al** (2001), *Monitoring kleinschalige waterzuivering door plantensystemen*.
Erembodegem: Vlaamse Milieumaatschappij (in samenwerking met de Provincie Antwerpen)
- DE BOECK, L.** (1998), 'Water onmisbaar in een gezin: het gebruik van water en de prijs van water(vervuiling) bekeken vanuit gezinsperspectief'.
Boechout: *Tijdschrift Water*, nr. 100, mei/juni 1998
- DEGRYSE, Christophe** (2002), *Europa vandaag en morgen: deel 2*.
Brussel: Voorlichtingsbureau voor België van het Europees Parlement
- DELBEKE, Sam en CUYPERS, Peter** (2002), 'Werelds zwartboek water'.
Groot-Bijgaarden: *De Standaard*, vrijdag 26-4-2002
- DELEECK, J., BINET, R., LEGROS, C. et al** (2001), *Overzicht van de beheersstructuren van de drinkwatersector in België*.
Brussel: Belgische Federatie voor de Watersector, Adviesorgaan Juridische Aangelegenheden
- DE MORGEN** (2003), 'Zeewater uit de kraan'.
Brussel: zaterdag 2-8-2003
- DEPAMELAERE, R.** (2002), *Blauw boek: alles wat u had willen weten over uw drinkwater en de behandeling van afvalwater*.
Brussel: Belgische Federatie voor de Watersector
- DE ROECK, Lieve en PUYPE, Sophie** (2005), *De eerste waterbeleidsnota: een kennis-making*.
Erembodegem: Coördinatiecommissie Integraal Waterbeleid (CIW)
- DE RUYTER, Karin, MICHELSSEN, Stefaan en MORTELMANS, Johan** (1994), *België verkoopt: de stille privatisering van de Belgische overheidsbedrijven*.
Groot-Bijgaarden: Scoop
- DE SELYS, Gérard** (1996), *De kraak van de eeuw: dossier privatiseringen*.
Antwerpen: EPO
- DE STANDAARD** (2001), 'British Railtrack komt tot stand'.
Groot-Bijgaarden: dinsdag 9-10-2001
- DE STANDAARD** (2002), 'Producenten drinkwater moeten uit andere vaatjes tappen'.
Groot-Bijgaarden: dinsdag 8-10-2002
- DE STANDAARD** (2004), 'Drinkwater is een mensenrecht'.

Groot-Bijgaarden: zaterdag 13-11-2004

DE SUTTER, Renaat (2002), 'Prognose van het totaal waterverbruik in Vlaanderen tot 2020'.

Gent: *Tijdschrift Water*, oktober 2002

DE TIJD (1992), 'Slechts één procent van leidingwater wordt gedronken'.

Brussel: zaterdag 20-6-1992

DE TIJD (2005), 'België staat op 12de plaats in OESO-index koopkracht'.

Brussel: woensdag 12-1-2005

DE TIJD (2006), 'Peeters verscherpt mestbeleid'.

Brussel: zaterdag 29-4-2006

DEVROEDE – VAN DER LINDEN, Marie-Paule, DE ROECK, Lieve, EMERY, John et al (2001), *De Europese Kaderrichtlijn Water: een leidraad*.

Brussel: Vlaams Integraal Wateroverleg Comité

DE WITTE, Kristof (2005), *De productieve efficiëntie in de Belgische drinkwatervoorziening*.

Leuven: Katholieke Universiteit Leuven

D'IETEREN, E., HECQ, W., DE SUTTER, R. en LEROY, D. (2004), *Effecten van klimaatverandering in België: potentiële gevolgen in de stroombekkens en aan de kust*,

Brussel: Koninklijk Instituut voor het Duurzaam Beheer van de Natuurlijke Rijkdommen en de Bevordering van Schone Energie (KINT/IRGT)

DRIEGHE, S., BRAECKMAN, H., DEJONCKHEERE, W. en STEURBAUT, W. (2000), 'Het verhaal van nitraat en nitriet'.

Brussel: *Voedingsinformatiecentrum*, oktober 2000

EASTON, Geoff (1998), 'Case research as a method for industrial networks: a realist apologia'.

Lancaster: Lancaster University, Department of Marketing.

ELECTRABEL (2003), 'De gemengde intercommunales voor watervoorziening herzien samenwerking met Electrabel'.

Brussel: woensdag 12-11-2003

EMA (2006), 'Britse architect moet Dode Zee redden'.

Kobbegeem: *De Morgen*, maandag 4-9-2006

EPPINGER, Ralf (2005), 'Het freatisch grondwaternet: een nieuwe kijk op de kwaliteits-evolutie van het ondiepe grondwater in Vlaanderen met betrekking tot het voorkomen van nitraat'.

Boechout: *Tijdschrift Water*, november/december 2005

C. ESTY, Daniel et al (2001), *2001 Environmental Sustainability Index : an initiative of the global leaders of tomorrow environment task force*.

Davos: World Economic Forum (in samenwerking met Yale University en Columbia University)

C. ESTY, Daniel, ANDONOV, Beth, SREBOTNJAK, Tanja et al (2005), *2005 Environmental Sustainability Index: benchmarking national environmental stewardship*.

Yale: Yale University, Yale Center for Environmental Law and Policy (in samenwerking met Center for International Earth Science Information Network of the Columbia University)

EUROPEES MILIEU AGENTSCHAP (EEA) (2003), *Het water in Europa: een evaluatie op basis van indicatoren: samenvatting.*

Kopenhagen

FEDERALE OVERHEIDSDIENST ECONOMIE (K.M.O., MIDDENSTAND EN ENERGIE): <http://www.statbel.fgov.be/statistieken>

FEDERALE RAAD VOOR DUURZAME ONTWIKKELING (FRDO) (2006), *Advies over de herziening van de grondwet inzake het recht op water.*

Brussel

FONTAINE, Pascal (2004), *Europa in twaalf lessen.*

Luxemburg: Bureau voor officiële publicaties der Europese Gemeenschappen

GDH, M., K. en S., H. (2001), 'België staat aan de rand van een milieucrisis'.

Hasselt: *Het Belang van Limburg*, donderdag 1-2-2001

GEOGRAFISCHE INFORMATIE VLAANDEREN: [http://www.gisvlaanderen.be / Diensten / Geo-Vlaanderen / Loketten / Administratie en Statistieken / Intergemeentelijke Samenwerkingsverbanden](http://www.gisvlaanderen.be/Diensten/Geo-Vlaanderen/Loketten/Administratie%20en%20Statistieken/Intergemeentelijke%20Samenwerkingsverbanden)

GHYSENS, P. (2006), 'Belg drinkt zes keer meer flessenwater dan wereldgemiddelde'.

Groot-Bijgaarden: *De Standaard*, dinsdag 14-2-2006

GLEICK, P. (1999), 'The human right to water'.

Oxford: *Water Policy*, volume 1(5), 1999

GOURVISH, Terry (2002), *British Rail: 1974-97: from integration to privatisation.*

Oxford: Oxford University Press

H., S. (2006), 'Drinkwater is te duur'.

Brussel: *De Tijd*, donderdag 30-11-2006

HAMMENECKER, Jan (2005), *In de weer voor water: VMW jaarverslag 2004.*

Brussel: Vlaamse Maatschappij voor Watervoorziening, afdeling Communicatie

HEIRMAN, Jean-Pierre (2000), *Water elke druppel telt: deel 1: een watervriendelijk huishouden.*

Brussel: Vlaamse milieuadministratie, afdeling Water

HEIRMAN, Jean-Pierre (2002), *Water, elke druppel telt: Deel 2: evenwicht in de waterkringloop.*

Brussel: Vlaamse Milieuadministratie, afdeling Water

HEIRMAN, Jean-Pierre (2002), *Water, elke druppel telt: Deel 3: Watergebruik in Vlaanderen: huidige situatie.*

Brussel: Vlaamse Milieuadministratie, afdeling Water

HENSHAW, David (1994), *The great railway conspiracy: the fall and rise of Britain's railways since the 1950s (Second edition).*

Hawes, North Yorkshire: Leading Edge Press

HERBOTS (2003), 'Alarmerend veel oestrogeen in Vlaams water'.

Kobbegeem: *De Morgen*, 21-11-2003

HET BELANG VAN LIMBURG (2003), 'Heusden-Zolder verkoopt waterbedrijf aan VMW'.

Hasselt: vrijdag 19-9-2003

HET BELANG VAN LIMBURG (2006), 'Acht op de tien Belgen bang voor

kraantjeswater’.

Hasselt: vrijdag 20-10-2006

HET VOLK (2001), ‘Flessenwater: wat een verspilling’.

Groot-Bijgaarden: vrijdag 4-5-2001

HOLTHOF, Marc (2006), ‘It’s the economy, stupid’.

Brussel: *De Tijd*, zaterdag 26-8-2006

JANSSENS, Philippe (1995), *Op dood spoor: de NMBS en het reizigersleed*.

Berchem: EPO

JEHAE, Michel (2001), ‘Dwalend spoor’.

Antwerpen: *Natuur en Milieu*, nr.1 en 2, februari 2001

KAMER VAN VOLKSVERTEGENWOORDIGERS (2002), ‘Infosteekkaart nr. 23: Bevoegdheden van Gemeenschappen en Gewesten’.

Brussel: *Dienst Public Relations en Internationale Betrekkingen*, donderdag 21-2-2002

KEIRSEBILCK, David en GELLYNCK, Xavier (2006), *Socio-economisch belang van de watersector in Vlaanderen*.

Gent: Universiteit Gent, Faculteit Bio-Ingenieurswetenschappen

KEUSTERMANS, L. in **DE TIJD** (2005), ‘Kwaliteit drinkwater komt niet in gevaar’.

Brussel: vrijdag 29-7-2005

KOPEL VAN DE VLAAMSE NOORD-ZUID BEWEGING, BOND BETER LEEFMILIEU, PROTOS, WORLD WIDE FUND FOR NATURE BELGIE, VLAAMS OVERLEG DUURZAME ONTWIKKELING, et al (2002), *Zo klaar als pompwater? NGO-Schaduwrapport: CSD 12 Water en Sanitatie*.

Brussel: Vlaams Overleg Duurzame Ontwikkeling

LEFEBVRE, Eric (1997), *Tekst en Organisatie: ideeën en beschouwingen voor het management van academisch denken en schrijven*.

Leuven en Amersfoort: Acco

LEFEVER, Geert, YSERBIJT, Willy, HEYRMAN, Johan en OP DE BEECK, Walter (2002), *Regenwater een hemels geschenk: vuistregels voor het opvangen en benutten van regenwater in huis*.

Leuven: Provinciaal samenwerkingsverband voor de ondersteuning van het gemeentelijk milieubeleid in Vlaams-Brabant

LEFEVERE, Fabian (2001), ‘Treinramp Paddington kon voorkomen worden’.

Kobbelegem: *De Morgen*, woensdag 20-6-2001

LIPSEY, Richard en COURANT, Paul (1996), *Economics (Eleventh edition)*.

New York : Harper Collins College Publishers

MAECKELBERGHE, H in **VLAAMS INFORMATIECENTRUM OVER LAND- EN TUINBOUW (VILT)** (2004), ‘Inspanningen van boeren niet in vraag stellen’.

Brussel: september 2004

MAES, F. en LAVRYSEN, L. (2003), *Integraal waterbeleid in Vlaanderen en Nederland*. Brugge: die Keure

MATTHIJS, KOEN (1988), *Belgoscopie: de Belgen, de Vlamingen en de Walen, wie ze zijn, waar ze wonen en hoe ze leven*.

Tielt: Lannoo (in samenwerking met de Financieel Economische Tijd)

- MISTIAEN, P.** (2005), *Hervorming van de spoorwegsector in België: lessen uit Groot-Brittannië, Duitsland en Zweden (working paper 10-05)*.
Brussel: Federaal Planbureau
- MONBIOT, George** (2006), 'The waterboom is over'.
Manchester: *The Guardian*, maandag 22-11-2004
- NATIONALE MAATSCHAPPIJ DER WATERLEIDINGEN (NMDW)** (1958), *Limburg, Luik, Namen en Luxemburg*.
Brussel
- NMDW** (1969), *Verslagen 1968*.
Brussel: Raad van Beheer en Comité van Toezicht
- NMDW** (1971), *Aansluitingen 1971*.
Brussel
- NMDW** (1976), *Verslagen 1976*.
Brussel: Raad van Beheer en Comité van Toezicht
- NMDW** (1982), *Verslagen 1981*.
Brussel: Raad van Beheer en Comité van Toezicht
- NEESEN, V. et al** (1975), *Limburg 1950-1975*.
Hasselt: Bestendige Deputatie van de Provincie Limburg
- NIJKAMP, Peter en RIENSTRA, Sytze** (1996), 'Privatisering van transportinfrastructuur: enige argumenten'.
Antwerpen: *Economisch en Sociaal Tijdschrift*, nr. 1, 1996
- NIXON, S., LACK, T., HUNT, T., LALLANA, C. en BOCHET, A.** (2000), *Water in Europa: naar een duurzaam gebruik?: toestand, vooruitzichten en problemen*.
Kopenhagen: Europees Milieu Agentschap (EMA)
- NOORD-ZUIDPORTAAL** (2003), *Politiek dossier: GATS en water: de wereld is niet te koop: campagne 2000*.
Brussel
- NOORD-ZUIDPORTAAL** (2006), 'Europese Commissie laat eis tot liberalisering van drinkwater in het kader van GATS vallen'.
Brussel: maandag 22-5-2006
- OXFAM** (2003), *Oxfam cahier: water is van levensbelang, niet van kapitaal belang*.
Brussel: nr. 1, juni 2003
- P., E.** (2004), 'Waterproducenten doen niets tegen loodvergiftiging'.
Haren-Brussel: *Trends*, maandag 18-10-2004
- PARKER, David** (2004), *The UK's privatisation experiment: the passage of time permits a sober assessment*.
München: CESifo
- PEETERS, Bob, DECOOMAN, Ward, THEUNS, Ilse et al** (2005), *Mira-T-rapport 2005 : water : beoogde fysisch-chemische kwaliteit van het watersysteem nog veraf*.
Erembodegem: Vlaamse Milieumaatschappij (VMM)
- PETRELLA, Riccardo** (1999), *Water als bron van macht: een manifest*.
Leuven: Van Halewyck en Katelijne de Vuyst
- POLLITT, Michael en SMITH, Andrew** (2001), *The restructuring and privatisation of*

British Rail: was it really that bad.

Cambridge: University of Cambridge, Department of Economic Affairs

POMPEN, Eric (2005), 'Waarom de prijs van het drinkwater in Vlaanderen zal stijgen'.

Haren-Brussel: *Trends*, donderdag 21-4-2005

PROTOS (2006), 'Flessenwater: laat maar lopen, of hoe kwistig om te gaan met onze voorraden'.

Gent: woensdag 1-3-2006

PROVINCIALE EN INTERCOMMUNALE DRINKWATERMAATSCHAPPIJ VAN DE PROVINCIE ANTWERPEN (PIDPA): [http:// www.pidpa.be](http://www.pidpa.be)

RAAD VAN DE EUROPESE UNIE (1998), *Richtlijn 98/83/EG van de Raad betreffende de kwaliteit van voor menselijke consumptie bestemd water.*

Luxemburg: Publicatiebureau van de Europese Gemeenschappen

ROBBERECHTS, Famke (2000), 'Drinkwater werd in tien jaar vijfenveertig procent duurder'.

Kobbegeem: *De Morgen*, dinsdag 29-8-2000

SAMENWERKING VLAAMS WATER: [http:// www.svw.be](http://www.svw.be)

SAUNDERS, Mark, LEWIS, Philip en THORNHILL, Adrian (1997), *Research methods for business students.*

London: Pitman publishing

SCHLÖMER, F. (1998), 'Drinkwater wordt schaars en kostbaar goed'.

Kobbegeem: *De Morgen*, maandag 23-3-1998

SMITZ, Ilse en VAN GILS, Wim (2003), 'Méér blauw op straat'.

Brussel: *Milieurama*, nr. 6, juni 2003

SOCIAAL-ECONOMISCHE RAAD VAN VLAANDEREN (SERV) (1997), *Rapport: verdelingseffecten van de nieuwe regeling voor de afvalwaterheffing en de drinkwatertarieven.*

Brussel

SOCIETE WALLONE DES EAUX (SWDE): [http:// www.swde.be](http://www.swde.be) / espace clients / prix de l'eau

SOTO, A. in TEUGELS, M. (2005), 'Leidingwater kan de gezondheid schaden'.

Brussel: *Knack*, woensdag 14-9-2005

STAATSBLADCLIP: [http:// www.staatsbladclip.be](http://www.staatsbladclip.be)

STEURS, Geert, MINNE, Veerle, DEN HERTOOG, Pim en DE GROOT, Hilde (2002), *Drinkwater in Vlaanderen: van drinkwatersector naar watercluster?*

Brussel: IDEA Consult en Dialogic (in opdracht van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap en de afdeling Water van de Vlaamse Milieuadministratie)

STRUYF, D. in DE TIJD (2005), 'Mestoverschotten dalen nauwelijks nog'.

Brussel: vrijdag 18-11-2005

STUDIECEL LIMBURG: [http:// www.limburg.be](http://www.limburg.be) / Studiecel

STUURGROEP VLAAMSE MESTPROBLEMATIEK (2005), *Voortgangsrapport Mestbank 2005 betreffende het mestbeleid in Vlaanderen en aanbevelingen van de stuurgroep Vlaamse mestproblematiek.*

Brussel: Vlaamse Landmaatschappij

TEGENBOS, G. (2005), 'Debat privatisering hol: België voert sluipende privatisering

gezondheidszorg door’.

Groot-Bijgaarden: *De Standaard*, donderdag 1-3-2005

TRENDS (2004), ‘Waterproducenten doen niets tegen loodvergiftiging: zacht water verergert vervuiling’.

Brussel: donderdag 18-11-2004

TRENT, Z. (2003), *Drinking water quality (WEU 10): indicator fact sheet*.

Copenhagen: European Environment Agency (EEA)

TURF, J. in **VERHEYDEN, S.** (2004), ‘Vlaams milieubeleid lost beloften niet in’.

Brussel: *De Tijd*, vrijdag 21-5-2004

UNITED NATIONS (2005), *Universal Declaration of Human Rights*.

Genève: United Nations Department of Public Information

UNITED NATIONS (2002), *General comment no.15: substantive issues arising in the implementation of the international covenant on economic, social and cultural rights*.

Genève: Economic and Social Council

VAN CREANENBROECK, W. et al (1991), *Eenheid in verscheidenheid: watertorens in België*.

Brussel: Nationale Vereniging der Waterleidingbedrijven (NAVEWA) (in samenwerking met het Gemeentekrediet)

VAN DER LINDEN, J. (2005), *Hervorming van netwerkindustrieën: theoretisch kader (working paper 8-05)*.

Brussel: Federaal Planbureau

VAN DER SPIEGEL, Goedele (2006), ‘BBL dient klacht in bij Europese Commissie over waterbeleid’.

Gent: *Envirodesk*, woensdag 19-7-2006

VAN GILS, Wim (2003), ‘Water in overvloed?’

Brussel: *Milieurama*, nr. 5, mei 2003

VAN OOSTERWIJCK, Nathalie (2002), *Privatisering van de spoorwegen: gevalstudie Britse spoorwegen*.

Diepenbeek: Limburgs Universitair Centrum

VANDAELE, J. (2003), ‘De markt is geen spel zonder grenzen’.

Brussel: *Mondiaal Magazine*, april 2003

VENS, Véronique (2003), *Waterbeheer in beweging*.

Brussel: Vlaamse Milieuadministratie, afdeling Water

VERENIGDE NATIES (1992), *The Dublin Statement on water and sustainable development*. Dublin

VERENIGDE NATIES (2000), *Ministerial Declaration of The Hague on water security in the 21st century*.

Den Haag

VERENIGDE NATIES (2006), *Second United Nations World Water Development Report*. Parijs

VERENIGDE NATIES: [http:// www.unesco.org / water / milestones](http://www.unesco.org/water/milestones)

VIVAQUA: [http:// www.cibe.be](http://www.cibe.be)

VLAAMS INTEGRAAL WATEROVERLEG COMITE: [http:// www.viwc.lin](http://www.viwc.lin).

vlaanderen.be / Waterbeleidsplan Vlaanderen

VLAAMSE MAATSCHAPPIJ VOOR WATERVOORZIENING: [http:// www.vmw.be](http://www.vmw.be)

VLAAMSE MILIEUADMINISTRATIE (AMINAL) (1992), *De drinkwatervoorziening in Vlaanderen: situatie 1992.*

Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap

VLAAMSE MILIEUMAATSCHAPPIJ (VMM) (2004), *Jaarverslag 2004: water- en waterbodempkwaliteit: lozingen in het afvalwater: evaluatie saneringsinfrastructuur*, Erembodegem

VLAAMSE MILIEUMAATSCHAPPIJ (VMM) (2005), *Jaarverslag 2005: water- en waterbodempkwaliteit: lozingen in het afvalwater: evaluatie saneringsinfrastructuur*, Erembodegem

VLAANDEREN: [http:// binnenland.vlaanderen.be](http://binnenland.vlaanderen.be) / regelgeving / wetgeving

WATERLOKET: [http:// www.waterloketvlaanderen.be](http://www.waterloketvlaanderen.be)

WEILER, Philippe (2003), 'Het beleid is behoorlijk, de resultaten nog lang niet'.

Brussel: *Milieurama*, nr. 6, juni 2003

WEYTS, Johan, PLATTEAU, Stefaan, DE REUSE, Herman et al (2001), *Voorstel van resolutie betreffende de drinkwatervoorziening in Vlaanderen.*

Brussel: Vlaams parlement, stuk 669, nr. 1, donderdag 19-4-2001

WIKIPEDIA: [http:// nl.wikipedia.org](http://nl.wikipedia.org)

WIKIPEDIA: [http:// nl.wikipedia.org](http://nl.wikipedia.org)

WOLMAR, Christian (2005), *On the wrong line: how ideology and incompetence wrecked Britain's Railways (Revised edition).*

London: Aurum Press

WVDV (1996), 'Kelchtermans pleit voor uniform tarief voor drinkwater'.

Brussel: *De Tijd*, vrijdag 22-3-1996

OVERZICHT FIGUREN :

Figuur 1 : Werkschema	13
Figuur 2 : Comfort Belgische woningen (1974-1981)	17
Figuur 3 : Woningen aangesloten op waterdistributienet	18
Figuur 4 : Organisatiestructuur	24
Figuur 5 : Integraal waterbeleid	25
Figuur 6 : Overzicht Vlaamse drinkwatermaatschappijen	28
Figuur 7 : Marktleiders	30
Figuur 8 : Evolutie van resultaat en thesaurie (1995-2005)	32
Figuur 9: Evolutie Toegevoegde Waarde	33
Figuur 10: Tariefverschillen drinkwater	39
Figuur 11: Verdeling dagelijks waterverbruik	50
Figuur 12A: Problemen drinkwater Europa: nitraten	55
Figuur 12B: Problemen drinkwater Europa: overige	56
Figuur 13: Nitraat in grondwater (voorjaar 2005)	58
Figuur 14: Environmental Sustainability Index voor 2005	64
Figuur 15: Prati-index voor waterkwaliteit in 2005	66
Figuur 16: Water Exploitatie Index	71
Figuur 17: Waterketen	73
Figuur 18: Waterverbruik	78
Figuur 19: Europese afvalwaterzuivering	83

Auteursrechterlijke overeenkomst

Opdat de Universiteit Hasselt uw eindverhandeling wereldwijd kan reproduceren, vertalen en distribueren is uw akkoord voor deze overeenkomst noodzakelijk. Gelieve de tijd te nemen om deze overeenkomst door te nemen, de gevraagde informatie in te vullen (en de overeenkomst te ondertekenen en af te geven).

Ik/wij verlenen het wereldwijde auteursrecht voor de ingediende eindverhandeling:

De Vlaamse drinkwatervoorziening, private of publieke instantie. Met een gevalstudie over privatisering

Richting: **Licentiaat in de toegepaste economische wetenschappen**

Jaar: **2007**

in alle mogelijke mediaformaten, - bestaande en in de toekomst te ontwikkelen - , aan de Universiteit Hasselt.

Niet tegenstaand deze toekenning van het auteursrecht aan de Universiteit Hasselt behoud ik als auteur het recht om de eindverhandeling, - in zijn geheel of gedeeltelijk -, vrij te reproduceren, (her)publiceren of distribueren zonder de toelating te moeten verkrijgen van de Universiteit Hasselt.

Ik bevestig dat de eindverhandeling mijn origineel werk is, en dat ik het recht heb om de rechten te verlenen die in deze overeenkomst worden beschreven. Ik verklaar tevens dat de eindverhandeling, naar mijn weten, het auteursrecht van anderen niet overtreedt.

Ik verklaar tevens dat ik voor het materiaal in de eindverhandeling dat beschermd wordt door het auteursrecht, de nodige toelatingen heb verkregen zodat ik deze ook aan de Universiteit Hasselt kan overdragen en dat dit duidelijk in de tekst en inhoud van de eindverhandeling werd genotificeerd.

Universiteit Hasselt zal mij als auteur(s) van de eindverhandeling identificeren en zal geen wijzigingen aanbrengen aan de eindverhandeling, uitgezonderd deze toegelaten door deze overeenkomst.

Ik ga akkoord,

Axel VAN HAUTE

Datum: **17.01.2007**